

Boda László

Utad az esküvőig

Nemiség a szeretetben

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Boda László
Utad az esküvőig
Nemiség a szeretetben

Dr. Nemes György piarista atya
„A család az Egyház tanításában”
c. áttekintő írásának csatolásával

A borítót Boda László
Üdvösségtörténet dióhéjban c. intarziájáról vettük:
Ádám és Éva mai fiatalok képében.

Lektorálta:
Dr. Nemes György
piarista tanár

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv második, bővített, még nyomtatásban meg nem jelent kiadásának elektronikus változata. Az elektronikus változat a kötet szerzője engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a szerzőé.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó a második, bővített kiadáshoz	5
Ami a nemi erkölcsöt megalapozza: Mi a humánétika?	7
Első beszélgetés: A nemi erkölcs alapkérdései és a szeretet	9
I. Isten szeretetének visszfénye bennünk	9
Az Édenkert emlékei	9
Életünk értelme a szeretet	12
II. A nemiség etikai alapfogalmai	15
Hogyan közelítsük meg a nemiséget mai szemmel?	15
Mire jók a nemiség életszabályai, az erkölcsi normák?	18
Mit tanít az Ószövetség a nemiség értelméről?	20
Milyen útmutatást ad az Újszövetség a nemi magatartás tekintetében?	22
Néhány jellemző lelőhely a Szentíráson kívül	24
„Én hozzád igazodom, te énhozzám”	27
III. A nemi önmegtartóztatás bátor vállalói	29
Van-e még értéke a nemi tisztaságnak?	29
Természetellenes-e a papi nőtlenség? Mi a cölibátus?	32
A nemi erkölcs lényege	34
Második beszélgetés: A nemi erkölcs kérdései a házasság előtti életszakaszban	36
I. Narcisszusz tükörképe. A nemiség élménye önmagunkba zárva	36
A serdülőkor és az önkielégítés erkölcsi megítélése	37
Az önkielégítéssel kapcsolatos erkölcsi felelősség mércéje	39
A nemi gyönyörözés erkölcsi értékelése	41
II. A nemiség problémái a házasság előtt	43
A házasság előtti évek útkeresése	43
„Már együtt járunk...” Mikortól kezdhető el a rendszeres nemi élet?	44
Meddig lehet elmenni? „Mit engedhetek meg?”	46
A motiváció s benne a közelítés szándéka	50
A három főmotívum. A külső szép és a kellemes vonzása	52
Harmadik beszélgetés: Jellembeli felkészülés és a fiatal évek veszélyei	55
I. Belső értékekkel felszerelve	55
Illem és jellem	55
Felnőni a belső értékekben is. A nagykorúság jelei	57
A hűség próbája	59
Személyi értékek, erények	61
A hiteles őszinteség	64
Ajánlás férfiaknak: fair magatartás, lovagiasság	66
II. A gonosz tudás fája. A test kísértései	68
Bűn? Mi az?	68
Bűnös eltévelyedések a nemiség területén	71
A nemi erőszak iszonyatos bűne	73
A züllés útjai	75
Pornográfia és nudizmus	77
A kábítószer kísértése	79
„Korunk pestise”: az AIDS	84

Egy AIDS-fertőzött portréja	86
III. Vissza a szeretethez!	87
Van kiút! A megtérés kihívása.....	87
Végső ajánlás a házasságra készülőknek: „Nagykorúvá lenni a szeretetben!”	90
Függelék.....	93
A Tízparancsolat	93
A szerelem tesztpróbája	94
A család az Egyház tanításában (történeti áttekintés).....	95
Felhasznált irodalom.....	98

Előszó a második, bővített kiadáshoz

Már régóta hiánycikknek számít nálunk az a téma, melyet könyvemben kidolgozok: házasság előtt álló, illetve a házasságra – közelebbről és távolabbról – készülő fiatalok felkészülésének segítése, hogy teljesebb emberségükben állhassanak az esküvői oltár elé vagy – ha nem vallásos fiatalokról van szó – az anyakönyvvezető elé. A háború előtt nagy sikere volt még Tóth Tihamér ilyen témájú könyveinek (A jellemes ifjú, A tiszta férfiúság). Ezek a könyvek azonban szinte minden sorukkal, jelzőjükkel olyan korhoz és olyan szemlélethez kötődnek, amely ma már a múlté. Különösen érzékenyek a mai fiatalok a cikornyásan lirizáló stílusra, s persze arra is, hogy egy nekik szóló könyvben megérezzék az adott kor jelenlétét, érdeklődésük figyelembevételével. Ők odafigyelnek, ha megérik, hogy a jövőjükéről, igazabb, örömtelibb emberségükről van szó.

E hiány pótlására vállalkozik a jelen kötet, az 1990-es első kiadás után a második kiadásban is, a megfelelő átdolgozással, két új téma beillesztésével és megújult külsővel. Végre megkaphatja azt a mottót, amit az elsőnél a kiadó megvétőzött: „Nemiség a szeretetben”. Mert tényleg erről szól, amit írtam. A hiány pótlása még a jelenben, tíz év elmúltával is időszerű. Nem mintha nem lettek volna a szexualitás és a szerelem vagy a házasság témájáról igen jól megírt könyvek, melyekhez ma is hozzá lehet férni, főleg papok házi könyvtárában. Elsősorban a 20. század 70-es-80-as éveiben Bécsben magyar nyelven kiadott művekre gondolok. Például Theodor Bovet kitűnő könyveire. Ezek azonban inkább a házasságról szólnak, az *Így tudtad te is?* című pedig elsősorban szexuális felvilágosítást nyújt. Akármennyire korszerűek ezek a könyvek, mégsem ismerik igazán a mi itthoni adottságainkat. Könyvemben épp a mi sajátosan magyar helyzetünkből, sajátos igényeinkből kiindulva kívánok válaszolni a házasság előtti – nagyjából egy évtizedes időszak – kérdéseire.

Újszerűnek érzem vállalkozásomban, hogy következetesen az erkölcsi értékek szemszögéből kívánok iránymutatást adni a tájékozódóknak – nevelőket is beleértve. Az elmúlt évtizedekben ez nálunk valóban hiánycikk volt. Az élt a köztudatban – mert így táplálták be –, hogy ezekben a kérdésekben az orvos az illetékes. Később jött a pszichológus és a szexuál-antropológus. Legfőbb ideje azonban, hogy végre a humánetikát kézen fogó evangéliumi etika képviselője is szóhoz jusson, s a fiatalkor nehéz életkérdéseit úgy válaszolja meg, ahogyan az ember nemisége a szerelemben megérlelődik és megnemesedik. Csak így várható a fiatalok felkészítésénél az a teljesebb, emberibb távlat, amit joggal hiányoltunk, s aminek ma már társadalmi lehetősége nyílt.

A jelen kötet tehát erre vállalkozik. A bevezetőben kifejtem a későbbiekben rendszeresen visszatérő fogalmat, a „humánetikát”. Ezzel jelezni kívánom, hogy közös emberi értékekre építem mondanivalómat, melyet a keresztény értelmezéssel kívánok teljesebbé tenni. Így olyanok is haszonnal olvashatják, akik nem kifejezetten hívő fiatalok vagy nevelők.

Három beszélgetés keretébe foglalom a mondanivalót. Az elsőben a nemi erkölcs alapkérdéseit vizsgálom, fiataloknak szánt, olvasmányos formában, mai nyelven. Ebben röviden válaszolok arra az alapvető kérdésre: miért kell az embernek tudatosan kialakított erkölcsi normákhoz igazodnia a nemiség tekintetében is? Továbbá azt is fölvezetem: honnan vesszük ezeket a normákat? Rávilágítok a nemi tisztaság és a részleges vagy a hivatással elfogadott nemi önmegtartóztatás értelmére is.

A második beszélgetés a házasság előtti nehéz időszak kérdését veti föl. Az önkielégítés etikai szempontból való megítélése és a szerelem kibontakozásának erkölcsi kérdései szerepelnek itt: mi a petting, meddig lehet elmenni, ha a másik iránti tisztelet és szeretet vezeti az udvarló fiút; illetve mit engedhet meg a lány annak a fiúnak, aki komolyan

érdeklődik iránta és vele kíván járni (ha ti. komolyan veszi az erkölcsi értékeket, a saját és kettőjük közös javát, azzal pedig egy ország jövőjét).

A harmadik beszélgetés az erkölcsi személyiség, a jellem kérdéseit veti föl, hiszen ebben a tekintetben is föl kell készülni a közös életre. A kihívó emberi hiányosságok nagyon megnehezítik a házasságot vagy váláshoz vezetnek. Ezért szembe kell nézni a jellem hiányosságával éppúgy, mint a fiatal évek kísértő veszélyeivel (nemi eltévelyedések, züllés, alkoholizmus, drogok, AIDS), de abban a biztató reményben, hogy van kiút, hogy az ember Isten kegyelmi segítségével képes szabad akaratának legnagyobb próbatételére, a megtérésre.

Mai fiatalokhoz kívánok szólni (s mai nevelőkhöz is), abban a tudatban, hogy sokan közülük inkább tévét néznek, mint olvasnak. Ezért utalok ismert filmekre többször is; a Szentírás mellett pedig az irodalomra, amely azért változatlanul érdeklődésre tarthat számot. Egyúttal szeretnék segítőtleg csatlakozni a Magyar Püspöki Kar 1999-ben kiadott körleveléhez is – *A boldogabb családokért!* –, mely utal a házasságra való felelős felkészülés jelentőségére. Ez azonban nem csupán tanfolyamokon történhet, hanem elérhető és jól támogatott könyvkultúrát is igényelne. Legalább néhány kis kötetet. Az Internet ma már a legkorszerűbb technika segítségét jelenti ehhez is, amit érdemes igénybe venni.

Ezúttal mondok köszönetet Dr. Kállay Emil, piarista tartományfőnök úrnak, aki könyvem megírásához – akkor még ifjúsági lelkipásztorként – hasznos tanácsaival jelentős segítséget nyújtott, továbbá Dr. Nemes György piarista tanár úrnak – korábban tanítványomnak –, aki a lektorálás feladatát vállalta és azt – a második kiadásnál is – lelkiismeretesen, szakavatottan elvégezte, majd egy ide illő írásával is kiegészítette. Külön megköszönöm Nemes Rita szövegszerkesztői közreműködését és mindazok támogatását, akik az Interneten való megjelenítést szorgalmazták és lehetővé tették.

Ami a nemi erkölcsöt megalapozza: Mi a humánétika?

Ez a könyv azzal a céllal is íródott, hogy szembesítse a természetes emberi erkölcs értékelésmódját a keresztény erkölcs követelményeivel, miközben a kettő közös nevezője viszonylag jól felismerhető. Céлом az, hogy a humánetikával baráti kapcsolatban keressem a nemiség értékeinek kibontását, azok számára, akik azt behatóbban ismerni kívánják. Ebbe az érdeklődésbe persze szülők és nevelők is bekapcsolódhatnak. S ha a nemiséget eredeti rendeltetésében egy gyönyörű táncjátékhoz hasonlítom, akkor meg kell keresnem hozzá a színpadot. Ez pedig a mai magyar társadalom, a további kibontakozást kereső demokratikus életforma kereteivel.

Ebben a társadalmi környezetben inkább csak éledeznek a keresztény hagyományok, mint élnek. A megkeresztelték kb. 15 százaléka jár templomba, az ifjúság erkölcsi tájékozottsága pedig közismerten nagyon hézagos, hiszen olyan nevelésben volt része, amely folyton a politikát és a gazdasági életet emlegette. Nem csoda, hogy erkölcsi alapok nélkül mindkét vonalon bekövetkezett a csőd. Mert „minden ország támasza, talpköve” – Berzsenyi szerint is – a tiszta erkölcs.

Mi hát a humánétika? Az, ami nálunk komoly hiánycikk, de ami a nyugati társadalmakban széles körű kultúrával rendelkezik (például könyvkultúrával is). Németországban például a tanulók különböző szinten hitoktatásban részesülnek, s ennek szerves tartozékaként vallás erkölcsi ismereteket is szereznek a nevelés keretében (a nemiség problémáit is beleértve). Aki viszont világnézeti különállása miatt nem kíván keresztény vallás erkölcsi oktatásban-nevelésben részesülni, annak kötelező az etikaóra, és az a nemi erkölcs kérdéseit szintén magába foglalja. Minthogy pedig ugyanazon Németországban *a bibliai megalapozású vallás erkölcsöt szívesen nevezik „keresztény etikának”, összehasonlításként a humánétika név kínálkozik, hogy különbséget tegyünk a kettő között.* Azt is jó tudni, hogy a katolikus erkölcs teológiának egyik irányzata kifejezetten a világi etika (= humánétika) irányában tájékozódva kereste a jó kapcsolatot, és arra is törekedett, hogy ebben a baráti szándékú párbeszédben a keresztény erkölcs humánértékeit fölmutassa. Jellemző szentírási bázisa ennek, amikor például Jézus azt mondja, hogy „Nem az ember van a szombatért, hanem a szombat az emberért” (Mk 2,27). Ez azt jelenti, hogy az ember fontosabb, mint a törvény merev előírása. Ennek mintájára mondhatnánk mi is: nem az ember van a jogi szabályokért, hanem a jogi szabályok vannak az emberért (ennek fejtetőre állítása a bürokrácia).

Magyarország jelen állapotában erkölcsi értéktudatát tekintve még mindig rosszabb helyzetben van, mint gazdaságilag. Bizonyos tekintetben szinte mérhetően mutatta ezt a sportban például a labdarúgás helyzete, annak közismerten súlyos erkölcsi problémái. Ennél is fájdalmasabb a „vegetatív kultúra” elmaradottsága (étkezés, italfogyasztás), ennek keretében pedig a szerelem kultúrájának nyomasztóan alacsony szintje, ha az átlagot tekintjük. A helyzet persze Amerikában sem rózsás, ahogyan azt például Erich Fromm bemutatja *A szeretet művészete* c. visszhangot keltő könyvében¹. Ugyanakkor vannak nagyon fölemelő és reménykeltő vállalkozások is ebben a tekintetben, főleg a fiatalok körében.

Hogy miért olyan nyomasztó az átlagszintű szerelmi kultúra? Mert nagyon sokan még ma is a meghökkentően primitív „erkölcsi naturalizmus” tudatában élnek. Ez azt jelenti, hogy

¹ A film és a tévé felelőssége köztudottan nagy, amikor egyesek a nemiség „tabuit” kívánják ledönteni. Tabukat azonban csak azoknak lehet ledönteni, akik tabuk nélkül is tudják, mit követel az emberi tisztesség.

kárvallottjai így gondolkodnak: a szexualitás meg a szerelem dolgában eligazítanak bennünket természetes hajlamaink. Csak hát az emberben bűnös, sőt „természetellenes” hajlamok is lehetnek! A természetes erkölcs nem azonos a természetes hajlamok minden további aggályok nélkül való elfogadásával. Emberi természetünk sajnos nem mentes a bűntől és különféle terheltségektől. Ad ugyan egy bizonyos eligazítást, de csak az etikai kultúra kereteiben.

Tipikus magyar – bár egyoldalú – tájékozatlanságot világít meg két fiatal beszélgetése. Az egyik nem hívő, a másik hívő keresztény. Azt mondja a nem hívő a hívőnek: „Nehéz lehet neked.” – „Miért?” – kérdi a másik. „Mert neked tiszteletben kell tartanod a Tízparancsolatot. Tisztelned kell szüleidet, nem szabad lopnod, paráználkodnod, hazudnod. – „No és neked?” – kérdezi a másik. „Neked szabad?” – „Hát igen. Értem. Persze, valamilyen erkölcshez nekem is alkalmazkodnom kellene. Mert valamiben csak hinnie kell az embernek, s nem élhetünk úgy, mint az állatok. Nekem is mondta az apám, hogy ne lopjak, ha nem muszáj. Én is elítélem a nemi erőszakot. A szeretet nekem is jólesik...” Igen. Többek között ezért kell a humánétika.

S hogy mi köze van a keresztény erkölcshez? Jézus nem csak azt mondta tanítványainak: „Úgy szeressétek egymást, ahogy én szeretlek titeket” (Jn 15,12). Ezt a keresztények ismerik és vallják. Azt is mondta: amit akarunk, hogy az emberek nekünk tegyenek, tegyék azt mi is másokkal (Mt 7,12). Ne értsük ezt félre! Értelme ugyanis ez: ha azt kívánom, hogy tiszteljnek, én is tiszteljek másokat. Ha azt szeretném, hogy külföldön járva barátságosan fogadjanak, én is fogadjam barátságosan azokat, akik hozzánk látogatnak stb. Ez pedig tömény „humánétika”, amit hívő és ateista egyaránt megérthet és elfogadhat erkölcsi magatartása mércéjének, normájának.

Néhány tipikus humánetikai törvény (melyet a katolikus erkölcssteológia „természetes erkölcsi törvény” címmel már kidolgozott, s melyet magam szívesen neveznék a „humánus törvényének”). Például:

Tedd a jót, kerüld a rosszat! (Ősi alaptörvény.)
 Bontakoztasd ki emberi értékeidet!
 Közösségi lény is vagy, érezd át a mások iránti felelősséget.
 Amit te másoktól elvársz, azt tőled is elvárják mások!
 Add meg, amivel másnak tartozol!
 Értelmes lény vagy, élj hát értelmesen!
 Tiszteld az emberi személyt!
 Ha erősebb vagy, ne támadd, hanem véd meg a gyöngébbet!
 Senkitől ne követelj lehetetlent!

Hogy ezek mennyiben hasznosíthatók a nemiség kényes területén? A személy tisztelete és értékekben való kibontakoztatása mindenképpen. Az értelmes és szeretetre rendelt emberség szintén. Nagyon fontos azonban, hogy megjegyezzük: *maga a Tízparancsolat, különösen annak második táblája (a IV – X-ig)² humánetikai értékeket is megfogalmaz.* A különbség elsősorban az, hogy az istenhit és egy keresztény egyház élő közössége saját kereteiben váltja életre ezeket a parancsolatokat, beleértve a nemiség védelmét megfogalmazókat is („Ne paráználkodjál!”, „Ne kívánd el más feleségét!”).

A humánétika részletesebb alkalmazására a nemiség tekintetében maga a könyv hivatott, mégpedig baráti kapcsolatban a keresztény erkölccsel, melynek rendeltetése, hogy kiegészítse és beteljesítse azt.

² A Tízparancsolatot mai megfogalmazásban a könyv végén közöljük.

Első beszélgetés: A nemi erkölcs alapkérdései és a szeretet

*„A tapasztalat azt tanúsítja:
a szeretet nem abban áll,
hogy két ember egymás szemébe néz;
hanem abban, hogy mindketten
ugyanabba az irányba fordítják
tekintetüket.”
(Saint-Exupéry)*

I. Isten szeretetének visszfénye bennünk

Az Édenkert emlékei...

*„A tapasztalat azt tanúsítja:
a szeretet nem abban áll,
hogy két ember egymás szemébe néz;
hanem abban, hogy mindketten
ugyanabba az irányba fordítják
tekintetüket.”*

(Saint-Exupéry)

A világegyetem sok milliárdnyi csillagával ősidők óta lenyűgözi az embert. Kutató értelmünk azonban akkor is találkozik a nagy titokkal, amikor önmagunkba tekintünk, belső világunk sejtelmes tájaira. Különös vágyakat érzünk belső világunkban. Fölfedezzük például, hogy olyan rejtélyes iránytű működik bennünk, amely arra ad indítást, hogy döntéseinkben a jót keressük, és kerüljük a rosszat. Ezt nevezzük lelkiismeretnek. S eszünkbe juthat a sokat idézett filozófus, Kant vallomása, akit ez a két nagy titok rendített meg: a csillagos ég fölöttünk és az erkölcsi törvény bennünk.

A kozmikus titok azonban ezzel nem merül ki. Rejtvényei szinte beláthatatlanok. S ha az élet titkait figyeljük, melyek a táguló világegyetem számunkra legfontosabb bolygóján nyílnak meg, akkor az *emberpáron* akad meg tekintetünk. Két fiatal látunk: egy fiút és egy lányt, amint egymás kezét fogva lépkednek. Arcukról, sőt egész lényükből valami megfeszíthetetlen sugárzás árad. Időnként egymásra néznek, összemosolyognak. És mi minden van ebben a mosolyban! Mona Lisa mosolyát sokan próbálták már megfejteni. De ki fejt meg a szerelmesek mosolyát? És azok az összesimuló ujjak! A szerelemben, szeretetben fogant ösbizalom elemi egyszerűségű, mégis megfeszíthetetlen jelképei és egyben megvalósítói... Vidámak. Egész lényükben ott hordozzák a reményt. És a filozófusokra, meg a teológusokra, írókra hagyják annak a titoknak fejtegetését, melyet ők egyszerűen – megélnék. Mert ez a titok olyan nehezen közelíthető meg töprengő értelemmel...

A mérhetetlen és egyre táguló világegyetem csillagdzsungelében van egy bolygó, melyet Földnek nevezünk. Ezen a Földön itt van a sok milliárdnyi élőlény; az élővilág csúcán az emberrel, aki megkapta a kivételes rangot, hogy a teremtésben munkatársa lehet Teremtőjének. S ebben az életadás különleges szerepet kap. Micsoda titok, amikor elindul a világ egyik pontjáról egy fiú, a másik pontjáról pedig egy leány. Útjuk találkozik egymással. Ők is találkoznak. Lényükből valami elemi erejű, eladdig ismeretlen érzés tör fel, amit

szerelemnek nevezünk. S az igazi szerelemben a nagy felfedezők boldogságával fogják meg egymás kezét. Tekintetük találkozik és ezek az összesimuló kezek azt mondják: „Téged kerestelek.” „Megtaláltalak!” „A káprázatos csillagvilág beláthatatlan és fölmérhetetlen dzsungelében most már – kéz a kézben – együtt megyünk tovább az Ismeretlen felé.” S az összesimuló ujjak vallomásához csatlakozik az ajkak vallomása: „Tiéd vagyok, és te az enyém. Az életemet bízom rád. Testemet-lelkemet, mindenemet odaadom neked. Mindenemet, amim csak van. Ha kell, otthagytok érted mindenkit a világon, akit szerettem. Ezentúl közös lesz a sorsunk, összefonódik az életünk. Ezentúl mi is részt veszünk a teremtés titkában. Testünk és lelkünk kimondhatatlan találkozása új életet fakaszt”... „Köszönöm, hogy megtaláltalak”.

A kép újra és újra megidézi a Biblia első lapjait. Mintha az örök Ádám és az örök Éva jelenne meg az esküvői oltárnál. Különösen akkor, ha a természet is méltó háttérrel ad ehhez a megpecsételt életszövetséghez. Például a tavasz zöldelő fái és virágfakadása. Mintha az örök Ádám és az örök Éva mai képviselői, az esküvői oltárhoz vonuló fiatal párok megelevenítenék a bibliai paradicsomkert látomását, barátságban Teremtőjükkel, barátságban az emberekkel, a természettel, a világgal... A kép idealizált, mégis igaz.

Amikor a jelenben két fiatal, egy mai Ádám és egy mai Éva egymásra talál, és a találkozás ámulatába különös meghatottság is vegyül, akkor újra megelevenedik a bibliai Édenkert ösképe s vele a szerelem csodája.

Vannak emlékezetesen szép dalok, melyeket érdemes fölidézni, amelyek szövege és melódiája ezt a nehezen kifejezhető érzést próbálja visszaadni. Ilyen az is, amit a tragikus sorsú, a földi élettől fiatalon elbúcsúzó táncdalénekes, Szécsi Pál beleénekel a szívünkbe, S. Nagy István emlékezetesen szép szövegével:

*„Két összeillő ember,
fénylő, tágra nyíló szemmel.
Figyeld, elakad a hangunk.
Istenem, hát mi vagyunk?
Két fénysugár a ködben,
jöttél akkor, és én jöttem...
Látod: így volt írva sorsunk.
Most élünk végre, nem csak álmodunk...”*

A teljes igazsághoz azonban még valami más is hozzátartozik. Az idézett bibliai képen ott van a *Jó és a Rossz megtapasztalásának Fája* is, amely jelképesen ábrázolja, hogy az emberpárnak döntenie kell, melyik fa gyümölcsét kívánja leszakítani és megkóstolni.

Az emberiség tudatában már jelképpé vált „a tiltott fa gyümölcse”. És a képen ott van a *Kígyó* (a borítólapon az emberpár lépteit kísérve, bibliai kifejezéssel: „sarkuk után leselkedve”). Ez a kígyó is szimbólum, hiszen a bibliai kép dramatizált. Férfi és nő kapcsolatának drámája, illetve „Az ember tragédiája” fogalmazódik meg benne. A Kígyó egyszerre a Gonosz, a Csábító, mely lehúzza az idealizált képet az emberi történelem és az élet nyomasztó realitásába, hogy egy rettenetes és kavargó látomásban felvillantsa előttünk mindazt, ami a Gonosz által, a vele való szövetségben ezen a világon történt és történik. A szerelem árulása révén. Kéjencek és szadisták villannak föl az emlékezés horrorfilmjének képein. Az erőszak és a rombolás, a hatalom és az üzérkedés mind összefog, hogy szétválassza az összefonódó ujjakat, hogy a rettegés maszkját formálja a szerelmesek mosolyából... A Kígyó... A Kígyó... A horror-kép sorai óriáskígyóvá növekednek. Olyan ez a történelem bizonyos szakaszaiban, mint a hirtelenül támadt, elsőprő erejű forgószelel, a tornádó, mely valóban egy ágaskodva tekergő óriásakígyóhoz hasonlít. Ma már gyakran

nyomon kísérhetjük pusztító száguldását a tévé képernyőjén. Nyomasztó álom, de ennek a képei is a valóságból jönnek...

Az emberpár ősbűne után, azóta, hogy először evett az ember a tiltott fa gyümölcséből, megindult a bűnök láncreakciója. S azt fenyegeti leginkább, ami a legszebb a teremtésben. Képes arra, hogy megmérgezze a szerelmet, hogy a Halál szolgálatába állítsa azt, aminek eredendően az Életet kellene szolgálnia. S a Biblia pontosan ezt mondja: „az életetek függ tőle”, hogy ti. Isten szavát, parancsait követi-e az emberpár (Mtörv 4, 15), vagy a Gonosz szavára hallgat. S ha a „parancs” mint ószövetségi fogalmazás zavarólag hatna, hát mondjunk helyette „erkölcsi törvényt” vagy „útmutatást”. Mert a következményeket tekintve az emberpár döntése végső soron valóban az élet vagy a halál. Az Ószövetség következetes ebben:

„Azon az úton járjatok, melyet az Úr, a ti Istenetek parancsolt, hogy életben maradjatok” (Mtörv 5,33).

Hogyan lehet ma ennek az adott világnak a keretében, legalább töredékes lehetőségeink szerint életre kelteni a bibliai Édenkertet, melyet a művészettörténet annyi nagy festője megörökített? A keresztény teológia értelmezése szerint az említett hármasság harmóniával. Hívó ember számára ismerős mindez: harmóniában Istennel, harmonikus kapcsolatban embertársainkkal, és harmóniában a természettel, melyet most újra felfedezünk. Ha a fiatal házásoknak kertjük van, teremtsék meg abban az Édenkert parányi emlékét. Ha nincs, legalább lakásukban őrizzenek meg valamit az Édenkert emlékéből. A természet szépségeinek közös fölfedezésében és szeretetében pedig mindenképpen.

A Kígyó azonban minden lépésüket elkíséri. A Kísértés a legigazibb szerelmet sem kíméli. Ezért a keresztény hitben élő szerelmesek és házások ezzel a sajátos jelentéssel is imádkozzák a Miatyánk szavait:

*„Ne vígy minket a kísértésbe,
de szabadíts meg a Gonosztól...”*

Életünk értelme a szeretet

Akik a szerelemben találkoznak egymással, akiknek az életében valamiképpen megelevenedik az Édenkert képe boldog harmóniájával és a bűnbeesés kísértésével, azok tudják, hogy az élet értelme új oldalról rajzolja ki előttük kérdőjelét. A serdülőkor átmeneti időszakában még így fogalmazódik meg a kérdés: „Ki vagyok? – Mi az életem célja?” – Most két sors találkozásával új hangsúlyt és új dimenziót kap a kérdés: „Kik vagyunk mi ketten? Mi a közös életünk értelme?”

Ezekkel a kérdésekkel komolyan szembe kell nézni, mert a szerelem meg a házasság válságai mélyén jelentős mértékben az élet céljának és azon belül a közös élet értelmének zavara húzódik meg. A jelenkor egyik világszerte ismert lélekbúvára, pszichiátora, Viktor E. Frankl (aki hazánkban is járt) szinte egész életművében ezt a kérdést helyezi a középpontba. Tisztáznunk kell életünk célját, hogy megérthessük a közös élet értelmét. Aki előtt az emberi élet rendeltetése homályba borul, az a „ködös utak” reménytelen foglya marad. Az csak tapogatózik és botorkál az élet homályában. De honnan tudhatjuk, miért élünk?

A keresztény ember meg sem köszönheti eléggé a hitét. Mert az ember önmagában tehetetlen. Nem fedezheti föl mindazt maga, amin filozófusok, írók és teológusok töprengtek, aminek megfajtására rátették az életüket. A német protestáns teológus, Bultmann fedezte fel sajátos intenzitással azt, ami ebben a tekintetben oly sokat jelenthet a materializmuson nevelkedett fiatal generációnak. Eszerint ugyanis a keresztény hit nem ellenfele, még kevésbé ellensége a tudománynak, hanem sokkal inkább kiegészítője és egybefoglalója. Hogy mivel? Egy egységes létkonceptióval, amelybe életünk értelmével együtt minden belefér, ami a világban van.

A hitünknek köszönhetjük, hogy a tudomány eredményeit életünk egészébe, a történelemnek, a világ és az Evolúció beteljesülésének összképébe foglalhatjuk. A tudomány csak részleteket tár föl a világból, az élet teljes értelmét homályban hagyja. A hit egy nagyszabású „világvíziót” nyit meg számunkra. Hitünk teljességében értjük meg, mi a teremtés célja, s mi abban az ember rendeltetése. Kereshetjük ezt a célt a természetes ész alapján is, a filozófia segítségével. De nem jutunk messzire. Szükségünk van a Kinyilatkoztatásra, amely teljesebb képet tár elénk, különösen akkor, ha nem csupán az emberi élet értelmét, hanem a szerelem és a házasság értelmét is keressük.

A világhírű történész és történetfilozófus, Arnold Toynbee hittapasztalata birtokában is, de főképpen történelmi ismeretei alapján három nagy célban jelölte meg az ember rendeltetését: *megismerni, alkotni, szeretni*. Minderről persze a Biblia is beszél, amely a keresztények számára a Könyvek Könyve, az isteni kinyilatkoztatás forrása. Mégis tekintettel kell lennünk azokra a fiatalokra, akik a fölvetett kérdés bibliai válaszában hívő elfogultságra gyanakodnak.

A hármas cél közül azonban maga Toynbee emeli ki *a szeretetet*, mint legegységesebbet és legfontosabbat. S egészen természetes, hogy a szerelem és a házasság vonatkozásában ez az, amire elsősorban odafigyelünk.

A Biblia és vele a teológia tanítása egyértelmű. János apostol szavait nagyon sokszor idézzük: „Isten a szeretet” (1Jn 4,8). Amikor pedig a Teremtés könyve azt mondja, hogy Isten az embert *mint emberpárt* a saját képére és hasonlatosságára teremtette (Ter 9,6), akkor a Biblia üzenete is elsősorban ezt fogalmazza meg: az Örök Szeretet képmásai vagyunk. Erről győznek meg bennünket Pál apostol levelei, különösen pedig csodálatos szeretethimnusa, melyet a keresztény esküvőkön felolvas és magyaráz az eskető pap:

„A szeretet türelmes, a szeretet kedves, a szeretet nem féltékeny, nem kérkedik, nem is kevély. Nem tapintatlan, nem keresi a maga javát, nem gerjed haragra, a rosszat nem rója fel. Nem örül a gonoszságnak, örömet az igazság győzelmében leli.” (1Kor 13. f.)

De miféle szeretetet hirdet a Biblia? És miről beszél a szeretethimnusz? Arról, amit sok fiatal csak ösztönösen, a szíve sugallatára sejt, vagy olykor negatív oldalról közelít meg, ha a szeretetet nem ebben a formában kínálják neki. S bár a keresztény múltban egyházdoktorok és avatott lelki írók magyarázták már, a Szentírás üzenetét kommentálva, mégis Toynbee-t idézem, hogy a hívő elfogultságának gyanúját elhárítsam.

A neves történetfilozófus ugyanazt mondja, mint a nagy középkori teológus, Aquinói Szent Tamás. Leleplezi nyelvünk tökéletlenségét, melyhez persze cselekedeteink tökéletlensége is csatlakozik. Mert ugyanazzal a szóval két különböző dolgot fejezünk ki. Azt mondjuk például: „Szeretem a bort”, vagy „Szeretem a mákos tésztát”. S azt is mondjuk: „Szeretem embertársamat”, vagy ezt: „Szeretlek téged”. Csakhogy a két „szeretetben” feltűnően nagy a különbség. A jó étel vagy a jó bor élvezetvágyam kielégítésére szolgál. Azért szeretem, mert megkívántam. Embertársamat viszont azért szeretem – ha valóban szeretem –, mert adni akarok neki magamból. Az előbbi „szeretetben” birtokolni akarok, az utóbbiban ajándékozni. „Annyira szeretem őt – mondjuk ilyenkor –, hogy mindent meg tudnék tenni érte.” Ennek a – most már értjük – hiteles, igazi szeretetnek a csúcspontja az, amit Jézus úgy jellemez: nagyobb szeretet nincs annál, mint amikor valaki képes arra, hogy életét adja embertársáért (Jn 15,13). Életet adni azonban nem csak az élet fölládozásával lehet. Az életét adja az is, aki élni tud a másikért, a szeretett lényért, majd a családjáért, az embertársakért.

Jellemzően mutatkozik meg ez a nemiségben; abban, ahogyan a másik közeledik hozzám. Egy ép érzékű mai lány is megérzi, hogy melyik szeretetről van szó, amikor a fiú azt mondja neki: „Szeretlek. Azt akarom, hogy az enyém légy. Most mindjárt.” A válasz ilyen vagy hasonló esetben gyakran ez: „Nem szeretsz igazán, csak megkívántál.” „Megkívántál, mint a jó bort vagy kedvenc ételedet. De mit tudnál megtenni értem?” S fölsejlik előttünk, hogy a szerelem ősidők óta bizonyítékot vár, akár a férfi, akár a nő részéről. Valami áldozatot, ami tanúsítja, hogy több ez, mint testileg „megkívánni” a másikat. Ez igazi szerelem, amely a valódi szeretet törvényét követi. Jávor Pál visszaemlékezései is utalnak erre. Amikor együtt sétált a Tisza partján a szeretett leánnyal, bár egyetlen elegáns ruhája volt, mégis beugrott a vízbe, hogy szerelmét bizonyítsa. Teátrális? Régimódi? Lehet. Mégis van benne valami maradandó gesztus. Aki szeretetében képes az áldozatra, az elsősorban már nemcsak élvezni akar, az már nemcsak magára gondol, hanem a másokra. Micsoda különbség (még ha a két szeretet többnyire összevegyül is)! A „Szeretem a bort” kifejezésben voltaképpen magamat szeretem. A „Szeretlek téged” kifejezésben viszont már a másikat. Ha nem így van, akkor a szerelem csak pusztá szó. Öncsalás. Hazug játék a szavakkal. Csapda.

Persze viszonylag könnyű a szabatos fogalmi tisztázás. A fejlődő ember belső világában azonban nehezen tisztulnak ki a fogalmak. Életünkben mindannyian titkos vagy nyílt küzdelmet vívunk azért, hogy a bennünk lévő két szeretet közül melyik veszi át a vezető szerepet. De a küzdelem célja – becsületes szándék esetén – nem kétséges. Szeretetünk „minősége” embervoltunk minőségét határozza meg. Hadd idézzem a neves filmsztár, Johnny Depp nyilatkozatát: „Harminchat évesen rádöbentem, hogy eddig nem tudtam, mit keresek a földön”. Nem szépít, amikor elismeri: „A pillanatok varázsának éltem”. Amikor aztán igazi házastársát meglelte, majd megszületett a kislánya, megtalálta élete értelmét is. Hollywood korábbi „fenegyereke”, akit ott „deszperádónak” neveztek, ekkor ezt a vallomást tette: „A szeretetig eljutni a legfontosabb dolog az életben”.

Fogadjuk el tehát a pszichiáter Frankl ajánlatát, amely lényegében azonos egy keresztény teológus vagy nevelő ajánlatával: *a közös élet vállalkozásában életünk egészének értelméből*

induljunk ki. Keressük meg az összképben a házasság értelmét, mert a kettő voltaképpen egy. Az utóbbi csupán konkretizálja az előbbit. S akkor megfordul a kép. Fölismerjük, hogy valójában nem a szexualitásból kell kiindulni, hogy valamiképpen elvergődjünk a szeretetig. *A szeretetből kell megértenünk a nemiséget;* és a szeretetben kell megnemesíteni, megszentelni annak nyers és követelőző igényeit. Aki csak élvezeteket vár a másiktól, aki nem képes adni, ajándékozni a másinak; aki nem tudja odaadni önmagát a másinak, az soha nem jut el az emberi élet és a házasság hiteles értelméig. Az ilyen életközösség nem jut tovább annál, mint hogy két feloldhatatlan önzés poklában éljen együtt az emberpár, amíg ez az életforma egyáltalán fenntartható.

Szabó Lőrinc fogalmazta meg kivételes költői erővel az odaadásnak ezt az elemi követelményét, igaz, féloldalasan, saját igénye szemszögéből:

„Nem vagy enyém, míg magadé vagy:
még nem szeretsz.
Míg cserében a magadénak
szeretnél, teher is lehetsz.
Alku, ha szent is, alku; nékem
más kell már: Semmiért Egészen!
Két önzés titkos párbaja
minden egyéb;
én többet kérek: azt, hogy a
sorsomnak alkatrésze légy.”
(Semmiért egészen)

II. A nemiség etikai alapfogalmai

Hogyan közelítsük meg a nemiséget mai szemmel?

A nemiség nagyon jelentős szerepet tölt be az emberiség életében, miközben építő és romboló ereje egyaránt nagy hatású lehet. Áldást vagy átkot jelenthet az egyes emberre, a családokra és a társadalomra is. A magyarság jövőjét szintén alapvetően érinti. Az egyház a Tízparancsolat keretében foglaltan hirdette és hirdeti a „kemény parancsot, a „Ne paráználkodjál!” erkölcsi törvényét. Pedagógiájában azonban nem a szexualitás elnyomását hirdeti, hanem a nyers és elvadult ösztönök megnevesítését, a nemiség kultúráját, sőt megszentelését – a szeretetben.

Erre most különösen szükség van, mert a nemi erkölcs súlyos válságba került. Sokan félreértik a nemiség felszabadítását, amely a szexhullám elharapódzásával inkább gátszakadáshoz hasonlít. Az okos nevelésnek az a törekvése, hogy meggyőzze a kérdező embert: ahogyan a vad vizeket gátak közé kell fogni és így felhasználni – például öntözésre –, úgy kell a nemiségben rejlő hatalmas, de nevelés nélkül fékezhetetlenné váló energiákat egyéni és közösségi boldogságunk szolgálatába állítani.

Teilhard de Chardin, a lángelméjű XX. századi jezsuita szerzetes, természettudós és teológus kozmikus „világvíziója” hatalmas visszhangot keltett. Ő így teszi föl a kérdést: *hogyan váltható a nemiség szeretetenergiára az ember életében?* Csak úgy, ha tisztelettel és kellő felelősségtudattal közeledünk hozzá; ha úgy használjuk föl feszítő energiáit, hogy az saját személyiségünk javára, általunk pedig mások javára válják. Ez egyébként az erkölcs értelme is: úgy használni a dolgokat, hogy az ember egyéni és közösségi javára váljanak.

Mik tehát azok a *fontos szempontok*, melyeket figyelembe kell vennünk, amikor a nemiség kérdéseire keressük a válaszokat?

1. *A nemiség értékelésének alapvetően pozitívnak kell lennie.* Igaz, számolnunk kell a bűn következményeivel, azzal a mély igazsággal, melyet a kereszténység kezdettől hirdet, hogy az ember már nem él az eredeti, édenkerti ártatlanság állapotában. Az egyház tanítása szerint az eredeti bűn következtében megszűnt az ősi ártatlanság állapota, s ez a nemiségre is kihatott. Mégis igaz, hogy *a nemiség a teremtés gyönyörű ajándéka*, az öröm, a szeretet és az életadás forrása, ha a Teremtő szándéka szerint élünk vele, tehát magunk és mások javára. A teremtés minden javáról mégis elmondható, hogy kétélű ajándék. Mert lehet vele helyesen élni, és lehet vele – akár súlyosan is – visszaélni. Fokozottan érvényes ez a nemiségre. Emlékeztetes, ahogyan Juhász Gyula, a költő megfogalmazza ezt a kétélű ajándékot, amikor azt mondja, hogy a szerelem „égi tűz és kárhozati láng”.

2. A szexualitás másik jellemző szempontja az, hogy jelentése messze túlmutat a nemi szerveken és azok funkcióján. Nem szabad tehát leszűkíteni a testiségre, amint azt a szexmagazinok teszik. *A nemiség egész embervoltunkat átjárja*, testi-lelki mivoltunkat átítatja. Ha egy férfi-író vagy egy nő-író regényét olvassuk erről a témáról, meglátszik a stílusukon. Benne van a férfi és a nő hangjának tónusában, a mosolyában, benne van egy kézfogásban, a kedvenc filmcsillag vagy énekes kiválasztásában; egész érdeklődésünkben. Karinthy Frigyes szellemesen jegyzi meg: „Mindkettő mást akar. A nő a férfit, a férfi a nőt.” – Logikusan következik ebből az, amit például Gründel, nyugatnémet moráleteológus mint következményeiben jellemzőt említ, történelmi esetekre utalva. Ha nemiségünket egész személyes voltunkban hordozzuk, akkor a különböző korokban, különböző céllal alkalmazott

kasztráció³ súlyos véték az ember ellen. Az is elfogadott tétele korunk szexuál-antropológiájának – más szóval: nemiség-tudományának –, hogy az ember mint férfi és mint nő éli meg emberségét, egész személyi kibontakozását, és persze emberi kapcsolatait is (eltételezve a különleges esetektől).

3. A nemiség szemlélete megköveteli továbbá *változó jellegének elismerését*. Ez abból következik, hogy az ember egyéni voltában és történelmi kibontakozásában is – *fejlődő lény*. Nemi magatartása és szokásai, erkölcsi felfogása a kor és a társadalmi környezet szorításába kerül. Ezzel kapcsolatban mondja Teilhard de Chardin: „Kezdetben a nemiség uralkodó szerepe a faj megőrzésének biztosítása volt, mindaddig, míg az emberben ki nem fejlődött a szellemiség állapota.” Ennek megfelelően a régi időkben a termékenység kultusza volt a jellemző. Korunkban viszont már kiemelt értéként szerepel a házasságban a személyes szeretet kölcsönös elmélyítése és egymás gazdagítása, amely a termékeny életadást teljesebbé teszi és ahhoz megfelelő környezetet, otthont biztosít. Ezt fejt ki vonzó egyszerűséggel a Magyar Püspöki Kar említett körlevele, „A boldogabb családokért!” című, melyben ezt olvassuk: „Legteljesebben a harmonikus házasság tudja biztosítani azt a környezetet, amely egyszerre véd és kibontakozásra ösztönöz: egy férfinak és egy nőnek tartós és termékeny életszövetsége, amely a szeretetükből származó gyermekek világra hozatalában és fölnevelésében teljesedik ki” (36. o.). Ez már a kifejtett forma. Az ember történetiségéből s vele egyetemes fejlődéséből értjük meg azonban azokat a sajátos szokásokat, melyektől még az Ószövetség sem mentes; ahogyan például a *többnejűség* elfogadottá, sőt bizonyos értelemben elvárttá válik egyes uralkodóknál. A környezet elvárásai pedig minden időben hatással vannak a köztudatban élő erkölcsi értékelésre. A „nemi szerepek” sajátos formálásában tehát a történelmi helyzet is irányadó (vö. például Dávid király többnejűsége).

4. Fontos végül, hogy a nemiség értékelésében jól megértsük, mennyire *nem csupán magánügyről van szó*. A szexuális nevelés mikéntje alapvetően érinti a családot, az egyházat és a társadalom sorsát, a magyarság jövőjét. Ez jut kifejezésre a házasságkötés intézményes formájában. Korunkban mégis jelentkezik valami makacs szembeszegülés mindazzal, ami „intézmény” vagy „intézményes”. Fölfokozottan jelentkezik ez az idegenkedés a fiatalok között. Talán meg is lehet érteni. A bürokrácia nyomasztó árnyéka? Értelmetlennek tűnő „papírok”? Két szerelmet érző ember titkának csendháborítása? „Ez a mi legbensőbb ügyünk!” – lázad fel a fiatal szív... De érthető a lelkipásztor hirtelen felismerése is, amikor észreveszi, hogy a jegyesoktatásra bejelentkező fiatal párnak külön-külön és együtt mennyi mindent kell időben elintéznie. Szabadkozik, de megmagyarázza a házasságra készülőknek, hogy ezek a „papírok” szükségesek. A keresztelési bizonyítvány például, melynek rubrikájába bekerül majd, hogy X. Y. házasságot kötött. Milyen jó ez akkor, amikor később esetleg a szabad állapotot kell igazolni, s az udvarlóról kiderül, hogy érvényes házasságban él, vagy ha így a rosszakaratú vádaskodás rágalomnak bizonyul.

Fájdalmas azonban az olyan tapasztalat – lelkipásztorok beszélhetnének erről –, amikor a házasságra jelentkező két fiatal szinte gyanútlan naivitása jelzi, hogy ők csak egymást kívánják szeretni, gyermeket, gyermekeket nem óhajtanak. S ha a lelkipásztor kifejti, hogy így nem léphetnek az oltárhoz, esetleg méltatlankodni kezdenek: „Ez a mi dolgunk!”, „Ez csak miránk tartozik:”, „Mi így határoztunk...” Mi más ez, mint „*ikresített önzés*”. Veszedelemesen beszűkült szemléletű tévedés. Ezért a keresztény egyházak meg az ember üdvösségét képviselő vallások állást foglalnak a közösség iránti felelősség mellett, amikor például a magyarság jövőjéről van szó. Az egyház hirdeti és várja a keresztény családok tanúságtételét ebben a tekintetben is. A társadalomnak pedig nem csupán joga, hanem

³ Lásd eunuchok, vagyis a heréltek a bizánci vagy a török uralkodók udvarában. Ezzel büntetik *Az ifjúság édes madara* című film főhősét is. (Tennessee Williams színműve alapján készült.)

kötelessége is azokat támogatni, akik nemcsak az életadásban, hanem a gyermekek megfelelő színvonalú nevelésével is a közösség javát szolgálják. Ők érdemlik meg elsősorban, hogy a társadalom támogatását megkapják (lakás, anyagi és kulturális juttatások, adókedvezmény stb.).

Mire jók a nemiség életszabályai, az erkölcsi normák?

Évekkel ezelőtt divatos volt arról vitatkozni: kell-e egyáltalán „viselkednie” az embernek, főként akkor, ha még fiatal. Kell-e egyáltalán „szabályozni” az ember nemi viselkedését? Nem vezet-e ez hazug magatartáshoz? A szerelem alapvető jele a spontaneitás. Érzéseinket nem lehet kormányozni. S nem kerül-e így veszélybe még etikai szempontból is – az őszinteség? Nem! Mert az őszinteség az ember őszintesége, nem pedig az érzelmeké. Érzelmünk részei személyes voltunknak, de az ember értelmes, akarattal rendelkező, felelős lény is egyben. Ösztönös vágyainkat tehát nem engedhetjük szabadjára, mert akkor sem magunk, sem mások javát nem szolgálják, sokkal inkább romboló erőkké válnak.

Az ember nemiségét erkölcsi normák, életszabályok által kell rendeznünk, hogy építő és ne romboló energia legyen belőle. A vallások mellett az etika, a pedagógia, a szociológia, az antropológia tudománya egyértelműen ezt tanítja. Ehhez járul az utóbbin belül a korunkban egyre ismertebbé váló szexuál-antropológia. Az állapítja meg – világnézeti elfogultságtól mentesen (ebben!) –, hogy az állatok szexuális viselkedésével szemben az embernek magának kell tudatosan formálni, a nevelés útján kialakítani nemi magatartását, viselkedésformáit. Az ember tehát rászorul a szexuális nevelésre.

A középkorban még úgy hitték, hogy a nemiség az ember „állati része”, mert nem tartozik értelmes voltunkhoz. Az ember „eszés állat” – fogalmazták meg, s a szexualitásban az állatokkal van közvetlen rokonságban. Ma már sokkal árnyaltabban ismerjük a nemiség sajátosan emberi jellegét, ami kitűnik az összehasonlításból.

Nemi viselkedésünk nem lehet független tudatosságunktól és szabadságunktól. Tipikusan az emberre vall, hogy tisztán tudati úton nemi izgalomba hozhatjuk magunkat, ha úgy akarjuk. Ez nem jellemző az állatokra. Az ember belső kísértéseket él át, emlékei megidézésével. Ugyanakkor képes magán uralkodni, ha szabadságát valóban kifejlesztette, és nincs kiszolgáltatva ösztönös vágyainak.

Az ember képes arra, hogy megfontolt döntéssel kössön házasságot. Képes arra, hogy gyermekei számát tudatos tervezéssel meghatározza. Képesek vagyunk továbbá arra is, hogy időlegesen vagy élethossziglan lemondjunk a nemi kapcsolatokról, magasrendű eszmei célok érdekében⁴. Mindennek az az alapja, amit korunk szexuál-antropológiája egyértelműen megállapított, hogy *az állatok szexuális viselkedésével szemben az ember nemiségét nagyfokú képlékenység, ún. plaszticitás jellemzi.*

Az állatok nemi viselkedése előreprogramozott, az emberé nem. Ma ezt szuggesztív közvetlenségű dokumentum-filmek rögzítik. Az ember nemi közelítése ezekhez a berögzített formákhoz képest egészen sajátos. Gondoljunk például az udvarlás változatos stílusára, melyet különböző korok és népek szerelmes versei, színművei őriznek, vagy az etnológia tudósai örökítenek meg. Szép összefoglalását Madách *Az ember tragédiája* című művében olvashatjuk, ahol több ezer éven át nyomom követhetjük, hogy különböző korokban Ádám miként hódítja meg Évát. Gondoljunk arra, milyen csodálmivalóan gazdag és sokszínű formái vannak az emberi táncnak, míg az állatok nászi tánca évmilliók óta ugyanaz. Maga a házasság modellje is változatos az emberiség történetében. Erre utaló variációi például: a többnejűség, egynejűség, patriarchális, matriarchális családformák, a különféle felfogások a hűségéről és a hűtlenségről vagy a szüzesség értékéről.

Az ember nemisége persze abban is különbözik az állatokétól, hogy variálhatóságát *bűnös formában szintén* használhatja, például a legképtelenebb perverzításokra, a legkegyetlenebb bosszú vagy kielégülés céljaira. A szexuális bűnözés krónikája iszonyatos eseteket tartalmaz.

⁴ Lásd erről részletesen a cölibátus kérdését.

Mindez ismételtén arra utal, hogy a nemiség nem csupán a teremtés nagy ajándéka, hanem arra is, hogy démonikus romboló erővé válik, ha az ember visszaél vele és bűnös módon használja. Így súlyosan árt vele önmagának és másoknak (vö. kéjgyilkosok).

Az ember nemisége tehát egyértelműen rászorul az erkölcsi normákra, mert míg az állatok szexualitása előreprogramozott, addig az ember nemi készítése – Buda Bélával fogalmazva – „nem biztosít elég programot”. Éppen ezért igen jelentős szerepe van a viselkedésformák tudatos kialakításának, a nevelésnek és az önnevelésnek. Ez arra irányul, hogy a nyers nemi ösztön kulturálttá váljék. A keresztény nevelésben különleges hangsúlya van annak, hogyan válhat a nemiség szeretetenergiává, az életállapot és hivatás igényei szerint. A nyers ösztönkiélés fogalma a pszichológiából ismert. A nevelés és önnevelés a kulturált ösztönkiélést bontakoztatja ki. Ennek két szintje van. Átlagszinten segíti a nevelés a nemi ösztönök szocializálását.

A szó arra utal, hogy a nemi ösztönből társadalmilag hasznosított indítás válik. Ha például valakinek szadisztikus hajlamai vannak, kiélheti azokat kulturált formában is: mint hentes, fogorvos, boxoló vagy mint író, aki ilyen jeleneteket ábrázol. Nagyon erős hajlam a nőkben az anyaság igénye. Akiknek ez különböző okoknál fogva nem jut osztályrészül, megnevesítve élhetik ki vágyukat például nevelőként vagy hozzátartozóik gyermekeinek szeretetében.

Az egyház nagy tapasztalattal rendelkezik abban a tekintetben is, hogyan válhat értékes szeretetenergia forrásává a nemiség a lelkiatyai, lelkiannyai hivatásban.

A szentek és hősök életében a nemi ösztön energiái a legmagasabb kultúra fokán nyilatkoznak meg, amikor eszmei célok szolgálatába kerülnek. Ennek egyik kiemelkedő tanúja például Kalkuttai Teréz anya, aki nálunk is járt, s akinek áldozatos szeretetszolgálatát világszerte ismert, aki ezzel sok fiatalt is magához vonzott, amikor segítségüket kérte.

Mit tanít az Ószövetség a nemiség értelméről?

A Teremtés könyve már első fejezeteiben fontos üzenetet fogalmaz meg a nemiségre vonatkozóan. Isten az embert férfinak és nőnek teremti. Ádám és Éva képében egymáshoz rendeltségüket olyan erőteljesen ábrázolja, hogy annak alapján a kinyilatkoztatásban a monogám házasság bibliailag megalapozottnak tekinthető. Isten eredeti szándéka fejeződik ki abban is, hogy a férfi elhagyja atyját és anyját felesége kedvéért, s hogy ketten „egy testté” lesznek, vagyis teljes emberségükben egymáshoz tartoznak.

Ebben a házastársi szeretetre és hűségre is utalás történik. A Biblia nem hagy kétséget afelől, hogy a nemiség Isten ajándéka. A férfi és a nő sajátos egymáshoz tartozásában pedig a Teremtő képmása rajzolódik ki. Érthetően, hiszen az életadás misztériuma arra utal, hogy *az emberpár szerepet kap a teremtésben, mint a Teremtő Isten „társa”*. Az is nagyon lényeges, hogy ebben a képben, sőt a szövetségben is úgy szerepel az asszony, mint a férfi „segítőtársa”. A sokat gúnyolt „oldalborda” szó is erre utal, s a maga kezdetleges kifejezőmódján *a mellérendeltséget* juttatja kifejezésre. Az ókori pogány kultúrák viszont a férfiak „felségjogát” hangsúlyozzák erőteljesen (patriarchátus), vagy kivételes esetekben a nők kiváltságos uralmi helyzetét (matriarchátus), tehát a fölé- vagy alárendeltségi kapcsolatot.

A bibliai üzenet értékét akkor értjük meg igazán, ha összevetjük a környező pogány népek teremtésmítoszaival. Az irodalmi szempontból értékes Gilgames-eposzban például nem csupán sokféle istennel találkozunk, hanem észrevevesszük, mennyire fölbillen férfi és nő rangjának mérlege. Enkidu, az eposz hőse ugyanis félistenként lép a színre, míg a nő egy templomi prostituált képében. Az is jellemző ebben a primitív felfogásban, hogy a férfi igazi társat nem találhat a nőben, csupán a másik férfiban. De a kinyilatkoztatás bibliai emberképe felülmúlja még a nagy görög filozófus, Platón tanítását is, aki szerint az ember eredetileg kétnemű volt, azaz hermafrodita.

Ebben az összehasonlításban tűnik ki igazán, mit köszönhetünk a Bibliának. Hiszen alapvető fontosságú üzenete a férfi és a nő azonos emberi méltóságáról szól, és ez ma is érvényes tanítás. Sőt bizonyos értelemben úgy tekinthető Ádám és Éva összetartozásának ez az ősképe, mint a partneri házasságra való utalás.

Mindezek alapvető és maradandó normái a nemiségnek, és nem csupán a zsidóság vagy a kereszténység számára. A monogám házasság, továbbá férfi és nő emberi méltóságban való egyenjogúsága egyetemes humánetikai norma. Még teljesebb a kép, ha megidézzük az Énekek Énekét vagy a bölcsességi könyveket. Azt olvassuk: ha Isten rendelte keretek között virágzik ki a nemiség, akkor igazi öröm forrása: „Élvezd az életet feleségeddel, akit szeretsz” – fogalmaz a Prédikátor könyve (9,9).

Sokakban persze zavart okoz, hogy Dávid király korában például többnejűségben éltek a választott nép uralkodói, ami eltér Isten eredeti szándékától, a Teremtés könyvében megrajzolt képtől. Ez kényszerű megalkuvás az adott kor környezeti elvárásaival. Az akkori időkben egy uralkodó elveszítette volna tekintélyét, ha a királyi háremek szokását nem követi. Azt sem lehet tagadni, hogy az Ószövetségben a férfi „válólevéllel” elbocsáthatta feleségét, ami szintén eltér attól, melyre a Teremtés könyve alapján következtethetünk. Ezt is az adott történelmi idő általános szokásai magyarázzák meg. A patriarchális családban a férfi még olyan kiváltságokat élvezett, melyeket ma már nem tarthat meg (ti. az ún. „partneri típusú” házasságban).

Az Ószövetség azonban nem csak azt érzékelteti, milyen öröm forrása az Isten szándéka szerint élt nemiség. Azt is megrendítő képekben mutatja be, hogyan él vissza az ember a teremtés gyönyörű ajándékával, s hogy micsoda következményei lesznek az ilyen bűnnek. A Bírak könyvének 19. fejezete egy csoportosan elkövetett nemi erőszakot mutat be, szinte a

mai dokumentumfilmek megrázó tárgyilagosságával. Elmondja a véres bosszúállás következményét is, mert a vendégbarátságot is megsértették. Egy Betlehemből jövő férfi mellékeleségével éjszakára megszáll Gibeá városában. Az ottani férfiak egy csoportja körülveszi a házat. A bentiek kénytelenek kiadni nekik az asszonyt. Azok egész éjszaka erőszakot követnek el rajta. Reggelre az asszony belehal. Izrael törzsei meghallván a szörnyűséget, szövetkeznek Gibeá ellen. S amikor az erőszak bűnöseit nem adják ki, megtámadják a várost és felgyújtják, a kezükbe kerülő férfiakat pedig lemészárolják.

Sámuel második könyvében arról olvashatunk, hogyan gyalázta meg Ámnon, Dávid egyik fia a féltestvérét, Támárt, aki még hajadon leány volt, nem volt férjnél. A leány testvére, Absalom, bosszút állt húgáért, és megölte Ámnont.

Ismernünk kell az Ószövetség ún. „*tisztátalansági törvényeit*” is, melyekből néhány kifejezetten a nemiségre vonatkozik. Ezek a mai ember számára nehezen érthetők. Tulajdonképpen olyan tilalmak, melyek a kultuszt, vagyis a vallásgyakorlatokat érintik. A kultikusan tisztátalan például nem mehetett be a templomba. Mai szemmel nézve különösen azt nem értjük, hogy a szülés miatt tette kultikusan tisztátalanná az asszonyt. Pedig ennek egyszerű a magyarázata. A látszatra büntetésnek számító tisztátalansági törvény voltaképpen védelmet biztosított a szülő asszonynak a házaseset kötelezettségétől a szülés utáni időben (ma ezt az orvos mondja meg). Más tilalmak is voltak, melyek egészségtanilag nyújtottak védelmet. A kultikus tisztátalanság tehát nem erkölcsi értelemben vett tisztátalanságot jelent. Akik ezt tudatlanságból vagy rosszakaratból összekeverik, félreértik az Ószövetség ilyen jellegű tilalmait.

Milyen útmutatást ad az Újszövetség a nemi magatartás tekintetében?

Jézus nem ismeri a nemi előítéleteket, amikor az asszonyokkal beszél. Szóba áll azzal is, akinek már öt férje volt (vö. Jn 4. f.). A sokak által megvetett utcalányt pedig a kérkedő farizeusoknál is többre értékeli, hite miatt (vö. Mt 21,31). A házasságtörő asszonyt fölmenti a megkövezés büntetése alól, de bűnét nem szépíti (Jn 8,11). Életformájában Jézus nőtlen, mint az esszénusok⁵ közösségének papi beltagjai, de ennek semmi köze a testellenes aszketizmushoz. Küldetése teszi érthetővé. Ezzel mintegy ősmintáját adja az Isten országáért vállalt nőtlen életformának.

Jézus Isten eredeti tervére hivatkozva utasítja el, hogy a férj a kilázított korabeli értelmezés szerint válólevéllel elbocsáthassa feleségét. Amit Isten egybekötött – mondja –, azt ember ne válassza szét (Mt 19, 6). Számunkra is érvényesen emeli ki a szív tisztaságát, amikor sokan a külső cselekedetnél megrekednek (vö. Mt 15,19). Ebben is beteljesíti a Törvényt és a prófétákat.

A mai Szentírásmagyarázók kiemelik, hogy a nemiség normáit kutatva az Evangéliumban, *elsősorban a szeretet legalapvetőbb parancsát kell fontosnak tartanunk*. Korunkban ennek hatalmas a visszhangja, hiszen ez adja meg a legjelentősebb útmutatást a nemiség kérdéseiben is. Persze aprópénzre kell váltani, és az nem könnyű. De aki igazán, önzetlenül szeretni tudja a másikat, az a nemiség útvesztőiben is képes arra, hogy az igaz utat megtalálja. Az evangéliumi szeretet törvényét azonban magyarázni kell, és lefordítani a különböző élethelyzetekre.

Pál apostol leveleiben főként az ragadja meg figyelmünket, ahogyan ő az evangéliumi szeretetnormát alkalmazza. Az egyházi esküvőkön gyakran elhangzik: „Férfiak, szeressétek feleségeteket, ahogy Krisztus is szeretete az Egyházat” (Ef 5,25). Különös módon fogalmaz Pál apostol, amikor azt mondja, hogy a férfi úgy szeresse feleségét, „mint a saját testét” (5,28). Ezt csak az érti meg, aki fölidézi a Teremtés könyvében olvasható mondatot, mely arra vonatkozik, hogy férj és feleség „egy testté” lesz a házasságban.

Szent Pál voltaképpen nehéz helyzetben volt, amikor az Evangéliumot hirdette, mert két szélsőséggel kellett szembeszállnia. Egyrészt találkozott a görög kikötővárosok erkölcsstelenségével (például a prostitúcióval). Másfelől pedig szembe kellett néznie azokkal, akik – feltehetően keleti vallások hatására – túlzott aszketikus nézeteket vallottak a nemiségről, s még a házasságot is tisztességtelennek tartották (manicheizmus). Egyfelől a termékenységet dicsőítő kultuszok vették körül, másfelől akadtak olyanok, akik szerint gyermekeknek életet adni – bűn, hiszen csak a világban tapasztalható szenvedést szaporítjuk általa.

A végletes nézetek szorításában Pál apostol a keresztény élet egészséges normáit hirdeti meg a pogány világban, a nemiséget és a házasságot illetően is. Ennek ellenére *nem lehet minden konkrét útmutatását úgy tekinteni, hogy az ma is kötelező*. Sokan fennakadnak például, amikor ezt olvassák vagy hallják: „Az asszony engedelmességedjék férjének” (Ef 5,22). Ezt azonban megértjük, ha arra gondolunk, hogy abban a korban az ószövetségi patriarchális házasság volt érvényben. Az apostol azonban minden korra érvényesen fogalmazza meg, mit jelent az evangéliumi szeretet kölcsönössége, amely föloldja az

⁵ Az esszénusok zsidó szekta tagjai, akik szegénységben éltek, magukat is „szegényeknek” nevezték. A legfelső papi kaszt és a „leviták” nem kötöttek házasságot, kolostorszerű közösségekben éltek Qumranban, melynek romjai ma is láthatók a Holt tenger mellett. A „jövvények” és az ún. „harmadrendiek” házasodhattak, a szekta szabályai szerint. Az erődkolostor falain belül azonban a szektaszabály szerint tilalmasak voltak a nemi kapcsolatok.

egyoldalúságot: „Ne tartozzatok senkinek semmivel, csak kölcsönös szeretettel” (Róm 13,8). Ezt emeli ki, amikor az „egymást” szót használja: „Viseljétek el egymást”... „szeressétek egymást” (Kol 3,13-14). S ezt elsősorban a házastársaknak mondja. Ez nem is lehet kétséges, ha a római levél egyik jellemző mondatát idézzük. „Hiszen a parancs: ne törj házasságot, ebben az egyben tetőződik: Szeresd embertársadat, mint saját magadat” (Róm 13,9).

Pál apostol idézett szavait olvasva azonban fölkapjuk a fejünket. Hiszen itt nem az van, hogy „Ne paráználkodjál!”⁶ Pedig az apostol a mózesi törvényre, a Tízparancsolatra utal. A kíváncsibbak föl is lapozzák a Szentírást. Megkeresik az eredeti szöveget a Második törvénykönyvben, s az 5. fejezet 18. versében ez áll: „Ne törj házasságot!” Valóban! Nagyszüleink fülében még ismerősen csengett a „kemény parancs”, a „*Ne paráználkodjál!*”, holott ez az Ószövetségben nem így olvasható. *A nemiség törvénye voltaképpen az egyház hitoktatásában kapott összefoglaló elnevezést* (amit sok fiatalnak ma már magyarázni kell). Ez nem meghamisítása az eredetinek, hanem kiegészítése, teljesebb megfogalmazása. A mózesi törvény ugyanis éppúgy tartalmazza részleteiben mindazt, amit a „paráznaság” szó jelent, mint a páli szövegek. A paráznaság fogalma ugyanis a nemi erkölcs elleni különféle visszaélések foglalata. Maga Pál apostol fogalmaz így: „Kerüljétek az erkölcstelenséget” (1Kor 6,18). Aztán utal is többször arra, ami a „házasságtörésen” túl annak számít. Ugyanebben a fejezetben szól például arról, hogy „Sem tisztátalan, sem házasságtörő, sem kéjenc, sem kicsapongó... nem részesül Isten országában” (1Kor 6,9). A görög szövegben szerepel a paráznaság szó eredetije: „*porneia*”. (A parázna szó társszavai: szemérmetlen, tisztátalan.) Ebből lett a „pornográfia”, illetőleg rövidítése: a „pornó”, s ehhez már nem kell kommentár.

⁶ A Magyar Bibliatanács 1978-as Biblia-fordításában még a hagyományos Károli-fordítás alapján a „Ne paráználkodjál!” szerepel.

Néhány jellemző lelőhely a Szentíráson kívül

A nemi erkölcs normáinak értelmes megalapozásában elsőnek a humánétika ajánlatát vehetjük figyelembe. A görög filozófia sztoikus irányzatának terméke ez, melyet többek között a Katolikus Egyház is átvett és továbbfejlesztett. Ennek értelmében az emberi természet, azon belül pedig a férfi és női természet alapvetően megszabja nemi magatartásunk erkölcsi értékelését. Lehetőséget kínál arra például, hogy mit tekintünk szexuálisan „természetesnek” és mit „természetellenesnek”. Ez a kérdés megint felvetődik korunk etikai vitáiban, s a fejlődés olyan irányban mutat, hogy újra felfedezzük emberi természetünk szerepét, amikor etikai normákat megfogalmazunk – akár a nemiségre vonatkozóan is.

Igen nehéz állást foglalni ebben a kérdésben, mert az sok felé ágazik. Egyfelől nyilván nem vehetjük alapul a bűnös emberi természetet, mert akkor oda jutnánk, hogy az önzést és az önérdeket tesszük meg alapnormának. Így magát a szeretetet zárnánk ki a nemiség elirányításából, és etikai címkét ragasztanánk az egoizmusra. Szembeállítható azonban az emberi természet a kultúrával is. Eszerint nem a nyers természet, hanem a kultúrával már megnevesített emberi természet lehet csupán a nemi erkölcs bázisa. A hívő ember pedig joggal kérdezhetné: mi lesz akkor a természetfölöttivel?

1. Az elmúlt évek vitáiban még úgy tűnt, hogy emberi természetünkkel mint normával nem sokat tudunk kezdeni a nemiség vonatkozásában. Hiszen köztudott, hogy a sokat emlegetett férfi-természet és női-természet korántsem olyan változatlan, mint régen gondolták. Ma ismerünk primitív népeket, melyeknél a nők a „rámenősebbek”. A görög mitológia amazonjai is ott élnek a köztudatban. A karatézó hölgyek mai tévé-filmeken is feltűnnek. Nálunk a Linda c. sorozat tanúskodik erről, még ha elméretezi is az arányokat. Ki tagadhatná, hogy nevelés útján elfűsített lányok és ellányosított fiúk nőhetnek fel – s ez korántsem elméleti példa. Mégsem szabad lebecsülni emberi természetünk bizonyos iránymutatását, amikor a nemiség kérdéseiben eligazítást keresünk. Nem is lehet. Az pedig külön említést érdemel, hogy a Katolikus Egyház befogadta Arisztotelész vagy a sztoikusok tanítását, és ma is hivatkozik az emberi természetre. Ezt ugyanis úgy értékelhetjük, mint a kinyilatkoztatás hitének és a humánétikának szövetségét. Ennek jegyében állapítja meg a neves jezsuita professzor, Josef Fuchs, hogy „a keresztény erkölcs emberi erkölcs”. Emelkedetten emberi.

A természetfölötti a természetesre épül, azt emeli fel és teljesíti be. Ezért az egyház nem csupán a Kinyilatkoztatás őre, hanem az emberi természet védelmezője is. Arról nem is szólva, hogy maga a kinyilatkoztatás ad számunkra olyan erkölcsi normákat, melyek humánétikailag beválnak. Gondoljunk a monogám házasságra vagy az Evangélium arany szabályára, amely humánétikusok körében is nagy elismerést kelt: amit akarsz, hogy neked tegyenek, te is tedd azt másokkal (Mt 7,12). Értelmezve: amit elvársz másoktól – például figyelmességet –, azt tanúsítsd te is mások iránt. Ez tipikus humánétikai elv, vagyis életszabály. Az elmondottak szellemében fogalmazza meg álláspontját számunkra is Elsässer, német ferences rendi teológus, a szexuáletika szakembere: „A szeretet, a hűség, a kölcsönös felelősségtudat önmagukban nem kifejezetten keresztény erények”, bár a hívőnek nyilván más a motivációja és hitének dimenziója, mint az ún. nem hívőé. És nyilván sokat jelent számára a kegyelem erőforrása.

Olyan korban élünk, amelyben kritikus szemmel vizsgáljuk fölül mindazt, amiben elődeink hittek. Még inkább ki van téve a kritikának elődeink erkölcsi felfogása, különösen ha az a nemi erkölcsre vonatkozik. A modern világban felgyorsul az idő. Változnak a divatok, és sokan azt gondolják, hogy az erkölcs is úgy változik, mint a divat. A materialista szemlélet azt szuggerálta, hogy az erkölcs „relatív”. A nemi erkölcs pedig sokak szemében

még inkább az. Ez azonban nem így van. Tagadhatatlan, hogy vannak olyan konkrét erkölcsi normák, melyek időhöz kötöttek. Ennek legjellegzetesebb példái a patriarchális család életformájában találhatók, mint arra az Újszövetséggel kapcsolatban utaltam. De minden igazi erkölcsi érték maradandó és ilyen a bűn megítélése is. A szeretet, a hűség, az őszinteség mindig erkölcsi érték marad, míg a hazugság, a megbízhatatlanság, az önzés vagy a hazaárulás minden korban bűnnek számít.

2. Amikor a nemi erkölcs normáit vizsgáljuk, föl kell ismernünk *a hagyomány szerepét és értékeit*. A jelenben már közhelyszerű a posztmodernre utalni, arra az új művészeti és szemléleti stílusra, amely a modernt felváltotta. Ennek pedig nem csupán a pluralizmus a jellemzője, hanem a hagyományos értékek újra-felfedezése és beépítése is. A merev konzervativizmustól tehát jól megkülönböztethető az egészséges hagyomány-tisztelet. Azt senki sem állíthatja, hogy pusztán azért kell elfogadnunk egy erkölcsi parancsot, mert nagyapáink is elfogadták. Az sem tagadható, hogy a hagyomány nem minden esetben „szent”. Az egyház életében is voltak emberek és hatottak olyan nézetek, melyekről kiderült, hogy ártottak a nemiség helyes értékelésének. Ezeket azonban nem szabad a hivatalos egyház tanításával azonosítani. Azt kell megtartanunk tehát a múltból, ami maradandó érték. S bőven van ilyen.

Még a legnagyobb teológusok írásaiból is ki lehet halászni egy-egy nézetet, amely idejétmúlt. Voltak filozófusok, akik az állati létforma keretében helyezték el a nemiséget s akadtak olyanok is, akik „démonikusan rossznak” tartották. Vannak emberek, akiket nyomasztó személyes tapasztalat vagy lelki sérülés vezet félre, amikor ilyen elferdült ítéletet formálnak. A hagyományban mégis föllelhető az évszázadok tapasztalata a nemiséggel kapcsolatban is. Az emberi természet pedig korántsem változott annyira, ahogyan gondolnánk. *Jövönket a nemiség értékelésében is csak múltunkból építhetjük*, s ép érzékű ember – egy közösség meg kiváltképpen – ki tudja választani a hagyományból, ami abban maradandó. Egyszerű példa érzékelteti ezt. A múltban gyakran a szülők határoztak felnőtt fiúk, lányuk házassága ügyében. Korunkban viszont mintha átestünk volna a másik végletbe: vannak fiatalok, akik kifejezetten a szülők ellenére vagy egyszerűen tudtukon kívül kötnek házasságot. Ne vessük el a hagyományt maradéktalanul! Ha szülők nem dönthetnek is fiúk, lányuk házasságában, okos tanácsot azért adhatnak. Régen nagy figyelemmel hallgatták a tapasztalt idősebbek szavát. Ma a generációs ellentétek túlfeszítésével szakadék támadt a fiatalok és a tapasztalt idősebbek között. Ez a nemiség kérdéseiben is megbosszulja magát. Ezért is van annyi könnyelmű válás napjainkban.

3. Nem lehetünk azonban egyoldalúak, amikor a nemiség normáit, irányadó magatartásszabályait keressük. Ha a vallás és az egyházak nézeteit figyelembe vesszük, hallgassuk meg a nemiség kérdéseiben illetékes tudomány képviselőit is. Ismeretes, hogy mekkora nézeteltérések vannak például abban, mikor kezdje el valaki a nemi életet. A szexuál-antropológia – úgy tűnik – igazán hivatott arra, hogy a nemi magatartás bizonyos normáit meghatározza. A tapasztalat mégis az, hogy ebben a kérdésben nem elég a szaktudás. Humánetikai tájékozódás kell. Az értékén felül reklámozott Kinsey-iskola⁷ – a modern, amerikai eredetű szexuál-antropológia egyik ismert irányzata – igazán nem dicsekedhet, amikor a nemi erkölcs stílusát, normáit is megszabni kívánja. Ezzel ugyanis túllépi hatáskörét. Hiszen világszerte ismertté vált, milyen magatartásformát ajánlanak egyes tagjai etikai normaként. A *szociologizmus* – mint a név is jelzi – a szociológiai adatokat kívánja alapul venni: *szexuálisan normális az, amit a többség követ*. A statisztika tehát megadja a kívánt eligazítást. Csakhogy ez veszélyes nézet, amit könnyű etikailag megcáfolni. Ebből

⁷ A Kinsey iskola a szexuál-antropológiában elért ugyan eredményeket, de az etikai értékek mellőzésével az ilyen irányú normái tarthatatlanok. Ami érték, azt elfogadjuk belőle, de a Pomeroy-féle erkölcsi lazaságot kifejezetten destruktívnak ítéljük.

ugyanis nyílegyenesen az következnek, hogy ahol statisztikai arányban nagyobb számban vannak a káromkodók, az alpári stílusúak, a házasságtörők, a tolvajok stb., ott ezt kellene normának elfogadni. Az etika története azonban épp arról tanúskodik, hogy *az erkölcsi életszabály nem lehet az esendő és bűnre hajló emberi magatartásnak kiszolgáltatója*. Legfeljebb arra kell figyelmet fordítani, hogy mérjük föl a teljesíthetőség határait, illetve, hogy mikor kell alkalmazni a toleranciát, anélkül, hogy a normát feladnánk. Azt se feledjük viszont, hogy vannak erkölcsi normák, melyeket csak megközelíteni tudunk (például a házastársi hűség, amely ellen legalább gondolatban még a legjobbak is vétkezhetnek).

Összegezésül felidézhetjük az említett legjellemzőbb bázisokat, melyek a nemi magatartás követendő életszabályait, normáit megalapozzák: hívő emberek körében ilyen a Szentírás, humánetikailag pedig az emberi természet, ilyen lehet a hagyományban főlhalmozódott emberi tapasztalat, és mindenképpen ilyen az emberi értelem, amely az említettek fölhasználásával, a tudomány eredményeinek figyelembevételével megalkotja és értelmes érvekkel alátámasztja ezeket a normákat, hogy elfogadásukat és alkalmazásukat megkönnyítse. A figyelembe vett tudományok között pedig ott van a szexuál-antropológia is. Mindehhez azonban egy ember értelme aligha volna elég. *Szükség van a közösség ítéletére*. Végeredményben tehát eljutunk arra a megállapításra, hogy *a szexuális magatartás normáit konkrét formában és megkövetelhetően mindig egy közösség határozza meg*. Hívő katolikusok számára ilyen közösség: az egyház. De igazában minden családnak, iskolának és más közösségeknek is megvan a leírt, kimondott vagy egyszerűen elvárt erkölcsi normája, felfogása. Arra persze ma már a családban is föl kell készülni, hogy az igazolható legyen, ha rákérdeznek. Az értelmetlen normákat ugyanis nem tudjuk igazán elfogadni, legfeljebb időlegesen, kényszer hatására. Ez azonban nem megoldás.

„Én hozzá igazodom, te énhozzám”

Külön figyelmet érdemel, ahogy a személy értékét hirdető perszonalizmus⁸ és a sok élettapasztalat indítására egy leleményes ötlet megszületett: a nemi magatartás normáját – legalábbis a szerelemben és a házasságban – jelentse a „*másik*”. Amit a másik elvár vagy elfogad, illetve: amit én elvárok a másiktól, az legyen a viselkedés mércéje. Ez egyszerre szellemes és könnyen megvalósítható – látszatra. Nagy előnye, hogy nem kell hozzá elméleti felkészültség. A másik olyan ebben a tekintetben, mint egy szövegszerkesztő gép, amely kijelzi, hogy mit kell tenni. Még komoly keresztény pedagógusok és etikai szakemberek is figyelembe vették ezt a javaslatot. Feltehetően számos jegyesoktatásban elhangzott mint tanács. Ma is el lehet mondani a szerelmeseknek, de csak egy bizonyos kereten belül. Ismernünk kell a „kölcsonösségi norma” korlátait, amelynek ismert érzelmi „visszajelzései”: „Ezt szeretem”. „Azt nem szeretem”.

Ami az „*elvárást*” illeti, abban bizony alá kell szállnunk a realitás talajára. Az egymást keresők, majd a szerelemesek vágyai és elképzelései ebben a tekintetben rendszerint túllépik a valóságot és a fellegekben járnak. Az álmok hercege és az álmok asszonya a vágyak tündérvilágában születik meg. A rákérdezés tesztprobája csak igazolja ezt. Ha megkérdezik: „Te milyen férjet, milyen feleséget képzelsz el magadnak?” – jönnek a válaszok. Egy régebbi világsláger szövege jól érzékelteti elvárásaink földtől való elrugaszkodását. A dal a női szív igényeit vázolja föl, játékos iróniával: „Egy kissé Goethe, egy kissé Bonaparte...”.

Az embernek óhatatlanul Bernard Shaw ellenállhatatlan szellemessége jut eszébe. Amikor egyik hódolója, egy feltűnően szép, de igen szerény értelmi képességekkel „megáldott” hölgy fölvetette a nagy színműírónak, milyen csodálatos lenne, ha összeházasodnának, és gyermekük Shaw értelmét és a szóban forgó hölgy szépségét örökölné, az író szellemesen azt válaszolta: „és mi lenne akkor, ha a gyermek az én szépségemet és az ön eszét kapná örökségül?” Ennek mintájára az idézett dalszöveg álmodozóját jóízű humorral józaníthatnánk ki. Szóval: álmaid férfiúja legyen olyan nagy hadvezér, mint Goethe és olyan daliás termetű, mint Napoleon?

Jóval realisabb esélye van a másik részéről annak: *mit fogad el és mit nem*. Ezt valóban könnyű megérteni, és nem szabad figyelmen kívül hagyni, főként szerelmesek és házastársak között, még a nemiség olykor kényes kérdéseiben sem. Csakhogy ez a norma így önmagában nem elegendő: jó kettőnknek a kapcsolatában mindaz, amit a másik elfogad? Köztudott ugyanis, hogy többször előfordult már olyan lépés, melyre sem a humánétika, sem a keresztény erkölcs nem adhatja áldását. Ilyen a kölcsönösen elfogadott öngyilkosság vagy éppen a kölcsönösen elfogadott alkoholizmus. Mindkettőre viszonylag bőven találhatunk sajnálatos példát. Utóbbira egyaránt utal „élet és irodalom” meg persze a filmek világa. De hívó ember azt sem helyeselheti, ha valaki a házastársa kedvéért hűtlen lesz a hitéhez vagy a hazájához.

A „*másik mint magatartás-norma*” jó egy bizonyos keretben (például az ízlés kérdésében), de nem lehet mindenben alkalmazni. Ezért a keresztények a szerelem és a házasság dolgaiban a Fölöttünkvalóra is tekintettel vannak. A Szentírás ezt mondja: „Jobban tudja a ti Mennyei Atyátok, mire van szükségetek” (Mt 6,8). S ebben a tekintetben kártékony félreértés, amit sok mai fiatal gondol, sőt ki is mond: Isten, vagy az ő képviselőjében Jézus miért akar közénk állni? (emberileg szólva). Egyesek furcsa módon úgy gondolják, hogy valami nem kívánt harmadikként szinte már megbontja, akadályozza két ember szerelmét,

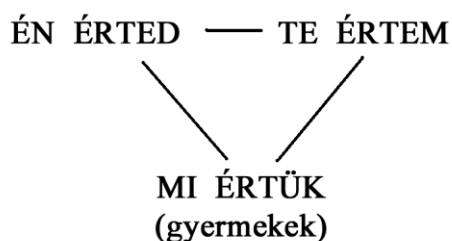
⁸ A perszonalizmus komoly visszhangot keltő francia filozófiai irányzat a harmincas évekből, amely kiemelt fontosságot tulajdonít az emberi személynek, a személyi kapcsolatoknak, s abban a szeretetnek.

szeretetét, ha Istenre is tekintenek, nem csupán egymásra. Ez naiv félreértés. Olyan, mintha valaki azt mondaná: „Miért kell a malter a téglák közé? Hogy elválassza azokat?” Válasz: „Nem. Azért, hogy összekösse.”

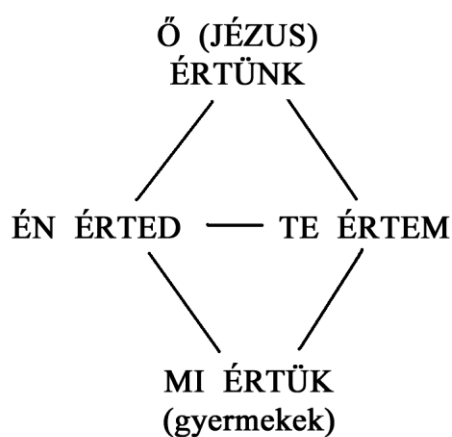
Isten szeretete, vagy – egyházi házasság esetén – Jézus befogadása nem elválasztó, hanem összefonó és a szerelmet erősítő, szilárdító kötelék. Valahogy olyan, mint amikor a templomi esküvő végén a pap megfogja az új házaspár kezét, és – miközben ő közöttük halad – kivezeti őket a templom kapujához, majd a barátság csókjával és jókívánataival búcsúzik tőlük, lélekben velük maradva s őket majd visszavárva.

Nézzük ezt *képlet* formájában:

Humánéleti modell:

Keresztény valláserkölcsei modell:

III. A nemi önmegtartóztatás bátor vállalói

Van-e még értéke a nemi tisztaságnak?

A nemi tisztaság és azon belül a szüzesség a maga kereteiben nagy értéknek számított az emberiség múltjában. Ez az értékelés még nem a férfi és nő egyenjogúságán alapult. Elsősorban a házasságra készülő leányokra vonatkozott. Elég említeni az Ószövetséget, melyben a „hajadon leány” kiemelt védeltséget kapott a közösségben. A szüzesség bűnös cselekedettel való súlyos megsértése, a nemi erőszak az ősi eredetű vérbosszú indulatát váltotta ki. Ilyen például Absalom és Ámnon esete. A jogi megítélés szerint „Ha valaki egy hajadont (fiatal leányt), aki még nincs eljegyezve, elcsábít... fizesse meg a jegyajándékot, és vegye el” (Kiv 22,15). Azóta is érvényes, hogy a jog védi a nőt kiszolgáltatottságában. Angliában például az átlagos nemi erőszak büntetése 1000 font (kb. 350.000 Ft). A Korán elrendeli, hogy nyilvánosan 60 korbácsütést kapjon a női szemérem megsértője. Régi szokás szerint a szüzességében megsértett leányért valamilyen formában az apja vagy a bátyja állt bosszút, mint Zách Felicián akarta (Arany János balladájában).

Primitívebb közösségekben (például Szicília) a véres bosszú még ma sem megy ritkaságszámba. A pogány görögöknél és rómaiaknál is tiszteletben tartották a fiatal leányok szüzességét. Ami az Ószövetséget illeti, az említettekénél is jobban kiemeli az érintetlen leány értékelését az, hogy szüzességét jelképes értelemben is komolyan vették. Izajás próféta a leigázott városokat például a meggyalázott szüzekhez hasonlítja (Iz 23,12).

A keresztény múltban még emelkedettebb rangot vívott ki a szüzesség. Nagyon fontos azonban, hogy nem egyszerűen a biológiai érintetlenség értelmében. Ez önmagában még nem erény, vagyis nem igazi személyi érték. Ahhoz a szív tisztasága is szükséges. A századelő nyelvi leleményessége már érzékelteti, hogy valaki megőrizheti biológiai érintetlenségét akkor is, ha belső világában telve van tisztátalan gondolatokkal és vágyakkal, melyeket nem csupán elfogad, de táplál is, a külső nemi praktikákban pedig elmegy a határokig. Ezt a típust nevezi a francia „félszűznek” (*demi virge*).

A keresztény múltban a szüzességet mint személyi értéket úgy értelmezték – ma is persze –, hogy az a nemiség tiszteletén, olykor egyenesen sugárzó tiszteletén alapul. Egy házasságra készülő leány például azzal motiválta szándékát, hogy *teste ajándékát annak akarja adni, akit szeret és akivel összekapcsolja az életét*. Nem véletlen, hogy ebben a kérdésben elsősorban a lányok szerepelnek. Hiszen kezdettől fogva ők szorulnak nagyobb védelemre a nemiség tekintetében.

A férfi lovagiassága (ezt a szót újra meg kell tanulnunk) azt is jelenti, hogy tiszteletben tartja, sőt védelmezi ezt az értéket a nőben. Még a hódításban könnyelmű játékot kereső fiatalemberek vagy férfiak is igazában azokat a lányokat, asszonyokat tisztelik, akiknek tartásuk van, akik nem adják be egykönnyen a derekukat (ahogy mondani szokták). Azok a férfiak sem mennek ritkaságszámba, akik elfogadják a lányoktól a testi odaadás könnyelmű ajándékát, de ha házasságra kerül a sor, azt választják, akinek hűségére inkább számíthatnak. S ha az elmúlt évtizedekben a szexhullám következtében a nemiség értékelésében bizonyos gátszakadás következett is be, ez időhöz kötött jelenség. Ebből ki kell jőzanodni, mert az emberi természet és az igazi értékek felismerése hozzásegít a tisztánlátáshoz és az újraértékeléshez. Ennek a jele egyébként a szüzesség új megbecsülése, olyan országokban is, mint például Anglia, ahol ez már a falfeliratokon olvasható. Az AIDS megtette kijózanító hatását. Gyönyörű fiatal lányok öngyilkossága jelzi, hová vezet a nemi felelőtlenység. Nálunk nemzeti gyásszá növekedett a hosszú évek után először választott szépségkirálynő öngyilkossága. Benne ugyanis egy kicsit magunkra ismertünk. Itt egy jelképpé növekedett

tragikus esetben jelent meg előttünk, hogy a virágzó szépség nem csupán szép test, és nem arra való, hogy különféle üzletek és a mohó ösztönök prédája legyen.

Hogyan válhatott a szüzesség az emberi gúny és értetlenség céltáblájává? Miért nem vesszük már végre tudomásul, hogy ez nem divat kérdése, hogy az emberiség múltját nem lehet egyik napról a másikra megtagadni és semmibe venni, amikor a humánus értékeiről van szó? Miért nem tanulunk mások kárából? Hiszen közmondás, hogy „Más kárán tanul az okos”.

A „szűz” szó pusztán hallatára manapság sok fiatal gúnyos mosollyal reagál. Illés Endre és Vas István újraírta a Trisztán-mondát. Amikor a rádióban előadták, a szűz szó hallatára a fiatalok hangosan belenevettek az előadásba. S a színház sanyarú sorsában a templom is osztozik. Egy mai plébános kénytelen volt változtatni a bibliai szövegen – maga mesélte el –, amikor az okos és a balga szüzek példabeszédét olvasta a szentmise keretében. A fiatalok, főleg a tinédzser korúak – megmosolyogták. A következő alkalommal már „koszorús lányokat” mondott a „szüzek” helyett. Felejtjük el a szót? De hiszen a pogány és keresztény kultúrában a fiatal lányokat egyszerűen „szüzeknek” nevezték. Az athéni Parthenon például azt jelenti: „Szüzek csarnoka”.

Lehet persze tapasztalati alapja annak is, hogy a biológiai érintetlenség nem a szexualitás értékének tisztelete és a házasságra való felkészülés tudatos vállalása, a nemi becsületesség jele, hanem valami görcsös, beteges félelem a nemiségtől. Ez valóban nem egészséges, de ennek semmi köze a hitelesen és tiszteletet érdemlően vállalt nemi önmegtartóztatáshoz, mely – főként a házasságra készülők esetében – a szeméremmel jár együtt. A romlatlan fiatal lányoknál ösztönösen jelentkezik ez a *szemérem*, amely a nemiség intimitásának védelme. Ellentéte a *szemérmertlenség*, a nemi vonatkozásban kihívó magatartás. A pszichológia exhibicionizmusnak nevezi ezt a magamutogatást, ami férfiaknál és nőknél beteges formában is megnyilatkozhatik; olyan viselkedésmódban, amelyet azonnal észre lehet venni⁹. Szélsőséges esetei ideggyógyintézetekben találhatók.

Az egészséges szeméremnek semmi köze a szemérmeskedéshez, a prűdériához. Ennek jellemző formája kötelező társadalmi illemszabállyá vált Viktória királynő idején, Angliában. Ki is váltotta az ellenhatást. Az irodalomban azóta már a nemi vágyak és cselekedetek leplezetlen feltárása számít korszerűnek. Más dolog azonban a hiteles ábrázolás és más az erkölcsi állásfoglalás. Az egészséges szemérem etikailag a humánus alkatrésze, mely érzésben és magatartásban is érték. A szemérmertlen magamutogatás viszont nem az. Diákok közösségében azonnal észreveszik ezt, és voltak esetek, amikor vissza is éltek a felkínált lehetőséggel. A gimnazista lány teherbe esett (nem csak egy fiúval volt kapcsolata), és egész életére szerencsétlenné vált. A másik „nagy tapasztalatával” dicsekedett. Tizenhét évesen. Mire a fiú, akinek tetszeni akart, azt mondta neki: „Nézz bele a tükörbe. Koravén vagy”.

A keresztény pedagógia a humánétikával szövetségben elutasítja a prűdériát, a kényeskedő szemérmertességet, de a meztelenkedést és a nemi önmutogatást – az exhibicionizmust – hasonlóképpen. Egyik sem egészséges. A humánétika és a keresztény erkölcs egyaránt a nemiség intim szférájának tiszteletére nevel, annak tudatában, hogy az igazi érték védelemre szorul, s minél több támadás éri, annál inkább. Jótanács: ha bemész a tavaszi erdőbe, és megpillantasz egy frissen zsendülő virágot, ne szakítsd le. Csodálkozz rá inkább, ha még képes vagy csodálkozni. Ne érh hozzá. Csak nézd, nézd, hogy milyen gyönyörű. És vedd észre, hogy micsoda ajándékot kaptál, azzal, hogy így láthatod.

⁹ Vö. A nemi szervek mutogatása utcán, ablakból.

TINÉDZSER ÉVA

Ott jön.
Nem is jön. Lépked.
Szeszélyes lepke.
Olykor nekilendül.
Mezítlában.
Nem tánc ez talán még,
de csipetnyit a baletthez hasonló.
Aztán megáll,
beletekint a tájba,
huncut mosolyú
őzike-szemekkel.
Mint egy megéledt Botticelli-kép.
Valószínűtlen karcsún,
rövid szoknyásan,
könnyű kék trikóban,
tizennégy éve teljében.
Hajával szellő játszik. Engedi.
Ártatlan szemű.
Mégis sejti, tudja,
hogy amikor a szépséget osztogatták,
kétszer jelentkezett.
Tinédzser Éva a Paradicsomból.
Egyszál magában. Ádám még sehol.
Védetlenül és biztonságban mégis.
A Nap megáll,
s mint égi helikopter
ledobja neki
sugárkötelét,
ringó kosárral.
Ő meg önfeledten
hintájába ül,
ég s föld közt kilengve.
Fölszabadultan integet
felém,
aki csak nézem, mint egy látomást,
biztos talajon,
korban, bölcsességben
megtisztultan,
a nagyapák szemével.

Természetellenes-e a papi nőtlenség? Mi a cölibátus?

Az átlagos műveltségű mai ember ismeri a cölibátus szót, de nem eléggé. Papi vagy szerzetesi nőtlenséget jelent, de vonatkozik a hivatásukért a házasságról önként lemondó szerzetesnőkre, vagyis apácákra is. Az ilyen életpálya sokak érdeklődését fölkelti. Vannak, akik megkérdik, lehetséges-e egyáltalán. Ha pedig igen, akkor fölteszik a kérdést: van-e értelme? Olyan vélemény sem ritka, amely ezt az életformát egyszerűen „természetellenesnek” tekinti. A „természetfölötti” azonban más, mint a „természetellenes”.

A Katolikus Egyházban – a görög katolikusoknál is – a cölibátus elsősorban a szerzetesi fogadalommal járó, életre szóló elkötelezettség a kötetlenebb és teljesebb Isten- és emberszolgálatra. Hiteles formájában szabad elhatározással és a szeretet motivációjával vállalt életforma, mely nem riválisa kíván lenni a házasságnak, hanem inkább támogatója. II. János Pál pápa így fogalmazza meg ezt: „Az Isten országáért megélt cölibátus nem ellenkezik a házasság méltóságával, hanem inkább feltételezi és megerősíti azt.” Érthető, mert a papi hivatások egyfelől nagyobbreszt gyermekszerető családokból kerülnek ki; másfelől: a papi hivatásban élők egyik lényeges feladata épp a családok segítése, erősítése (vö. plébániai és iskolai nevelés). Aranyszájú Szent János szerint tehát két nagy értékről van szó, mégpedig nem csupán az egyház, hanem a társadalom és az egész emberiség javát tekintve (vö. például a szerzetesség és a kultúra). Statisztikailag kimutatható, hogy az egyházban a cölebsz életforma megerősödése nem a házasság életforma gyengülését eredményezi, hanem annak épp a virágzását segíti elő. S ez megfordítva is érvényes.

A két életállapot egymás mellett és egymásért van az egyházban. Mindkettőnek megvannak a sajátos örömei és áldozatai. Ezért fölösleges dolog a kettő ellenfélként való szembeállítás meg a rivalizálás gyanúja. S indokolatlan a „természetellenesség” vádja. Hiszen a maguk módján pogány népek körében is tiszteletben tartották és elismerték a nemi önmegtartóztatást hivatásszerűen vállalók életformáját (vö. például a Vesta szüzek a Római Birodalomban). *Nemi kapcsolatok nélkül ugyanis lehet élni, de szeretet nélkül nem.*

Tudnunk kell persze, hogy a cölibátus a Katolikus Egyházban *nem dogma*, vagyis nem hittétel. A hagyományon alapuló egyházfegyelmi törvényről van szó. Ezt az egyház módosíthatja, amennyiben szükségesnek tartja. Kivételes esetekben felmentést adhat alóla. Azt is jó tudni, hogy a görög katolikus egyházban a világi papjelöltek nősíülhetnek. Amennyiben pedig valamely más keresztény egyház (mondjuk az anglikánok) egy része újra egyesülne a Római Katolikus Egyházzal, ez nem jelentené azt, hogy papjai nem nősíülhetnének továbbra is.

Könnyű felismerni persze, hogy a házasságról valamely magasabb eszme érdekében lemondó cölebsz életforma elsősorban vallási közösségekben elfogadott. Az Ószövetségre még nem volt jellemző, csak Jézus idejében, az esszénusok szerzetesi életformához hasonló közösségében. A cölebsz állapot vállalása azonban pogány vallásokban sem ismeretlen (ennyire nem „természetellenes”!). A görögöknél, rómaiaknál azonban jellemzőbb a távolkeleti buddhizmusban például, a szerzetesi élet keretében.

Az Újszövetségben a cölibátus leggyökeresebb bibliai motívuma, hogy Jézus nyomában „Isten országáért” vállalják, akik vállalják; és persze önkéntesen, mert csak így van értelme (vö. Mt 19,12). Ez már „természetfölötti” (és nem természetellenes) motíváció, amit sokan nem értenek meg, ahogyan már Jézus megmondta (Mt 19,12). Ismeretes az is, hogy a cölibátus nem a világi papok életének általános és mintegy alkatánál fogva előírt követelménye. Albert Plé, francia domokos rendi teológus szerint a cölibátus a szerzetesi élet történelmileg megalapozott formája. Ezt igazolja az is, hogy amikor a második világháború után Franciaországban, a protestáns egyház keretében forradalmi újdonságként megalakult a taizéi szerzetesek közössége, Roger Schütz vezetésével (ő nálunk is járt), magától értetődően

a cölebsz életformát választották. Taizé azóta kinőtte magát, s ma már a világ minden tájáról – Magyarországról is – érkező fiatalok zarándokhelye és lelki megújulásának támaszpontja.

Az Isten országáért vállalt cölibátus tehát a szabadabb és kötetlenebb Isten- és emberszolgálatra irányul. Ezt értékelni kell. A családi életforma szintén nagy érték, de nem tagadható, hogy olyan megosztottsággal jár, ami komoly akadályokat támaszthat, s nem csupán vallási vonatkozásban. Pál apostol szerint a nős férfi elsősorban felesége kedvét keresi, „ezért meg van osztva” (1Kor 7,33). Ez világi vonatkozásban is érvényes, és persze mindkét házastársra. Egy nagy koncentrátságot igénylő tudományos munka ugyanis olyan odaadást követelhet egy férjtől vagy akár egy feleségtől is, hogy ez kivételes megértést és lemondást kíván a másiktól. Cölibátus – családi körben? Legalább részleges értelemben? Egy bizonyos időre például? Házasság előtt álló fiatalok ezt még nem nagyon értik. Majd meglátják, ha az ő házaseletükben is jelentkeznek hasonló igények (pl. egy férj több éves külföldi munkavállalása stb.).

A cölebsz életformát választó papot persze az a vád is érheti, hogy *miért foglalkozik szóban és írásaiban, könyveiben a szerelemmel, házassággal, családdal, ha maga nem él benne?* Hogyan írhatok magam is könyvet a nemiségről, házasságról? Pedig a válasz egyszerű. Aki házasságban él, az elsősorban a saját házasságának dolgaiban járatos. A pap sok családdal tartja a kapcsolatot. Sok embert meghallgat a családi problémák ügyében. Aztán meg nem kell mindent személyesen megtapasztalni, ahhoz, hogy ismerjük. Vajon egy színésznek gyilkossá kell válnia, hogy gyilkost alakítson? Pappá kell lennie, hogy egy pap szerepét elvállalja? Shirley Maclaine, világszerte ismert kiváló amerikai színésznő, amikor megkapta az „Irma, te édes” című musical főszerepét, elutazott Párizsba, megismerkedett egy utcalánnyal, és sokat beszélgetett vele. Ez elég volt ahhoz, hogy a kényes témát megismerje, és kiválóan alakítani tudja a főszerepet filmen és színpadon.

Ha a cölibátus legjellemzőbb formáját említem, a *szerzetesi életet*, akkor annak sajátos emberszolgálatát különösképpen tapasztalhatjuk *az iskolai nevelésben*. A legtöbb szerzetes és tanítórendi szerzetesnő lelke mélyén a saját gyermekeit is szereti a diákjaiban. Nevelőmunkája szerves része hivatásának. Ezért is adják szívesen szerte a világon – nálunk is – szerzetesi iskolába gyermekeiket nemcsak a hívő katolikus szülők, hanem még a vallástalanok is (például annak idején az ismert francia regényíró, Zola).

Az egyház a maga életkeretében magasrendű etikai motivációt biztosít azoknak – itt elsősorban nőkre gondolhatunk –, akik nem tudnak vagy nem akarnak házasságot kötni (vö. mozgássérülteket, vagy beteget gondozó nővéreket). Férfiak esetében viszont olyan oldala is van ennek a hivatásnak, hogy az – bizonyos értelemben – *szolidaritásvállalás* azokkal, akik önhibájukon kívül nem köthetnek házasságot. Mert az önkéntesen és szeretetből vállalt nőtlenség egyúttal erőt és reményt ad az említetteknek. Bátorítást nyújt arra nézve, hogy ők is megtalálhatják életük értelmét a szolgáló szeretetben, esetleg épp a családok szolgálatában.

Külön érdemes megemlíteni a cölibátus elleni érvelést, amit többször fölvetnek a kívülállók, hogy ti. „*természetellenes életforma*”, amely gátolja a személyiség egészséges kibontakozását. Ennek cáfolatául elég az ismert magyar szexuál-antropológust és pszichológust, Buda Bélát idézni. Ő azt mondja: „Még magasfokú harmónia és integráltság is megvalósulhat (a személyiség) magatartásában anélkül, hogy szexuális kielégülése lenne. Ezért az absztinencia önmagában sem férfiaknál, sem nőknél nem tekinthető károsnak.” Majd hozzátézi: „Főleg papok és apácák között figyeltek meg ilyen személyiségfejlődést.”

Ehhez még csak annyit, hogy aki erősen kötődik a házasság életformához, annak persze nem ajánlható. Nem vagyunk egyformák. Aki viszont komoly hivatást érez ehhez az életformához, az akkor volna boldogtalan, ha vágya nem teljesülhetne. Már meghalt neves zeneszerzőnk, a sokgyermekes Bárdos Lajos. Ő fogalmazta meg apai tapasztalatait ezzel kapcsolatban: „Van pap fiam is és vannak családos gyermekeim is. Mindegyik boldog az ő életállapotában. És én sokszorosán boldog általuk.”

A nemi erkölcs lényege

A nemi erkölcs az emberi erkölcs része. Az erkölcs szóban nincsen semmi riasztó. Sokkal inkább vonzó, amit kifejez. Mert ősidők óta, de a görög kultúrától számítva mindenképpen valami nagy pozitívumot tartalmaz. *Az etika azt keresi, mi az igazi jó az ember számára.* Minthogy azonban az ember közösségi lény, a jó fogalmát nem szakíthatjuk el közösségi voltunktól. Az emberiség története egyértelműen meggyőz arról is, hogy az „igazi jó” *nem feltétlenül az, ami az adott pillanatban jónak mutatkozik.*

Az erkölcsnek két alapvető dimenziója világosodik meg előttünk a filozófusok és teológusok vizsgálódásai nyomán. Ezt nagyon egyszerűen úgy fejezhetjük ki, hogy a „másik” és a „holnap” dimenziója. A „másik” – szimbolikusan persze – a „többiek” is jelzi; a „holnap” pedig természetesen a holnapután is, saját jövőnket, sőt az emberi jövőt. Ebből logikusan következik, hogy *ami nekem ma jó, az holnap már nem biztos, hogy jó nekem. S ami jó nekem ma is meg holnap is, az még nem biztos, hogy jó a másoknak és a többieknek.* Világos.

A nemi erkölcs nem azonos az emberi erkölccsel. Annak csupán egy része. De nagyon jelentős része. Benne aztán igazán felfogjuk az említett két dimenzió fontosságát. Könnyű megérteni, hogy a vágyak és a szerelem elbódíthatják az embert, aki áldozata lehet a pillanat kábulatának, a másikkal együtt. Aztán jön „*az ébredés*”. Fizikailag is többnyire, de lelki értelemben is. Elérkezik a mohóságot, a rövidlátást leleplező „*holnap*”!

S hogy mit jelent „*a másik*”?

Vonaton utazott a fiú és a lány. Röpke ismeretség után a fiú elkezdte simogatni a lányt, olyan bizalmasan, mintha ismeretségük már fölhatalmazta volna erre. A lány elhúzódott, mire a fiú megmagyarázta merészségét: „De mikor az olyan jó” – mondta, kaján mosollyal a képén. A lány válasza rövid volt és velős: „Neked.” Ezzel pontosan kifejezte, amit az etika világosan feltárt. Nem biztos, hogy ami nekem jó, az a másoknak is jó. *És ha mindkettőnek jó?* – kérdezzük. Mert így persze könnyű volna erkölcsileg is megalapozni, hogy egy férfi és egy nő bármikor szerelmi kapcsolatba lépjen, ha mindketten akarják. Csakhogy a „másik” a „többiek” is jelenti: a családot, a társadalmat.

Az Intermezzo című filmben Ingrid Bergman gyönyörű fiatal lényével, hamvas tisztaságával és kivételes muzikalitásával nagy érzelmi vihart kavarázó szenvedélyes szerelmet ébreszt a hegedűművészen, akinek kislányát zongorázni tanítja. Már majdnem véglegessé válik, hogy a férfi szakít feleségével és két gyermekével. Pedig feleségét is meg a gyermekeit is igazán szereti, nyolcéves tündéri kislányát pedig különösképpen. Elutaznak és boldog napokat töltenek együtt, de a férfi lelkiismerete nyugtalan. A lány művészi pályájának kiemelkedő lehetőségét kapja meg: egy párizsi ösztöndíjat. Kettétörni ezt a pályát? És végleg elhagyni azokat, akiket szeret? A lelkiismereti döntés igazi dilemmája. Barátja egyengeti mindkettőjük útját. A fellángoló érzés alábbhagy. A lány titokban elutazik. A férfi hazatalál. A feleség és a kamaszodó fiú megbocsát. A kislánya pedig kimondhatatlanul boldog. Barátja fogalmazza meg a humánétika szavát, amely egyezik az Evangélium üzenetével: „Senki sem lehet boldog mások boldogtalanná tétele árán.”

A humánétika két dimenziója sajátos formában szerepel az Evangéliumban. A „másik” a „felebarát”, az „embertárs” szeretetében, az iránta való feltétlen jóakarásban fogalmazódik meg. Mert a szeretet lényege éppen a tettekben is megmutatkozó jóakarát. A „holnap” dimenziója pedig úgy mutat az emberi jövő felé, hogy egészen az örökkévalóságba torkollik. Talentumainkat kamatoztatni kell, mert eljön a számadás ideje. Az Ószövetség bölcsességi könyvei többször is utalnak arra, hogy a „holnap” az *igazi jó próbatétele*. A szerelemben és a házasságban épp a hűség az, ami kiállja az idő múlását. Nem úgy, mint az a barátság, amely csak a szép napokban marad meg, a rossz sorsban elpárolog (Sir 6,10).

Karády Katalin nagy slágere a háború nyomasztó élményét idézi:

*„Csak egy nap a világ,
Csak egyetlenegy csók az életünk,
Ki tudja, mi vár ránk,
Ki tudja, holnap mire ébredünk...”*

A vágyak és szenvedélyek mindig a pillanatra esküsznek. A pillanat kínálta élvezetek virágát letépni, ez az érzelmek sürgetése. A bölcsek szava viszont mindig az időtálló értékeket dicséri.

Ne csak a külsőt nézd, a belső értékeket is vedd figyelembe!

Ne csak a mára figyelj, gondolj a holnapra is!

Ne csak a magad javával törődj, törődj a másik sorsával is!

A szerelemben nem csupán ketten vagytok. Családok sorsát érinti, ahogyan döntéseitek meghozzátok.

Mindnyájunk sorsa érintve van szerelmeitekben.

Második beszélgetés: A nemi erkölcs kérdései a házasság előtti életszakaszban

*Fogadd el az élet nehézségeit, küzdelmeit!
Ha minden túl könnyen megy,
az inkább nyugtalanító, mint megnyugtató...*

*Hasznosítsd kudarcaidat;
fordítsd azokat is a magad javára,
hisz nemcsak sikerélményekből
áll a világ...*

*Mosolyogj, ha észreveszed:
„Már megint túl komolyan vettem magamat.”
A rossz hangulat múló betegség.
Őrizd meg hát mindig vidámságodat!*

(J. L. Lebret gondolatai nyomán)

I. Narcisszusz tükörképe. A nemiség élménye önmagunkba zárva

A görög mitológiából ismerjük Narcisszuszt, ezt a kivételes szépségű tizenhat éves fiatalembert, akinek végzetét szépsége okozta. Amikor egyszer egy érintetlenül tiszta erdei forrás vizében megpillantotta arcát, beleszeretett saját tükörképébe. S mivel gyötrelmes vágya nem teljesülhetett, végzett magával. Emlékét nem csupán a nárcisz őrzi a virágok között, hanem a lélektan is, mely róla nevezte el a „narcisztikus hajlamot”; de az ő mitológiai tükörképe jelenik meg a nemiség autoerotikus, vagyis önmaga felé forduló, önmagából még ki nem lépő fokán is.

A házasság előtti életszakasz kezdetén, a *távolabbi előkészület* fokán ugyanis jelentkezik már a nemi vágy, de még nem a rendeltetése szerint, hanem autoerotikus formában. Az első szerelem azonban mentőként érkezik. A nemiségnek ki kell lépnie narcisztikus kereteiből. A lélek belső tükreben már nem önmagát látja az, akit megérintett a szerelem, hanem annak a lénynek az arcképét, aki a másik nemhez tartozik, s aki megnyitja számára az ajtót és megmutatja az utat az „én”-ből a „te” felé.

A serdülőkor és az önkielégítés erkölcsi megítélése

Az ember nemi vágya tudatosan tör fel és jelentkezik a serdülőkorban, ami arra enged következtetni, hogy bennünk lappang már gyermekkorban is. Ez azonban messzire vezetne, és kiesik érdeklődésünk köréből.

A serdülőkor viszont mind a nemi energiák, mind az emberi jellem kibontakoztatása szempontjából fontos időszak. „Addig hajlítsd a fát, amíg fiatal”. Ez akkor is érvényes, ha pedagógiai tapasztalatok szerint sok minden van, ami épp ebben a korban nem hagy jelentősebb nyomot formálódó személyiségünkben. A gyermekkorhoz képest szinte ugrásszerűen fellépő testi-lelki elváltozások a nemi érlelődés fiziológiai, vagyis testi mivoltunkban is érzékelhető jeleiben mutatkoznak meg. A fiúknál az orgazmuskészség jelentkezése rendszerint kiváltja az önkielégítés vágyát és gyakorlatát. A lányoknál az önkielégítés általában nem kapcsolódik ilyen spontán jelleggel a havi vérzéshez, melyben a női szervezet jelzi, hogy fölkészül az anyaságra. Fiúknál ez érthető módon nem szokott igazán nagy lelki megrázkódtatást okozni. A lányoknál más a helyzet. Emlékezetes azoknak a regényeknek vagy filmeknek a jelenete, amely ezt a változást megidézi. Hol az anya, hol az apa mondja meg ilyenkor gyöngéd szeretettel a hirtelen változás belső zavarát átélőnek: „Nagylány lettél...”

Minderre elég a pár szavas utalás, mert az erre vonatkozó könyvekben akár válogathatunk is. Annál több probléma adódik az erkölcsi értékelést illetően. S ami kifejezetten gondot okoz, az a vélemények hangzavara. Sokan nem is tudnak igazán tájékozódni, mert vagy egyoldalú, vagy szélsőséges és felelőtlen nézetek hálójába kerülnek.

Az önkielégítésnek különféle nevei vannak: maszturbáció, ipszáció, autoerotizmus, pollúció. S ez mindjárt jó alkalom arra, hogy megértsük, miért nem lehet ezekben a sokak számára kényes kérdésekben a magyar nyelv őreinek mindenben igazat adni. A gyakorlat ugyanis az, hogy többnyire idegen szavakat használunk (görög, latin, angol). Ez beszédünk bizonyos szemérmessége egyben, ami a nemiség legkényesebb témáit is szalonképpé teszi egy pedagógiai beszélgetésben éppúgy, mint a katedrán vagy a szószéken. Nekünk, magyaroknak persze még mást is jelent: az európai felzárkózás iránti törekvést, egy bizonyos általános műveltséget, ami a kulturált ember jellemzője a szexualitás beszédmódját illetően. Az önkielégítés szó kapcsán ehhez a műveltséghez az is hozzátartozik (egyházi körökben mindenképpen), hogy a nagyapáink korában használt „onанизálás” szó könnyen félrevezető lehet. A keresztény etika mai képviselői jól tudják, hogy a bibliai eredetű szó Onan vétkét idézi meg. Ő azonban más motivációval követte el azt (vö. Ter 38,8-10).

Az önkielégítés az életmagokat adó nemi zónák ingerlése, mely szexuális gyönyörérzést vált ki. Így a nemi élvezetszerzés egyik módja. Kezdeti és egyben legjellegzetesebb formája a kamaszkori érlelődés időszakához kapcsolódik, de a későbbi életszakaszokban is okozhat komoly lelki problémát, hiszen a házasságban élőknel sem megy ritkaságszámba. Természetünk ugyan gondoskodnék arról, hogy a felgyülemlett életmagok spontán éjszakai magömlés formájában eltávozzanak (a fiúk esetében). Ideges korunkban azonban sokan panaszkodnak – férfiak és nők –, hogy a természetes ritmus megbomlott. Ez részben magyarázza, hogy a természetes folyamat kiesését sokan mesterséges beavatkozással kívánják megoldani.

A tinédzserkorban fokozatosan kialakul *az önálló döntés képessége*. Spranger *Az ifjúkor lélektanában* még a századelőn idézi Charlotte Bühler naplóba írt vallomását, amely ma is érvényesen fejezi ki ezt a törekvést: „Mindenekelőtt önállóságra kell törekednem, és megpróbálok saját világnézetet kialakítani magamnak.” Akinek a családból eredően megvan a hívő világnézete, az is számot vet a hitével, hiszen előjöhetnek a hitproblémák. A kötelező ateista nevelés időszakában a belső ellenállás a hitnek kedvezett. A szabadság levegője

azonban már új veszélyeket hoz a keresztény hitre: a szekták vagy a valláspótlékok betelepítését. Ezek legtöbbször „testhez álló” vallásosságot kínálnak, tetszetős, divatos. Például olyat, amelynek nincsenek igényesebb erkölcsi követelményei. Avatott szem előtt lelepleződik, hogy ezeket műanyagból gyártották. A legfőbb kísértés egy szektában az, hogy testre szabott, mint a manicheizmus volt az érzéki vágyainak igent mondó fiatal Augustínusznak, a későbbi Szent Ágostonnak. Aztán jellemzőjük, hogy hiányzik belőlük az egészség. Az üdvösséget általában fönntartják maguknak. Egy szekta hivatkozhat a Biblia bizonyos helyeire, de hozzá hasonló száz más szekta is van, amely más idézeteket tart fontosnak. Olykor egészen mellékes dolgokat (pl. a fojtott vértől való tartózkodást). Részeket ragad ki az egészből és meghamisítja Isten szavát, a kinyilatkoztatás üzenetét. Van olyan, amelyik épp a házasság vonatkozásában mutatja meg, mennyire kártékony. Egy fiatalasszony, amikor belépett a szektába, kezdte elhanyagolni a férjét és a gyermekeit. Van szekta, amely a magyarság szíve ellen támad, hiszen bálványimádásnak mondja Szent István tiszteletét (Amerikából jött!). Van szekta, amely profi módon szedi el naív „hívei” pénzét. Erről még Robert Fischer is keserűen nyilatkozott, a zseniális sakkozó, a volt világbajnok. Őt is kifosztották. Vigyázz a szekták ragadozóira! Már Európa is figyel és védekezik ellenük. Hiszen olyan szekta is van, amely még éretlen fiatalokat szakít el családjuktól és tartja őket a maga zárt intézetében, kitanult szuggesztív fogásokkal, az emberi szabadságot megcsonkítva. Amikor pedig hívő keresztény fiatalokat környékeznek meg pszichológiai fogásaikkal, olyan halászoknak bizonyulnak, akik nem a folyóhoz mennek – az ateisták közé –, hanem boltban veszik a halat, mivel hívő keresztények körében halásznak. Vannak értékeik is persze – enélkül egyik sem élhetne meg –, de vallásalapítójuk – Mr. Smith vagy Mr. Miller – méltatlan Jézus Krisztushoz. Akkor is az, ha őt a maguk ízléséhez szabottan, a maguk értelmezésében elfogadják a világ Megváltójának. S mérhetetlenül hiszékeny egy ilyen szekta, amikor valóságnak veszi, hogy Matuzsálem valóban 969 évet élt (az ősidőkben) vagy hogy melyik évben következik be a világvége (ha a megjövendőlt évben mégsem következett be, jön a második javított kiadás, aztán a harmadik). Ne add oda keresztény hitedet. Véd meg, ha kell! S legyen a hited tudatos döntés eredménye.

Jellemző továbbá, hogy fogékony szellemű fiatalok – tizennégy-tizenhat évesen – komolyan érdeklődnek a filozófiai kérdések iránt is. A vallásos fiúk és lányok pedig keresztény hitükről igyekeznek számot adni maguknak. Az önálló döntésre való fokozatos felnövekedés természetesen hozza be a képbe az *etikai felelősség* tudatát. Logikus tehát, hogy az önkielégítés éppúgy etikai-vallás-erkölcsi értékelést vár, mint a házasság előtti életforma, amely a nem magatartást is alapvetően érinti, erkölcsi állásfoglalásunkkal együtt. Ezt sürgeti egyébként a lelkiismereti szinten jelentkező büntudat is, amely a gyakori önkielégítést nyomon kíséri. A helyes pedagógia ebben nem a büntudat gyökeres kiiktatása gyógyítás címén, hanem a kellő tájékozódás által kialakított felelősségtudat, amely mindig együtt jár az egészséges büntudattal, ha valaki erkölcsileg felelőtlené válik a nemiségben.

Az önkielégítéssel kapcsolatos erkölcsi felelősség mércéje

Az önkielégítés kérdése különösen ki van téve a végletes megítélésnek, amint azt az etika és a pedagógia története tanúsítja. Az ember hajlik a végletekre, különösen akkor, ha vágyai és ösztönei érdekszférájáról van szó. Ehhez járul a világnézeti elfogultság. Szükségünk van tehát a tisztánlátásra. Az önkielégítés megítélésének kettős véglete: a szélsőséges erkölcsi szigor egyfelől és az erkölcsi lazaság másfelől. Előbbihez egyes középkori teológusok nézete éppúgy hozzájárult, mint egyes orvosok véleménye. Volt, aki „gomorrai bűnnek” nevezte¹⁰ és a kezdődő emberi élet kioltásának tartotta, minthogy a férfit tekintette a megtermékenyítés egyedüli aktív részesének. Voltak olyan régebbi orvosi vélemények, hogy az egészségre nézve veszedelmesen káros. E vélemények öröksége még századunk első felében is hatott (például Tóth Tihámér nagy sikerű könyvében, *A tiszta férfiúságban* is).

Ennek ellenhatásaként azonban megszületett az önkielégítés meghökkentően laza megítélése, elsősorban a modern szexuálanropológia egyes képviselői részéről. A Kinsey-iskola képviselőjében Pomeroy fogalmazta meg ezt a véleményt: „Könnyű csinálni. Nincs helyhez és időhöz kötve. Mindenki csinálhatja. S valamennyi szexuális tevékenység közül ez az, amit legkönnyebb megtanulni.” Ennek nyomán van olyan nézet, hogy a szülőknek, nevelőknek egyenesen ki kell tanítani a serdülőt az önkielégítés gyakorlatára, ha magától nem jönne rá. Egyik végletből azonban nem szabad a másik végletbe esni. Azt ma már tudjuk, hogy az önkielégítés nem ártalmas az egészségre abban az értelemben, ahogyan régebben gondolták, amivel olykor a serdülőket ijesztgették. Ez azonban nem igazolja vele kapcsolatban az erkölcsi lazaságot¹¹. S ezt egyszerű, világos érvekkel lehet alátámasztani.

1. *Sok minden van, ami nem árt az ember egészségének, erkölcsi szempontból viszont lehet súlyosan ártalmas.* Vajon a Tízparancsolat melyik törvényének megszegése árt az ember egészségének közvetlenül? Isten megtagadása? Vagy a káromkodás? Árt-e az egészségnek az, ha valaki nem tiszteli szüleit, ha lop, ha hazudik? Nyilván nem. Ezért az önkielégítés kérdése lényegesen több, mint orvosi kérdés. Ez erkölcsi probléma is.

2. Ha már erkölcsi probléma is, akkor le kell szögeznünk az alaptételt: *az embernek nem csupán szexuális érettségre kell szert tennie növekedésében, hanem erkölcsi érettségre is* (az adott korhoz mérten). Ez pedig nem megy küzdelem nélkül. A nemi kibontakozás „tanulási folyamatába” ezek szerint szervesen be kell iktatni a nemi önfegyelem gyakorlásának készségét. Ezt neveléssel és önneveléssel érhetjük el. S a tanulást minél korábban el kell kezdeni; az önállósulással egy időben már önnevelés formájában is. Mert különben az ember elpuhul. Elveszíti küzdőképességét, s nem képes megfelelően helyt állni sem a sportban, sem a házasságban, sem hivatásában, sem a munkahelyén. A nemi önfegyelem hiánya mai orvosi szakvélemény szerint épp ebből a szempontból lehet káros.

A svájci orvos, Jordi véleményét több könyv idézi. Eszerint az elkényelmesedett és egocentrikussá váló önkielégítési gyakorlat káros hatásai még a házasságban is megmutatkoznak. Megrendítő volt egy AIDS-beteg férfi vallomása, amely feltárta, hová vezet az, ha valaki képtelen nemi vágyait még minimális formában is fegyelmezni.

3. A keresztény etika és a szexuál-antropológia párbeszéde már régóta kívánatos. Ennek keretébe tartozik, hogy az etika számonkérje a szexuál-antropológia következetességét. Mert ha komolyan vesszük az ember nemiségének formálható voltát, ún. plaszticitását, újra le kell vonnunk a következtetést: *az ember – nemisége tekintetében is – rászorul a nevelésre és az*

¹⁰ Utalás a bibliai Szodoma és Gomorra városok lakóinak nemi féktelkenkedéseire. Büntetésül tűz pusztította el mindkettőt (Ter 19,24). Az Újszövetség is utal rá.

¹¹ A Katolikus Egyház tanítása objektíve, vagyis tényi mivoltában a nemiség céljától eltérőnek, tehát rendellenesnek minősíti az önkielégítést. A bűn azonban a személyes szándékkal van kapcsolatban.

önnevelésre. Ezt pedig minél korábban el kell kezdeni. A tinédzserkorban az önnevelést például már komolyan kell venni. A probléma persze nem a félálomban, félébren már feszítő biológiai folyamat befejezése (ez ún. szükségónia), hanem az, ha pótszerré alacsonyodik, ha az autoerotizmus gusztustalan szórakozássá vagy perverz csoportjátékká válik, például lányok jelenlétében, ami brutálisan primitív és ízléstelen.

Ha az önkielégítéssel kapcsolatos önfegyelem beépítésének erkölcsi normáját kilazítjuk, belesünk a rosszul értelmezett természetelv csapdájába. Eszerint: emberi természetünk spontán megoldja majd az önkielégítés problémáját. Akkor ezek szerint a fejlődő embernek nem kell tudatosan alakítania önmagát, ebben a tekintetben is? Ez nyilván következetlenség volna.

4. Az erkölcsi nagykorúsodás szempontjából nem tarthatjuk kielégítőnek, hogy a kérdésben *csak orvosok és pszichológusok* nyilatkozzanak, és csupán a maguk szemszögéből. Tipikusan erre vall, amikor egyes pszichológusok az önkielégítés gyakorlatának fölértékelésében a szervezet „*örömháztartására*” hivatkoznak. Ennek értelmében – főleg serdülőkorban – a kudarcélményeket ellensúlyozni lehet az autoerotizmussal. Így a szervezet – úgymond – „*örömháztartása*” pótolja a hiányokat. Nyilván van ebben részizagság. Vannak fiatalok, akik ilyen úton kárpótolják magukat, s jutnak olcsó, sőt díjtalan sikerélményhez (ha ezt egyáltalán annak lehet nevezni). De ez öncsalás. Ha az emberek efféle – jelképes értelemben is „olcsó” – szórakozáshoz folyamodnának, mi lenne egy gazdasági csődben és ezernyi feszültségben élő ország sorsa? Egy világsikert aratott francia regényíró könyvében, a „*Pillangó*”-ban tapasztalatai alapján vall a börtönélet szexuális problémáiról. Ebben a nyomasztó állapotban az egyik rab – a könyv kifejezésével élve – „*hülyére onanizálja magát*”. Ez volna a szervezet „*örömháztartásának*” kiegyensúlyozott mérlege?

Hogyan szabad erre a műveletre az „*öröm*” szót alkalmazni? Aki ismeri az emberi gondolkodás történetét, tudja, hogy az „*öröm*” ennél sokkal szellemibb és kulturáltabb belső élmény. *A szexuális kielégülés önmagában még nem öröm, legfeljebb élvezet vagy átfutó gyönyörérzés*. Sorozatos élettapasztalat, hogy *szeretet nélkül a nemiségben sincs igazi öröm*.

A bölcsek és a szentek léleki tapasztalatai alapján három fokozatról beszélhetünk ebben a tekintetben. Az öröm a legfelső fokot jelenti azon az emelkedőn, melynek alapfoka a „*kielégülés*”, középfoka az „*elégedettség*”, felsőfoka pedig a „*boldogság*”.

A nemi gyönyörzés erkölcsi értékelése

A szexuálanropológia szerint a pubertás autoerotizmusa átvált a heteroszexuális érdeklődésbe. A nemi érettség eléréséhez azonban szükség van arra is, hogy a fejlődő ember fölfedezze a nemi gyönyörzést. Mindez alkalmat nyújt arra is, hogy a keresztény etika szembenézzen a múlt olyan örökségével, amely negatív módon és pesszimista szemlélettel ítélte meg a nemi gyönyörzést. Ebben különösen nagy szerepe volt az *újplatonizmus* filozófiájának, amely beszivárgott a keresztény múlt egyes teológusainak gondolatvilágába is és sokak szemében gyanússá tette a nemiség gyönyörzését. Hogy miért? Az újplatonikus filozófia vezéralakja, Plótinosz még saját testét is szégyenlette, annyira megvetette az anyagot és a testet.

Zavarólag hatottak az Ószövetség *kultikus tisztátalansági törvényei* is, hiszen akik nem rendelkeztek a Szentírás-magyarázat kellő ismereteivel, összetévesztették azokat az erkölcsi tisztátalansággal, holott az a vallási kultuszra vonatkozó tilalmat jelentett. Akadt olyan vélemény is, hogy az eredeti bűn nemi vágy következménye. Voltak, akik a nemiséget csak a gyermeknemzés kedvéért tartották megengedhetőnek (pl. a kumráni esszénusok szektája). Ehhez járult a férfi kiemelt tekintélye a családban, ami azt eredményezte, hogy az ő akaratához kellett igazodni a nemi találkozásban. A következmény? A feleség gyakran csak eszköznek érezte magát, és többnyire lelkiileg is kielégületlen maradt az ízet vesztett „kötelesség-vállalásban”.

Tudnunk kell, hogy ezekben a ma már idejétmúlt nézetekben *nem az egyház hivatalos tanítása* fejeződik ki, hanem olyan keresztényeké, akik az adott kor aszketikus szemléletét követték, elsősorban a görög filozófiai iskolák hatására. Az újplatonikusok mellett érdemes a cinikusok filozófiáját is említeni, akiknek mestere hordóban lakott, megvetette a világot és az embereket. Az egyház a nemiség ügyében a szeretet motivációját emeli ki, nem a megvetést. Nemcsak az erkölcsi lazaságot ítéli el, de az oktalan és túlzott erkölcsi szigorúságot is. Mindkét véglet ott settenkedik a nemiség megítélése körül. Fontos tehát a megbízható ítélet.

Korunkban már világosan látjuk, hogy *a nemiség s vele annak sajátos gyönyörzése a teremtés ajándéka*. Az erkölcsi értékelés azonban nyomatékosan hangsúlyozza, hogy ezzel lehet igaz módon élni, és lehet vele – akár nagyon súlyosan – visszaélni is. Lehet a nemi vágy s a gyönyörzés hajszolása olyan, hogy az ember alapmagatartását rontja meg és a nemi élvezetekre koncentrált hedonista, azaz élvehajhász életvitelhez vezet. Ez pedig tönkretetheti a házasságot és rombolja a férfi és nő emberi kapcsolatát a társadalmi együttélés tekintetében is (például a munkahelyen).

A Biblia az Énekek énekében költői formában üzeni nekünk vőlegény és menyasszony kölcsönös szerelmi vallomását, amely szent, mert Isten törvénye szerint való. Olyan mondatok vannak benne, melyek a szerelem közmondásaiként élnek emlékezetünkben:

„Nem láttátok, akit szeret a lelkem?
A kedvesem az enyém, s én az övé vagyok...
Egészen szép vagy, kedvesem...
Megigézted a szívemet...
Mert mint a halál, olyan erős a szerelem.”

Sokan vádolják az egyházat és a kereszténységet, hogy ellensége a szerelemnek és a nemiségnek. Ez nagyon igazságtalan vád. Az egyház ahhoz segít hozzá, hogy értelmesen és az igazi szeretet szellemében, annak normái szerint rendezzük és fogjuk be a nemiség energiáit a különböző életszakaszokban. Ehhez persze felül kell vizsgálnunk azokat a részleges nézeteket, amelyek – mint azt Georg Teichtweier, a neves német morálteológus

fogalmazta – „kimutathatóan a múlt nem kielégítő, tudományosan túlhaladott, hamis biológiai és pszichológiai felfogására támaszkodtak”. Vajon a tudomány története mentes az ilyenektől? Az orvostudományé például? Abban nincsenek olyan tanok, melyek felett eljárt az idő? Ez a fejlődés sorsszerű velejárója.

A nemiség és a nemi gyönyörérzet helyes értékelésére van tehát szükség. S az egyháznak ma az egészséges és emberhez méltó, az életet valóban szolgáló iránymutatására nagyon is szükség van, bizonyos értelemben még a saját hatáskörén túl is, amikor például a humánum értékeit védetté nyilvánítja a nemiségben. Kötelessége, hogy fölemelje szavát *a paráznaság ellen*, a társadalom érdekében is. A német püspökök a közelmúltban így határozták meg a paráznaságot: „A nemi erők személytelen használata és a nemi partner szeretetlen kihasználása önző élvezetkeresés céljából.” Humánetikailag is helytálló, tömör és világos megfogalmazás. Mert komoly veszély fenyeget, hogy a nemiség sokak értékelésében eltárgyasul, azaz személytelenné válik. Szeretet nélkül nem marad más a szexből, mint „pár üres reflex” –, ahogyan Pilinszky János találóan néven nevezi.

A házasság megszentelt keretében is panaszkodnak azok a feleségek, akik eszköznek érzik magukat a legközvetlenebb nemi találkozásban. A beszédmód kérlelhetetlenül elárulja ezt. Mikor egy férfi így nyilatkozik: „Milyen jó volt – az”, vagyis a testi kapcsolat, a „szex”, akkor leleplezi magát. A kielégülést adó személytelen nemi gyönyört akarta, nem a szeretetben való intenzív találkozást a másikkal. Ennek vallomása: „Veled volt csodálatos.” Hiszen ez a szerelem kivételes jele és ajándéka. A kölcsönös teljes odaadás.

A nemiség és vele a nemi gyönyör tehát a teremtés kétélű ajándéka (mint a többi más). Lehet vele helyesen élni és lehet vele visszaélni. Lehet belőle öncélúvá téve akár bálvány is, melyet a nagy olasz filmrendező, Fellini a Casanova című filmben olyan prófétai képekkel leplez le s benne a szexuális teljesítmény-szemlélet rutinját. De lehet az evangéliumi szeretettel átjárt öröm is, melyhez a hála érzése kapcsolódik. Ez ihlető energia, amely fölemel. Olyan ajándék, amely az Énekek énekét idézi meg és a misztikai élménnyel rokon. Hiteles elragadtatás, amely – rendeltetése szerinti megnyilatkozásaiban – nem elszakít Istentől, hanem közelebb visz hozzá. Mert „minden hitelesen emberi szeretet – s benne a szerelem is – az isteni szeretet visszfénye” – mondja Teichtweier; s ezért „minden igazi szeretet útja Istenhez vezet”.

II. A nemiség problémái a házasság előtt

A házasság előtti évek útkeresése

A nemiség problémája különös időszerűséggel vetődik fel azokban az években, amelyek a biológiai és a jogi nagykorúságon túl vannak, de a házasságon innen. Köztudott és könyvekben, tanulmányokban Nyugaton és Keleten egyaránt sokat vitatott kérdés: milyen magatartásnorma, milyen sajátos mérce, egyben vezérlő útmutatás adható erkölcsi szempontból azoknak a fiataloknak, akik az előkészületi évek lelkiismereti döntéseit átélik?

Az időkeret nagyjából a 18-25 évesekre vonatkozik, és feszítő problémaként érinti szülő és a nagykorú fiú-leány párbeszédét éppúgy, mint a nevelő, ill. a lelkipásztor és a nagykorú fiatalok dialógusát. Ami ezt a beszélgetést többnyire nehezzé teszi a szülő, illetve a nevelő részéről, az közismert. Felnőtt fiatalokról van szó, akik ugyan még nem teljesen önállóak életvitelükben, mégis szeretnék a saját életüket élni. A felnőtt fiúk a nemi vágy sürgetésére szívesen tartanának barátnőt – akár többes számban is. A lányok pedig egyenjogúságukra hivatkozva nem szeretnék lemaradni a fiúk mögött. Arról nem is szólva, hogy tekintélyes arányszámban esetleg csak ezen az úton remélhetik, hogy a házasság boldog révébe bevezessenek.

Helyzetük fölmérésénél nem kis szerepet játszik, hogy a nagyszülőkhöz képest a nemi érdeklődés korábban jelentkezik, és a nemi fejlődés felgyorsul (akceleráció), ezzel szemben a szellemi-erkölcsi nagykorúsodás folyamat az iskolai évek kitolódásával mintegy lelassul (retardáció). Kohlberg, a nemzetközileg ismert pszichológus szempontja figyelemre méltó, amikor az iskolai éveket erkölcsi szempontból is meghatározónak veszi. S ebbe a főiskolai és egyetemi évek is beletartoznak. Mindehhez hozzájárul a szexhullám hatása, főleg a film és a tévé képi szuggesztíója révén, amely divatot csinál a szerelemben szabados, el-nem-kötelezett, partner-váltogató vagy az együttélést propagáló életformából. Csak az a kérdés, hogy milyen érdekek szolgálatában. Nem nehéz megtudni: a nemiség értéke árucikk formájában!

A tanításban és a hírközlésben ugyanis még mindig nyomasztó az ateizmus jelenléte, mert az átállás nem könnyű. Mindez hatással van az erkölcsi értékelésre is, minthogy alapvető kérdésekben érezteti romboló hatását. Olyan emberképet vetít a köztudatba (például levitézlett vulgáris darwinizmusával), amely nem kedvez az emelkedettebb erkölcsi értékelésnek. Mintha azt sugallná: az állatvilág része vagy csupán, ugyanaz a vég vár rád is a halálban. Testi mivoltod határozza meg emberséged értékét. Ezt kell jól tartani étellel, itallal, nemi élményekkel. Hogyan is dalolta egy francia sanzonénekesnő? „A lelked senkinek se kell.” „Élvezd ki az életet!”

Ilyen nyomasztó szellemi környezetben kell fölmérnünk a jelzett korosztály lelkiismereti válságait. Hiszen a rövidlátó jó szándék nem elég, s a helyzettel való könnyelmű kiegyezés visszaüt. Tulajdonképpen közös asztalhoz kell ülni mindkét fél képviselőinek ebben a beszélgetésben, hogy kölcsönösen fölvonultassák érveiket. Mert olyan korban élünk, amelyben egyre inkább a meggyőző érveknek kell lehetőséget adni. *Vissza kell állítani az erkölcsi értékek tekintélyét, mert enélkül a szerelem és a házasság nem tud kikerülni válsághelyzetéből.*

„Már együtt járunk...” Mikortól kezdhető el a rendszeres nemi élet?

Aki ismeri a pubertáskortól a házasságkötésig terjedő időszak nemi problémáit és az erre vonatkozó normákat, az tudja, hogy három jól megkülönböztethető fokozatban jelentkeznek az igények, illetve az elvárások, melyek egyúttal képet adnak arról is, milyen érettségi fokon, milyen felelősségtudattal és erkölcsi tájékozottsággal foglalunk állást a kérdésben.

1. Elsőként nézzünk szembe azzal a normaajánlattal, amely jellemzően magán viseli képviselőinek lelki és szellemi éretlenségét. Hiszen iskolai tesztek tanúskodnak arról: mi lenne, ha az erkölcsi normát az ébredező nemi ösztönnek szolgáltatnánk ki. Mi az elvárása már a tizenkét-tizenéveseknek, elsősorban a fiúknak a nemi kapcsolatok megkezdését illetően? Elgondolásuk alapja nagyjából az, hogy amikor egy fiú és egy lány testi fejlődésében eljutott a biológiai értelemben vett érettség kezdeti fokára, s amikor már jelentkeznek ilyen irányú vágyai, ez egyúttal jelezze is a kezdet jogát. Eszerint: a felnőttek is fogadják el mintegy normaként már a tizenkét-tizenhárom évesek nemi kapcsolatait.

A humánétika és a keresztény erkölcs teljesen egyetért abban, hogy tizenéves korban a növekedő ember nem csupán szellemileg és erkölcsileg, de testileg is éretlen még a nemi kapcsolatokra, melyek az embernél sajátosan emberiek, s nem süllyeszthetők le az állatvilág szintjére. De még ott is kellő fejlettség szükséges a pázrás megkezdéséhez. Az igény tipikus példája az éretlenségnek, és szinte felmérhetetlen romboló következményekhez vezetne, ha alkalmaznák. Így is számos olyan eset van, amelyről szülők, nevelők tudnak, s amely nyomasztó árnyékot vet az éretlenek személyiségromboló kísérleteire. Ebből tehát nem lehet értelmesen megalapozható erkölcsi normát kialakítani, sőt minden felelős szülőnek és nevelőnek a leghatározottabban szembe kell szegülnie a hasonló igényekkel.

2. Másodikként a legkényesebb időszak erkölcsi normájának eldöntése a kérdés. Ebben ugyanis kb. a tizennyolctól-huszonöt éves életkor van érintve. S ennél már nem olyan egyértelmű a humánétikai megfontolás találkozása a keresztény erkölccsel. Elég széles körű ugyanis az a felfogás, mely szerint: *a biológiai érettség és a jogi nagykorúság olyan új szakasz a fiatalok életében, mely fokozottabb önállósággal jár, s ez már sokak véleménye szerint kellő alapot ad a nemi élet megkezdéséhez.* A civilizált államokban a jog védelmezi a kiskorúakat a csábítás és a nemi visszaélés ellen, de a nagykorúnak már önállóan kell döntenie ebben a kérdésben, olykor a szülőkkel és nevelőkkel ellentétben, olykor azok „áldásával”. Ez egyértelműen arra mutat, hogy – habár konvencionális szinten – de elfogadják a házasság előtti nemi kapcsolatokat. Kimondott vagy ki nem mondott házi normaként kialakul egy sajátos szokáserkölcs, amely az ember követelődző szerelmi igényeire hivatkozik, s még a házasság előtti szükséges „tapasztalatszerzéssel” is motiválja álláspontját. A nemiség felelős szakembere, például Walter Trobisch, a szexprózával szemben másfajta „tesztpróbát” ajánl a szerelmeseknek. (Erre vonatkozik a Függetlenségben közölt verses összefoglalás.) Szavazás esetén valószínűleg igennel válaszolna sok nem hívő orvos, pszichológus, pedagógus s nem kevés szülő is: „Tizennyolc éven felülieknek már szabad.”

A norma itt észrevehetően a biológiai érettséghez és nem a teljesebb emberi érettséghez kíván igazodni. Észrevehető az is, hogy ebben a felfogásban már jelentős szerepe van annak, kinek tekintjük az embert, miben látjuk életünk értelmét, és mennyire vesszük komolyan a szeretetet egy jogilag már nagykorú fiatal férfi és nő találkozásában.

A humánétika képviselői – például írók – tiszteletet parancsolóan védelmezik a szerelem értékét, szemben azzal, amikor valaki pusztán kielégülést keres a másiknál; „kalandot”, melyben mindkét nem képviselője – kellő alappal vagy anélkül – fényképgyűjteményét gyarapítja. Trófeákat gyűjt. A szaknyelv ezt nevezi promiszkuitásnak, vagyis váltott

partnerekkel való testi kapcsolatnak, igazi szerelem nélkül. Ennek ideálja – vagy inkább bálványképe – Don Juan, nőnemű formában pedig esetleg „Donna Juana.”

Ha tehát két fiatal kapcsolata szerelmen alapul, azt sokan etikai értéként könyvelik el. De ez még nem a keresztény értelmezés. S nem felel meg a nagy keleti vallások – például hinduk, mohamedánok – elvárásainak sem.

3. A keresztény felfogás a norma megállapításában nem az életkorhoz igazodik elsősorban, hanem azt vallja, hogy a házasság előtt egy bizonyos lelki-szellemi érettségre is el kell jutnia az embernek, hogy teljes felelősséggel és a házasság keretében a nemi élet megtalálja Isten rendelte beteljesülését. Erkölcsi normaként az egyház ezt fogadja el, mégpedig jól megokolhatóan. Az ezt megelőző lépcsőfokot a saját körzetén túl tiszteletben tartja, ha az tiszteletet érdemel. Tolerálja, vagyis türelmes irányában, de ez a legtöbb, amit megtehet. A norma és a tolerancia különbségét érdemes megjegyezni! Franz Böckle, a korunk igényeire nyitott neves német moráleteológus például így ír erről: „A teljes személyi odaadásnak olyan sok feltétele van, hogy harmonikus teljesítésük felelős emberektől egyszerűen megköveteli a házasságot.”

A rendszeresített nemi kapcsolat ugyanis nem csupán testi folyamat, hanem teljes és kölcsönös önátadás, bensőséges lelki kapcsolat is, amelynek humánetikailag már megkövetelt igénye a hűség, amely tehát kizárja a felelőtlen partnerváltogatást. Bernhard Häring, korunk talán leismertebb moráleteológusa pedig így fogalmaz: „A házasság előtti nemi kapcsolat kérdésében... a legtöbb katolikus erkölsteológussal és más egyházak sok etikusával meggyőződéssel vallom a hagyományos normát, miszerint a nemi kapcsolat a maga teljes igazságát a házastársi szeretet kifejezéseként kapja meg.” Hasonló következetességgel mondja ki álláspontját II. János Pál pápa az egyház nevében is: „Az egyetlen hely, ahol a (nemi) önátadás a maga teljes igazságában megtörténhet... a házastársi szeretet szövetsége.”

Ez tehát az erkölcsi alapszabály, melyet teljes felelősséggel vállalhat az egyház, több más egyházzal egységben, beleértve az említett nem keresztény vallásokat is, miközben gyakorolja a szeretet toleranciáját. Egyben *ez az életszabály az, amely a hiteles szeretetet következetesen alkalmazza.*

Akkor tehát el lehet ítélni minden jó szándékú kapcsolatteremtést is, amely a házasságra irányul? Ez nem így van. Sok minden adódik életünkben, amit erkölcsi normaként, megalapozott életszabályként hirdetni nem lehet, de amit mégis kénytelenek vagyunk tolerálni, vagyis türelmesen tudomásul venni, anélkül, hogy azt kifejezetten helyeselnénk. Hiszen egy erkölcsi érték más erkölcsi értékkel ütközhet, s ez olykor nehéz választás elé állít bennünket. Ezt nevezi az etika dilemmának. Egy komolyan vallásos apa például nehezen viseli el, hogy fia behódol a filmek sugallta divatnak és szeretőt tart. Beszélhet is erről a fiával. De bármennyire fáj is neki, tudomásul kell vennie mindezt, ha a fia nagykorú. A tékozló fiú apja is elengedte követelődző kisebbik fiát a saját útjára, majd a bűnbánót visszafogadta. A türelmes szeretetről mondja Pál apostol, hogy az mindent megbocsát (1Kor 13,7). A szeretet ebben is felülmúlhatatlan. Mert a hűség ellen vétőt képessé teszi a megtérésre, a sértettet pedig a megbocsátásra. Ez a szeretet toleranciája.

Meddig lehet elmenni? „Mit engedhetek meg?”

Utóbbi kérdést elsősorban lányok teszik föl, hol a szülők valamelyikének, hol a pedagógusnak, hol a lelkiatyának, vagy éppen az orvosnak. A házasság előtti években az érintettek saját problémáikkal, kérdéseikkel jelentkeznek. Nem könnyű a helyzetük, de nem könnyű azoké sem, akiktől választ várnak. Mert a biológiai nagykorúság és a házasság közötti jó néhány esztendő – típusos esetekben – a nevelés és önnevelés szempontjából nem „senkiföldje” és nem a merev tilalmak területe. Tudomásul kell vennünk, hogy *a nemiség és a szerelem jelentkezésében is van fejlődés, van egy sajátos „evolúció”, amit a fiatalok általában megértenek. Ez egyben bizonyos tanulási folyamat is, amelynek jellegzetes kérdéscímje, hogy „meddig mehetek el?”, ha ti. tisztességes szándékkal, de mégis egyre mélyülő szimpátiával közeledem a másikhöz, vagy fogadom el annak hasonló szándékú közeledését.*

A nemiség tudományos feltárása az emberi test sajátos nemi „zónáiról” ad tudósítást. Ennek nyomán hajlamosak vagyunk arra, hogy testünket mintegy feltérképezzük és a „meddig lehet elmenni?” kérdése kapcsán meghúzzuk a határvonalat. „Eddig és ne tovább!” Az efféle objektív mérce nyújt ugyan bizonyos támpontot, de önmagában semmiképpen nem elég. Nem annyira a „tiltott területek” fogalmából kell tehát az etikailag is elfogadható közelítést megmagyarázni, hanem elsősorban a belső szándék és a motiváció tisztázásával. Amikor Jézus a szív tisztaságára hívja fel a figyelmet (Mt 5, 8), megadja az alapvető irányítást.

A nemi közelítés módjait tekintve a házasság előtti időszakban a keresztény nevelés is elfogadja, hogy a szerelem elmélyülését a test jelei kísérik: a kezek meleg összesimulása, az ölelés, a játékosan kedves csók vagy a könnyed csókolódzás. Ezek kifejezik a kölcsönös szimpátiát. A német egyházak püspökei 1975-ben ezzel kapcsolatban a következő útmutatást adják: „A teljes nemi közösség előtti időszakban az ember nemiségéből adódó kapcsolatainak tágas színpontját különböztethetjük meg, különböző kifejezési formákban, különböző intenzitással. Így a gyöngédség kifejezésének is megvannak a lépcsőfokai... A teljes nemi kapcsolatnak azonban a házasságban van a helye.” Ez a norma az ideál, akkor is, ha nagy számban vannak, akik úgy érzik, nem tudják követni, hogy nekik ez túl magas. De azért gondoljuk meg, milyen magas a követelmény mércéje, milyen komoly a „megmérettetés” egy élsportolónál vagy az olimpiai kiküldetésben. Emberségünk vagy az igazi szerelem mértéke miért volna lefokozható, miért lenne ennél igénytelenebb?

Ha esendők vagyunk is, legalább ismerjük el, hogy azért vannak, akik komolyan veszik az ideálisabb követelmények kihívását. Nem bánják meg. Egy mérnök-barátom vallott erről, nagyon őszintén. Ő is meg a felesége is így készült fel. Házasságuk – harminc év után is – rendezett, boldog, kiegyensúlyozott. Gyermekük pedig megköszönik, hogy ilyen légkörben nőhettek föl.

Természetesen kíváncsiak lehetünk a bontakozó szerelem színskálájára, ha annak változataiban közelebről is tájékozódni akarunk.

Theodor Bovet, a nálunk is elismert, kiváló házassági tanácsadó, a nemiség kérdéseinek érett ítélőképességű szakembere, akinek több könyvét magyar nyelven is olvashatjuk, tömören foglalja össze a házasság előtti nemi találkozások legjellemzőbb változatait¹². Kötetében statisztikát is közöl. Bovet több könyvében is foglalkozik egy alapvető fogalmi megkülönböztetéssel, ami nélkül szerelmi kultúráról nem is igen beszélhetünk. Ez az *„erosz” és a „szex” különbsége.*

¹² Kompendium der Ehekunde, 158

A legtöbb fiatal inkább csak a szexet emlegeti. Nincs igazában tudatában annak, mi is az erosz, jóllehet bizonyos gesztusaival, belső indításra maga is alkalmazza és élményében is gyakran részesül. Ehhez azonban tudatos tájékozódás kell. Az erosz ugyanis a szerelmes ember nemi közelítésének olyan sajátos légköre, amit nem könnyű szavakba foglalni. Érezni kell. Az „erosz” nem azonos az erotikával! Az első szerelemre például nagyon jellemző. Az erosz fogalmát Platón elemezte először. Ady Endre így öntötte versbe az éteri magasba ragadó szerelem hatalmát, az „eroszt”, holott maga a szex rabja is volt:

„Tisztító, szent tűz hogyha általéget:
Szárnyaljuk együtt bé a mindenséget.”
(Az én menyasszonyom)

Ebből kiderül, hogy valami emelkedettebb, lelkebb és szellemibb kapcsolat ez férfi és nő között, a szerelem köréhez tartozó szimpátia csodálatos érzése, melyet a szexszel való szembesítésben értünk meg igazán.

A szex jellegzetesen mohó, leteperni, legyőzni, birtokolni vágyó nyers közelítési módját nyelvileg az ismert kifejezés jelzi: „Térjünk a lényegre” (ami persze az igazi „lényeg” félreértése). A teljesen eroszmentes szex élményét a nemi erőszak elkövetője éli át.

Az erosz tiszta formájában – bár gazdag árnyalatai vannak – nem társul közvetlenül a testi kapcsolat nyers, olykor brutális követeléséhez. Alapjában véve ott lebeg a férfi és a nő között, jelen van tehát valami sajátos kisugárzással mindenütt, ahol vonzó férfi és nő találkozik egymással, valami általános és alapfokú szimpátiában. Ezt mindenki megérzi. Ennek elmélyültebb és már korántsem általános megnyilvánulása az, amikor két fiatal egyre jobban vonzódik egymáshoz, és gyönyörűséget talál a másik jelenlétében; abban, hogy beszélgethet vele, ahogyan megfoghatja a kezét, vagy gyöngéden magához ölelheti. Csodálatos érzés, ami Ádám és Éva bűnbeesés előtti kapcsolatát idézi. A Biblia a Paradicsomkert képében mutatja be Ádám és Éva boldog együttlétét a bűnbeesés előtt. Ekkor még mezítelenek voltak. A bűnbeesés után azonban már nem maradhattak ruhátlanok.

Egy sikeres kirándulás a májusi erdőben, egy csodálatos koncert közös élménye vagy egy vallásos kisközösség beszélgetésében összevillanó tekintet, egymásnak küldött mosoly... Az első szerelem érzése, a játékosan szép és testileg még el nem kötelezett együttlét élménye. A kölesönös tetszés, vonzódás, az egymásnak ajándékozott különös érdeklődés és figyelem, egy apró kis ajándék, egyszerű kedves szavak és nyílt mosoly kíséretében: „Ezt neked hoztam...”

Az erosz egy finom ízléssel megterített asztal, amelyről hiányoznak a nehéz italok, a zsíros sülték. Mert nem a „laktató” étkezést szolgálja. Veszünk belőle, ízleljük, kínáljuk a másikat – sütemény, gyümölcs, tea –, s közben örömről leljük a másokban, egymásban. A szex másfajta asztal körül sűrű-forog. Kiszemeli a nehéz italokat. Elve: „Jól teleeszem és teleiszom magam, ha már meghívtak; olykor akár lopva is, hogy azért ne legyen feltűnő.” A szex konkrétan leírható tényre irányul: „Lefeküdni vele”, aztán zsíros szájjal eldicsekedni a haveroknak. Ha veszedelmes játékká, vadászszenvedéllyé válik, akkor fogadást kötni, hogy „majd én betöröm”. Szeretetről, szerelemről, az erosz légköréről itt szó sem eshetik. A férfi vadászszenvedélye irányítja ebben a kockázatos játékot, ahogyan azt a *Veszedelmes viszonyok* című könyv, majd film ábrázolja.

A szex legbrutálisabb formája – ismétlem – a nemi erőszak. S hogy egy nő még a házasságban is ilyenfajta manőver áldozatának érezheti magát, arra Irene esete a példa Galsworthy híres családragényéből, a *Forsythe Sagá*-ból, mely televíziós világsiker is volt.

Szóval: a szex természete viszonylag könnyen leírható, az „erosz”-nál viszont dadogunk. Bovet avatott író segítségét veszi igénybe¹³.

Eléggé köztudott, hogy ebben mennyire különbözik a férfi és a nő lelki igénye. S bár a megállapítás nem általánosítható, aligha lehet kétségbe vonni, hogy *a férfi inkább a szexhez, a nő inkább az eroszhoz kötődik*. A szeretet és a szerelem kultúráját kétségtelenül az „erosz” jelenti. Ezt a kultúrát azonban férfinak és nőnek egyaránt tanulnia kell. E nélkül ízetlen marad a szerelem, sőt e nélkül nincs is igazi szerelem. S ezt a kultúrát épp a házasság előtti időszakban kell elsajátítani, az első szerelem kezdetétől a házasságig.

Mindez az egész életre kiható ismeret, de még nem válasz a később említendő „testi zónák” kérdésére. A szerelem fejlődésében – evolúciójában – ugyanis tisztázni kell azt a két fogalmat, melyet a szexuális nevelés szaknyelve ezúttal angolul fejez ki a „necking” és a „petting” szavakkal, bár a szóhasználat nem egységes. A „necking” a genitális, vagyis a nemi zónán kívül eső testrészek erotikus töltésű érintése, simogatása. Ez voltaképpen az udvarlás közvetlenebb, előrehaladottabb fokán jelzi az erotikus töltésű szeretet közeledési módját. Ebben költői nyelven szólva a simogatás úgy tekinthető, mint az ujjak csókja.

Ez alkalmat ad arra, hogy a necking körébe sorolható erotikus töltésű *csók*, illetve a *csókolódzás* kérdését is fölvevessük, hiszen erre sok fiatal kíváncsi. Ehhez a kiinduló útmutatást a francia Abiven házaspár adja meg az *Élet kettesben* című kitűnő könyvükben. Ezt mondják: „A szerelmes csóknak fokozatai vannak. Vannak tartózkodó, szűzies csókok, ezek alig többek simogatásnál. Az összeforró ajkak viszont már a heves szerelmet fejezik ki”. Ehhez hozzátehetjük, hogy etikai szempontból a csóknak is széles a skálája. A „csókolódzás” pedig egy sajátos ismétlődő folyamatra utal, amely készítésében egyre hevesebb, annyira, hogy a partnerek elveszíthetik önuralmukat. Ez is érzékelteti, hogy nem olyan egyszerű a válasz arra a kérdésre: „Szabad-e csókolózni?” (ti. a még el nem kötelezett szerelmi közelítés esetén). A csók hiteles formájában a szeretet kifejezése, de egyben az erosz jele is. Rostand világsikerű drámájában Cyrano így vall:

*„Egy csók! S ettől félni kell?
Eskü, amit közlelről súgok el.
Szoros ígéret. Rózsás pont az i-n,
Amit szerelmünk írogat. Kicsiny,
Kedves titok, amit a fül helyett
A szájnak gyón alázatos fejed.”*
(Ábrányi Emil fordítása)

Aztán a drámaíró megfogalmazza az igazi szerelem csókjának lényegét, melyben „Az ajkak szélén ízleljük a lelket”. Tehát az erosz a lélekbéli szerelem vagy szeretet sajátos légköre. Ott van a gyöngéd ölelésben, a mosolyban, a másik csodálatában. Amit az emberi beszéd „platoni” kapcsolatnak nevez, az erre vonatkozik. S vannak csodálatos, átszellemült, lélekbéli szerelmek, amelyek az erosz emelkedett légkörében maradnak mindvégig. Egy barátom mesélte, hogy tizenégy évesen, az ideális első szerelem verőfényében látta meg azt a tizenkét éves kislányt, akivel éppen csak találkozott, amikor nyaraltak. Váltottak pár szót és mindkettőjük szemében fölragyogott az a szikra. Párszor látták még egymást. Nem volt ott testi megkívánás, csak valami elementáris rácsodálkozás a másokra. Valami delejes ámulat.

„Többet már nem is találkoztunk. De azt az élményt magamban hordom. Megismertem a szerelem forrását is – mondta az én barátom –. Tudom, mi „a lángok ünnepe”. Szerelmemmel szeretem ma is a feleségemet. De azt a csodát már senki sem hozza vissza. Ez

¹³ Ld. Max Fritsch: *Stiller* c. műve.

az erosz, amelynek persze különféle változatai vannak, egészen a misztikai szerelem magaslatáig.

Az igazi csókban ott van az erosz, amely persze vegyülhet az erotikával. Júdás esetéből azonban tudjuk, hogy vannak „áruló csókok” is, s ilyenek sajnos nem mennek ritkaságszámba a szerelmet próbáló nemiség területén sem. A magyar nyelv árnyalataival élve beszélhetünk csókról, amely „elárulja”, hogy a szeretet jele. S beszélhetünk persze olyan csókról is, amellyel „eláruljuk a másikat”; becsapjuk, kihasználjuk, eszköznek tekintjük. Gyakorlunk rajta, mint valami kiselejtezésre szánt zongorán, amit csak azért tartunk, hogy a véglegesen beszerezni kívánthoz meglegyen a szükséges rutin. Az ilyen csók hazugság, mert a szeretet jelét adja szeretet nélkül.

Csók és csókolódzás erkölcsi-emberi értéke is attól függ tehát, hogy mennyiben „igaz”, vagyis hogy mennyiben jele a szerető közelítés szándékának, akkor is, ha ezzel még nem beszélhetünk elkötelezettségről a másik iránt. Mégsem tagadható, hogy a többszöri csókolódzásnak van bizonyos elkötelező jellege a társkeresésben. Erkölcsi szempontból lehet veszedelmes játék, amely a teljes nemi kapcsolatba rántja azokat, akik ezt nem akarnák. Lehet viszont az önfegyelem és elővigyázatosság próbatétele is. Ez azonban kellő felelősségérzetet tételez föl, többnyire elsősorban a fiatalember, illetve a férfi részéről. Hiszen általában még ma is ő a kezdeményező. Azt sem lehet tagadni, hogy a felelőtlen csókolódzás – ismeretlen partnerekkel – legalább kivételes esetekben még az AIDS-fertőzést sem zárja ki.

A „*petting*” az előbbivel szemben kifejezetten a kölcsönös önkielégítést célozza, és arra koncentrál. Bovev az *Így tudod te is?* című könyvében részletesen ír róla (52. o.). Lényege: a legsajátosabb erogén zóna fokozott izgatása, „aminek végül is orgazmushoz kell vezetnie”. A *petting* tehát a legintimebb testi közelítés, amelynek keretében a partnerek bizonyos belső készletés indítására mintegy a kéz manipulációjával helyettesítik be a koitust, hogy a teljes testi találkozás kikapcsolásával elérjék annak csúcsmélységét, az orgazmust.

Bovev világosan elmondja, hogy lehet ennek önfelelt formája is. Általában azonban tipikus jele annak, hogy benne a szex az erosz kikapcsolásával kíván érvényesülni, s rendszeresített formájában szexuális technikává alacsonyodik. Eredménye pedig a „kielégülés” fokán ragad meg, nélkülözve a boldogság élményét. Az ujjak olykor a zsebtolvaj ügyességével siklanak a kívánt testi zónához. Bovev rámutat arra, hogy ezzel az emberi naivítás vagy egyenesen az erkölcsi primitívség körzetében jelentkező öncsalás leplezhető le. A fiú bebeszélheti a lánynak, az pedig elfogadhatja, hogy így szüzességén nem esik sérelem. Orvosi értelemben valóban nem. Sérelem érheti viszont magát a nemi beidegződést. Azon túl tehát, hogy a lelkiismeretben a nemiség álszemérmét és álszentjeit formálja, rendszeresítve magának a szexuális egészségnek árt. Bovev orvosi pontossággal jellemzi ezt: „Mindkét partner túl sokat kockáztat a szexualitásnak ezzel a teljesen erosz nélküli technizálásával. Aki sokáig gyakorolta a *petting*et, legtöbbször megszenvedti az erosz és a szex kettéválasztását.”

A házasságba is átnyúló romboló következmények oda vezetnek, hogy „a szexuális reflexek csak durva technikai érintésekre váltódnak ki, míg az erosz érzései messzemenően elsatnyulnak és nem képesek a testi szexualitás fölébresztésére. Ennek következményei lehetnek a férfinál potenciazavarok; nőknél pedig bizonyos körülmények között a későbbi normális reakciókat gátló szokások.” Mindez tehát az igazi szeretetet és vele a testi találkozás hiteles örömét károsítja.

A motiváció s benne a közelítés szándéka

A „Meddig lehet elmenni?” kérdése etikailag egyértelműen a motivációhoz vezet. Ezt elemzi megragadó írásában Patricia Marshall, aki orvos felesége, öt gyermek anyja és Angliában népszerű házassági tanácsadó. Jól ismeri a házasság előtti előkészületi évek szexuális problémáit. Ő is teljes meggyőződéssel annak ad hangot, hogy elsősorban nem a „tiltott zónák” szemléletéből kell kiindulnunk, hanem abból: *valóban a szeretet vezet-e engem, amikor a másikhoz közelítek?* Kölcsönös kérdés formájában: „Vajon amit most csinálunk, az a szeretet kifejezése, vagy egymás kölcsönös nemi izgatásának eszköze?” Igaz, erre nem mindig könnyű egyértelmű választ adni, hiszen – pestiesen szólva – esetleg az „is-is” lenne a pontosabb válasz, vagy talán az „inkább ez, inkább az”.

Patricia asszony mint nő és feleség hiteles tanúként állapítja meg, hogy a petting igénylése – házasság előtt – inkább a férfiakra jellemző. „A lányok többsége – mondja – a szerelem valamiféle érzése nélkül meglehetősen ritkán kerül ilyen helyzetbe... Esetleg nem is igazán tetszik neki, ami történik, de ha a férfi ragaszkodik hozzá, szerelemből enged kívánságának.” S mivel az ilyen követelődző közelítés igaz szándéka és erkölcsi értéke fölöttébb kétes, Patricia Marshall kimondja: „Ezen az alapon sorolom én a nemi egyesülést a házasság körébe, mert így igaz módon és teljesen fejezi ki a házasság mindenre kiterjedő, állandó jellegű elkötelezettségét.” Hogyan támasztja alá mindezt a statisztika?

A házassági elvárások statisztikai felmérései szerint, amint arról Szilágyi Vilmos *Pszichoszexuális fejlődés – párválasztási szocializáció* című könyvében beszámol, *egyértelmű és kiemelt hangsúlyt kap: a szeretet és a megbecsülés*, különösen a nőknél. Nem kétséges tehát, mi két ember életre elkötelezett kapcsolatának központi értéke. Ugyanakkor miről vallanak a fiatalok kapcsolatkeresésének statisztikai jellemzői? Szilágyinál éppúgy találunk adatokat erre vonatkozólag, mint nyugatnémet felmérések alapján. Ezekből egyértelműen kiderül, hogy az első nemi aktusra a felkészülés éveiben többnyire 17-20 éves korban került sor, kb. 50% arányban. A motívumot tekintve azonban a kölcsönös szerelem mellett más tényezők is jelentős szerepet játszanak. Így például az ittasság, a kíváncsiság, a szexuális felhevülés, a partner erőszakos sürgetése¹⁴. Az utóbbi már sokat elárul.

Mindez pedig olyan messze van az erkölcsi értéktől és az igazi szeretet elvárásaitól, mint Makó Jeruzsálemtól. Holott, amikor statisztikailag fölmérik a jövő házasújságra vonatkozó igényeket, toronymagasan emelkedik ki a „megbízhatóság, őszinteség” személyi értéke, ami köztudottan erkölcsi tulajdonság. Jellemző persze az elvárásokban a belső logika hiánya az erkölcsi értékelésnél. Mert aki igazán szereti és valóban megbecsüli a másikat, az nem fogja kísérleti alannak használni a szerelemben, az tud érte nemi téren is önfegyelmet gyakorolni, az képes a hűségre akkor is, ha a másik távol van (például katona). Ezért kell világos tükröt tartani a házasságra felkészülő fiatalok elé, lelkiismeretük formálása és a helyes értéktudat kialakítása érdekében.

A statisztika – igaz nálunk a materialista nevelés visszajelzéseként is – 70-80 %-os, amikor a házasság előtti nemi kapcsolatok igenléséről van szó, fiatalok részéről. Arra azonban kevesen gondolnak – mert nem tanulták –, hogy a sokat emlegetett próba mennyire illúzió. „Ki kell próbálni – érvelnek – egymáshoz illünk-e?” Valóban „kell”?

Képzeljük csak el, hogyan fest ez a gyakorlatban egy felelőtlenül kísérletező esetben: előfordulhat, hogy már az ötödik, hatodik, tizedik lánynak mondja sajnálkozva, több hónapos kapcsolat után: „Sajnos, nem illünk egymáshoz.” Az emberi személy nem kísérleti nyúl, s a nemiség ajándéka nem tolvajkulcsosomó, melyet a különböző zárakhoz addig kell

¹⁴ A statisztika nem szól a kifejezett nemi agresszió áldozatairól.

próbálgatni, amíg valamelyikbe beleillik. Mit lehet ugyanis egy-egy előzetes nemi aktussal kipróbálni? Két ember teljes szerelmi harmóniáját? Azt csak a házasságban lehet. Nem véletlen, hogy a dolog képi ábrázolásában jól érzékelhetővé válik az efféle szexpróba öncsaló jellege. Mert lehet-e a Dunán kajakozva kipróbálni, hogy milyen a vitorlázás a Balatonon? Lehet-e az ejtőernyős ugrást kipróbálni úgy, hogy a megfelelő felszerelésben a várható fizikai ütést produkáló magasságból (például hat méterről) esernyővel leugrunk? Képtelenség. Az eredeti összetett folyamat. A próba pedig öncsalás. „Kell?” A két esetben nem azonosak a külső és belső feltételek. A kapcsolat belső harmóniáját komolyan megzavarhatja – legalábbis az igényesebbeknél – a lelkiismeret tiltakozása, a szülői rosszallás, az egyház és a társadalom helyeslő hozzájárulásának hiánya (más zavaró tényezőket nem is említve). Egyben ugyanis hívő és nem hívő felnőttek megegyeznek: *az ilyen komolyra fordult és lényegében már elkötelező kapcsolattal nem lehet játszani*. S ebben nincs egyenlőség férfi és nő között. A szakítás elsősorban a nőt viseli meg, olykor nagyon súlyosan. De a férfi helyzete sem könnyű, ha szakítani akar. Egy régi magyar film címe utal erre: „Szakítani nehéz dolog”. A cím közmondás is lehetne, azzal a módosítással, hogy a szakítás néha kegyetlenül nehéz, s nem ritkán súlyos, vagy egyenesen tragikus következményekhez vezet. S itt meggondolandó, hogy a nő még akkor sem vetkőzheti le ebben alapvetően női természetét, ha egy felelőtlen tartós kapcsolatba önként beleegyezik vagy esetleg maga kezdeményezi azt.

A három főmotívum. A külső szép és a kellemes vonzása

A motívum az, ami mozgatja az embert cselekvésében, ami megszabja törekvéseink irányulását. S vannak, akiket életvitelükben az érzelmek, hangulatok vezérelnek, vannak, akiket a pénz és az anyagi javak vonzanak és vannak olyanok is, akik az emberi értéket becsülik leginkább, akik a szeretetet teszik meg választásaik, döntéseik fő motívumává.

Ősrégi emberi tapasztalat ez. Filozófusok és írók foglalkoztak vele. Mi sem kerülhetjük meg, mert a szerelem és a házasság kérdésében is jelen vannak. Hogyan?

A szép külső nem mellékes, sőt általában ez váltja ki a vallomást: „Tetszik”. A kívülállók pedig megállapíthatják: „Tetszenek egymásnak”. De elég-e a szép külső? A színes magazinok, tévé-újságok dömpingben ontják a cikkeket és a képeket a filmsztárokról. Ha egy nő kifejezetten szép, az persze ezen a pályán külön előny, miközben a férfiszépséget más mércével mérik, bár ott is kiemelt szerepük van a „szép fiúknak”. A baj akkor következik be, amikor valakit „beskatulyáznak” s a küllemére tekintettel a „szép lány”, illetve a „szép fiú” kategóriájába sorolnak. Első pillantásra szokatlan és különös érintettek reagálása. Minden igényes színész ki akar törni ebből a selyem-skatulyából és karakter-szerepre vágyik. Jó lenne, ha ez az életben is így volna, ha a jellemek, a karakterek kapnának nagyobb elismerést. A csupán külsőleg szép vonzereje nem tartós. Még az ún. „szexis-szép” is más kategória. Nyugat-Európa ízlése fölkapta az „attraktív” jelzót. Ez olyan női vonzásra utal, amely más, mint az ún. hagyományos hollywoodi szépségideál. A külsőn túl valakinek a lényéből kisugárzó jellemzője. De még csupán szexuális-vonzó. Vannak ennél hitelesebb belső értékek is egy nőben vagy egy férfiban. Egy csinos fiatal hölgy varázsa a társalgási asztalnál addig tartott, amíg ki nem nyitotta a száját. Pár suta-buta mondat elég volt, hogy a környezet – a férfiak is – lereagálják, hogy mennyit ér a kulturáltsága. Sík Sándor egyik versében mondja ki erre vonatkozóan, hogy milyen szép a sirály, amikor röpül, „csak meg ne szólaljon”. Mert kellemetlen hangja elűz minden illúziót. Igen, a külsőnél nagyobb rangja van az erkölcsi értelemben vett karakternek, azoknak a férfiaknak és nőknek, akiknek jellemük van. Ők azok, akik belső értékek hordozói, szemben a jól öltözött divatbábokkal.

A szép vonzó hatással van ránk, de a szépnek fokozatai vannak. Nemcsak így: szép-szebb-legszebb. Befelé ható irányban is, amikor valaki a lényével vonzó. Az tehát, hogy valaki „tetszik”, csupán az első lépés a titokban, ha már komolyra fordul a közös élet kérdése. Mert annak anyagi feltételei is vannak. Amikor aztán vagy az egyik, vagy a másik ezeket az anyagi feltételeket tartja fontosabbnak, előfordul, hogy a küllemre tetszetősebbel szemben mégis azt választja, akinek pénze van. De ide sorolhatjuk az olyan társadalmi előnyöket is, melyeket egy házasság biztosíthat. Például egy cégnél a főnök lányát elvenni, előnyös választást jelent a cég alkalmazottjának, előmenetele szempontjából is. Ha nincs igazi szerelem vagy legalább szimpátia, akkor persze a kötést „érdek-házasságként” könyvelik el az emberek. Amerikában igen erős ez a motívum – filmek tanúsítják –, de lehet, hogy az ilyen házasság sem végleges. A legmagasabb motívum kétségtelenül a másik iránt érzett tisztelet és a valódi szeretet, amely az igazi szerelemben kibontakozik és megérlelődik.

Persze ember legyen a talpán, aki nagyon határozott választó vonalat képes húzni a három motívum között. Más az, ha a tetszetős külső felismerhetően silány jellemet takar. Ha valaki csupán a külső vonzásának enged és nem ismeri meg a másikat, később nagyon megbánhatja. Sokan vallottak már arról – érett fejjel –, hogy a házasság előtt Ádám is meg Éva is szinte ösztönösen a legvonzóbbnak mutatkozott a másik előtt. A leány a lehető legjobban akar kinézni, amikor beletekint a tükörbe, felkészülve a nagy találkozásra, s persze a fiú is. A humor hullámhosszán szólva: a férfiaknak általában nincs szerencsájük, ha a cipőjük elülső részére fordítanak gondot. Mert a ravasz női tekintet a cipő sarkát veszi célba (ezt is öszülő

fejvel tudja meg az ember). Ami a vonzónak mutatkozást illeti, az teljesen érthető és normális, bár a részleteket illetően az érzések változhatnak.

Ha a hármas motívumot hasonlaltal közelítjük meg, talán a hegymászókat lehet megidézni. Kevesen jutnak el a csúcra, többen csak az alaptáborig érnek el. Még többen vannak, akik a hegy lábánál verik föl sátrukat és látszóval vizsgálják a merészebb vállalkozókat. Ők a kényelmesek, akik tartózkodnak a nagyobb erőfeszítéstől, kockázattól. De ez a hasonlat is esendő. A hegymászók nem az „alföldi szép nagy rónaságon” teremnek. Nálunk inkább a fürdők példája volna alkalmasabb ennek a bizonyos legalsóbb szintnek érzékeltetésére. Van is mire hivatkoznom. Hányszor tapasztaltam a fürdőben, hogy 60-70 évesek úsztak a 24 fokos vízben, a 14-16 évesek pedig – „Jaj de hideg!” megjegyzéssel – megkeresték a jó meleg külön medencét és abban ücsörögtek. Csak azt keresni, ami kellemes, ami ideiglenes jó érzést kelt, ez bizony a legalsó fokozata a motivációnak. Csak lefelé evezni a folyón! Csak mindig a dolgok könnyebbik végét megfogni! Olyan ez – bár bizarr a példa –, mint amikor egy repülőgép erejéből csak annyira futja, hogy a betonon haladjon előre és ne legyen képes fölemelkedni a magasba.

Pedagógiai fölmérések tanúskodtak arról a nyolcvanas években, hogy etikailag milyen alacsony diákjainknál a motiváció átlagszintje, ami a materialista nevelés következménye volt. Hiányzott a harmadik szint iránti érzék, hogy nem csupán én számítok. Hogy egy igazi hivatás követelménye szerint „másokért” is kell tudni élni és tenni: a családért, a hazáért, az embertársakért, egyeseknek még az emberiségért is. A szerelemben és a házasságban ez már kényszerhelyzet. Az élni, sőt jól megélni „belőle” képlete elfogadott, de élni „érte”, az sokaknak már csaknem elérhetetlen követelmény. Ez ugyanis áldozattal jár. Az pedig kellemetlen. Nehéz feladat, mint egy hegycsúcs meghódítása. Sokak életcélja: minél kevesebb munkával minél kényelmesebb életet biztosítani. Ez a sportban persze nem megy. Egy igényes vállalatnál sem megy. Még a gengszter-világban sem megy. Legfeljebb kivételes lehetőségek adódnak, kivételes gazdasági helyzetben lévőknek.

Mi, magyarok, jelen állapotunkban az átlagot tekintve a legalsó szinten vagyunk. Dobogóra jutottunk viszont az alpári beszédstílusban, a válásokban, a sikertelen házasságokban, meg az öngyilkosságban. S közben – mint a költő mondja – „pusztulunk, veszünk”. A statisztika tényeket rögzít. „Csak azt keresd, ami kellemes!” – visszhangzik a hamis pedagógia jelszava. És itt van az eredmény! Akkor utólag mégsem kellemes, ami előtte annak tűnt. A materialista nevelés után jöttek az amerikai filmek. És a csőd pedagógiája: a „Mindent szabad”. Meghökkenítő, hogy még a második szintre is milyen kevesen jutnak el, megkeresve egy döntés anyagi vagy a karriert illető előnyeit. Angliában ez elképzelhetetlen. A harmadik fok pedig túl magas fiataljaink nagy részének: a tisztelet és szeretet evangéliumi motivációja. Pedig a szerelmet és a házasságot ez teszi igazán széppé. Amikor a bajban is számíthatok a másokra, jóban és rosszban.

Hol van a bajok fő oka? David Hume újkori angol filozófus nagyon kártékony elvet fogalmazott meg, amikor a jót a kellemessel, a rosszat a kellemetlennel azonosította. Érzelmünk ugyan azonnal letapogatják, mi az, amit kellemesnek fogunk föl és mi az, amit kellemetlennek. Csakhogy ez nem etika! „Ami kellemes neked, mindig azt keresd!” – ez az emberi önzés jelmondata. Az erkölcs tekintettel van a másokra és a holnapra is (már volt róla szó). S bizony olykor kényelmetlen, ha már azt is tekintetbe kell vennem, amit a „másik” szeretne. A „holnapot” illetően a nemiség vonatkozásában milliónyi példával lehetne igazolni, hogy ami ma kellemes volt, abból holnap nagyon kellemetlen dolgok következhetnek. A nemi betegségek és az AIDS története – egyebek mellett – erről beszél.

Sokszor nehéz eligazodni a motivációinkban, elismerem, hiszen az említettek többnyire keverednek egymással. Mégis fölismerhető a vezérmotívum. Kérdezd meg magadtól: tudod-e igazán szeretni – tisztelve szeretni – a másikat? Vagy csak azt keresed benne, ami neked jó és kellemes? Mert akkor nem szeretsz igazán. És így nem válsz erkölcsi értelemben felnőtté.

Fejlődő, akuló lények vagyunk mi, emberek. A fiatal években túlteng még bennünk az érzelmi elem. De ne csak érezz, értékelni is tudj! Ne tévesszen meg a külső szépség. Ne válj puhánnyá a kényelem meleg vizében. Legyen szemed önmagad és mások belső értékeire. Pál apostol szavai nem csak a halálon túlra érvényesek. A leghitelesebb értékmérőt alkalmazza sokat idézett megállapításával, jelen életünkre is, amikor azt mondja:

„a legnagyobb a szeretet” (1 Kor 13,13).

Harmadik beszélgetés: Jellembeli felkészülés és a fiatal évek veszélyei

*Könyörülj rajtam, Istenem,
mert te irgalmas vagy és jó.
Nagy irgalmadban töröld el gonoszságomat.*

*Mosd le bűneim,
tisztíts meg vétkeimtől.*

*Beismerem, hogy romlott vagyok,
bűneim ismertek előtted.
Töröld el mindazt, ami bennem gonosz.*

*Tiszta szívet teremts belém,
és éleszd fel bennem a jóakaratot.*

*Ments meg a beszennyezett vértől.
Add meg nekem újra az üdvösség örömét...*

(Töredékek az 51. zsoltárból)

I. Belső értékekkel fölszerelve

Illem és jellem

A házasságra készülőkhöz számukra éppúgy tanulság, mint azok számára, akik útjukat segítik, hogy a nemiség közvetlen körzetében nem szabad megrekedni. *A nemiség kultúrája az ember kultúrájának függvénye.* Ha nem így volna, akkor valóban csak az orvost kellene felkeresni, esetleg a pszichológust. Ha azonban komolyan vesszük, hogy a nemiség dolgaiban való jártasságnál fontosabb az erkölcsi érettség, persze a maga fejlődési folyamatában, akkor az etika és a valláserkölcshöz képest sem lehet megkerülni, kinek-kinek a maga világnézete szerint.

Nem általánosítok, de nem hiszem, hogy a diszkrét a jellem alkotóműhelye. Sok diszkrét léghőre meglehetősen fülledt, egészségtelen környezet a szerelem kivirágzásához. Mennyire más a táncszínház atmoszférája! Gyanús a szex leválasztása az eroszról... A fiatalok, majd a felnőttek köreiben kialakult sivár érdeklődés, hogy ki kivel feküdt már le és hányszor. Meg a popsztárok képzeletbeli szexuális rekordteljesítményei. Egyáltalán: az egész rekordszemlélet... Az igazi szerelem csókjait nem lehet stopperórával mérni. Ha már így méri valaki, tönkretette benne azt, ami igazán szép, ami igazán emberi. Az erosz halála. A következmények pedig valójában csak hosszú távon mérhetők fel. Jó pár évtizede még összekötötték a táncot, s a táncot magát is a kulturált nemi viselkedés megtanulásával: „tánc és illemtan...” Korunkban igencsak elvált egymástól a kettő.

Hogy illemtan ismereteinket – némi túlzással – mintha a nullára redukálták volna, az még csak hagyján. A jellem hiányosságai a rosszabbak. Hisz egy kissé ironikus szójátékkal azt is lehetne mondani: az illem külső máz, a jellem belső váz...

Mi is hát a jellem? A Magyar Értelmező Szótár pontos meghatározást ad: „Valakinek erkölcsi elvekhez való szilárd ragaszkodásban megnyilvánuló magatartása.” Kicsit elvont, de kifejező. Közérthetőbb és közvetlenebb, ha azt mondjuk: *a jellemes embernek tartása van*. Persze erkölcsi tartásról van szó. S ha a házasságra tekintünk, máris elevenebb a kép. Jelleme annak van, akire rábízhatom az életemet és a gyermekeimet.

Tartás... „Ha férfi vagy, légy férfi, ne hitvány, gyöngé báb” – mondja Petőfi Sándor a nagy költők kivételes kifejezőerejével. Mert ebben a felszólításban a „férfi” sokkal többet jelent a biológiai teljesítőképességnél. Hiszen a szó értékcsökkenésére mutat, ahogyan azt gyakran használgják. S a „gyöngé báb”, mint a férfi-jellem ellentéte, szintén találó. Ehhez persze ismernünk kell a régi falusi házakban gyakran föllelhető játékszert: a kócbabát, melynek szegénykének nem is lehetett tartása. Keze, lába lengett, lógott, hisz kócból, rongyból varrták.

Mennyivel más Medgyessy Ferenc, híres szobrászunk hasonlata, amely viszont a pozitív oldalt értékeli. Ő azt mondja: a jó kőszobor olyan, hogy a hegyről legurítva is épségben marad, nem törik darabokra. Értjük az utalást, ha a hasonlatot erkölcsi vonatkozásban alkalmazzuk. A jellemes férfi az élet forogtagában, a balsors lejtőjén gurulva is megőrzi tartását. Ha pedig padlóra kerül (ismerős a kifejezés), föl tud állni újra, mint Jack London novellájának kemény boxolója, „a mexikói”. Profi ellenfelét azzal tudta legyőzni, hogy rendkívül szívós volt. Újra és újra talpra állt a ringben.

A régi példatárak az antik Róma hősét idézik: Mucius Scaevolát, aki hazája követeként tűzbe tette a jobb kezét, hogy szavai hitelét bizonyítsa. Azóta is használatos a mondás: „Tűzbe teszem érte a kezem...”

A jellem kérdésében egyetért a humánétika és a keresztény erkölcs. Mindkettő fontosnak tartja. S a férfijellem persze nem boríthatja árnyékba a női jellemet. A nőnek is kell, hogy tartása legyen. Akkor is, ha házasság előtt, akkor is, ha házasság után ostromolják. A női jellem sajátossága a hűség is.

A jellem persze olyan szilárdságot és elvhűséget jelent, amely nem merev. Ezért a kőszobor hasonlata félrevezető is lehet. Ha valakire azt mondják: „Gerinces ember”, ezzel jellemére utalunk. A „gerinctelenből” hiányzik a tartás. De akinek jelleme van, az nem lehet olyan sem, mintha karót nyelt volna. Egy közösségben beszélünk „oszlopos tagokról”, s ez is mutatja hasonlataink elégtelenségét. Mert a jellemes ember szilárd, de nem merev. Hajlíthatatlan, ha jól megalapozott elveitől el akarják tántorítani. De meg tud hajolni az érték előtt, ami az igazi alázat lényege.

A jellemes ember olyan, mint az író, akinek kiforrott, egyéni stílusa van. Maga *a jellem voltaképpen a személy stílusa*. Azt jelenti, hogy valaki magatartásában egységes, következetes, legalábbis az élet lényegi dolgaiban. S ha az igazi jellem nem nélkülöz egy bizonyos hajlékonyságot, nem nélkülözheti a nyitottságot sem. Olyan, mint a kétéves bor. Már érett, de évek múltával tovább érlelődik.

Ezt a jellemet kell önállóan alakítani, ha már az önállóság igényéig eljutottunk. Ismerős a közmondás: „Addig hajlítsd a fát, amíg fiatal.” Eötvös József szavai is megérdemlik, hogy azokat emlékezetünkbe vessük: „Csalódik, aki azt hiszi, hogy ha ifjúkorában gyengének mutatkozott, később, mint férfiú, szilárdabb jelleművé válik.”

Felnőni a belső értékekben is. A nagykorúság jelei

Ma már közhely, hogy fiataljaink átlagát tekintve a hagyományosnál korábban és mintegy felgyorsulva következik be a nemi érettség. Az erkölcsi-emberi nagykorúság viszont késleltetve jelentkezik. Az okok messzire vezetnek. Ezért a tényeknél kell maradnunk. A humor kisarkítja ugyan a különös pedagógiai fordulatot, de azért nem nagyon túloz. A mama beszámol barátnőjének arról, hogyan próbálta a nemiség dolgaiban felvilágosítani tinédzser leánykáját. Aztán tágra nyílt szemekkel néz a barátnőre és azt mondja: „Te, hogy én mennyit tanultam”... Ebből a korai és inkább csak biológiai jellegű „kitanultságból” azonban még hiányzik az emberi érettség, melyet nem lehet az évek számához kötni. Érdekes megjegyezni a történelemből, hogy Jézus idejében Keleten és Nyugaton – tehát a rómaiaknál is – különleges rangot vívott ki a harminc éves kor. A bírói tiszt ellátása vagy a nyilvános tanítás – Jézusé is – ehhez a korhoz kapcsolódott. Ezt a számot megelőzően a húsz éves kor volt olyan, amely a nagykorúvá érés középfokának számított.

Nyilván nem biológiai, hanem emberi-erkölcsi nagykorúságról van szó, bár érdekes, hogy sejtjeinket tekintve kb. 28 éves korban érjük el a biológiai kibontakozás tetőpontját. Onnan már lefelé vezet az út. Az ember azonban szellemisége révén sokkal több annál, amit biológiailag mérni lehet. Hiszen vannak olyan emberek, akik legjobb műveiket hetven éven felüli életkorukban alkotják meg. Miben rejlik tehát a gondolkodásunkban, értékelésmódunkban, életvitelünkben tükröződő erkölcsi nagykorúság? Hogyan alakul ki?

A tinédzser korban már bontakozó öntudat az egyéniséget célozza meg. Ilyenkor fölerősödik a kérdés: ki vagyok én? Ismert dolog az önazonosság, az identitás keresése. Ehhez kapcsolódik egyre határozottabban, hogy rákérdezzünk az ember általános rendeltetésén túl a saját életünk értelmére. Miért is élek én? Alakul, formálódik bennünk a felelősségtudat. Együttérzünk azzal, akit szeretünk. De aktív módon is segíteni akarunk a másikon. A szerelem ébredésével különösen szimpatikus, amikor a fiú segít a tanulásban a „kislánynak”, az meg drukkol neki az iskolai bajnokságon. És mindez persze megfordítva is érvényes. Síelésnél megsérült a barátod. Meglátogatod. Viszel is neki valami kis ajándékot. Megvigasztalod. Valaki tiszteletlenül beszél a mamadról vagy a hugodról. Visszautasítod. Valakit igaztalanul megvádolnak. Védelmére kelsz. Célbadóba közben kiverted az ablakot. Sunyíthatnál. Nem látta senki. S amikor a tettest keresik és mást kezdenek gyanúsítani, összeszeded magad és bevallod, hogy te voltál. Vállalod a felelősséget azért, amit tettél. Persze nem akartad és azt megértik. Kis gyermekek szavainak távoli hangzavarából hallod a spontán megnyilatkozást, amely csak néha igaz: „Nem én voltam. Ő volt!” Észreveszed, hogy kinőtted ezt a hamiskodó önvédelmet. S közben – szinte észrevétlenül – ráébredsz arra, hogy szükség van az önnevelésre is. Aki katolikus és elvégzi a gyónását, az kénytelen beletekinteni a „lelkitükörbe”. Megtanulja az önvizsgálatot, értékeinek és hiányosságainak fölmérését. Apró kis mozaikszemek ezek, de azért beszédesek. Az erkölcsileg nagykorú elérhető életcélt tűz ki maga elé, és azért akar is, tud is tenni. Nem riad vissza az áldozatoktól sem (tanulás, edzés). A felelősséget pedig vállalja. Megbízható emberré kíván formálódni.

A szerelem és a házasság légtérében különösen jelentős, ha az ember fokozatosan felnőtté válik, gondolkodásában és értékelésében komolyodik. Így lehet majd rábízni munkát, életeteket és sorsokat, emberek ügyét. Az egészséges személyi kibontakozásban a felelősségtudat kezd kitágulni a jövő felé, sőt a család, az iskola, a vallási közösség és persze a haza irányában is. Csak egy példa. Akinek van önérzete és felelősségtudata, az a hangoskodó, botránkozató viselkedéstől visszafogja magát a vonaton vagy egy külföldi út alkalmával, és társait is figyelmezteti. Érzi, hogy már nemcsak róla és róluk van szó. Hallani a megjegyzéseket: „Ilyenek a magyarok”. Legyen benned önérzet, amikor a hazádat képviseled, még ha akaratlanul is. Az emberek könnyen általánosítanak. Szerezz barátokat és vívj ki

megbecsülést, ne csupán magadnak, a népednek is. Mert útjaidon magaddal viszed láthatatlanul azt a közösséget is, amelynek tagja vagy.

Persze a „fejlődés” korántsem ilyen egyenes vonalú. A drámai képlet az, amikor egy magát jellem dolgában elhagyó valaki találkozik a szerelemmel s benne a „másikkal”. S annak szemében – mint valami tükörben – egyszerre átlátja a maga silány mivoltát. Megrendítő vallomásokot őriznek erről regények, filmek, beszélgetések. És még ilyenkor sem késő. Az igazi szerelem s vele a szeretet olykor csodákra képes. Megrendítő a vallomás: „Méltatlan vagyok hozzád. De ha elfogadsz, megváltozom. Mindent megteszek érted, mert szeretlek. Segíts, hogy talpra álljak.”

Pompeius Magnus a Római Birodalom „nagy embere” volt, a Julius Caesart megelőző időben. Arról volt nevezetes, hogy mindig teljesítette az állam által rá bízott feladatot. Pedig ezek között olyanok is akadtak, mint a Földközi-tenger megtisztítása az elszaporodott kalóztól. Nem volt könnyű... A nagykorú erkölcsi személy az, akire rá lehet bízni felelős feladatokat, akár szakmai, akár emberi vonatkozásban. Ő az, akire rá lehet bízni életeteket, sorsokat. Így van ez a szerelemben és a házasságban is, már az előkészület idején. Sokakat maga a bizalom kihívása képes emberileg fölemelni: az a tudat, hogy felelős lett másokért. Hány apa mondta el, amikor a leánykérésnél vőjelöltje vállára tette a kezét: „Rád bízom a lányomat”. S hány anya súgta oda jövődő menyének: „Mostmár te vigyázz a fiamra”. Nemcsak dalban, prózában elbeszélve is mélyen érint meg bennünket, amikor a házasság előtt egymásba kapcsolódnak az ujjak és a tekintetek, mert mindez szavak nélkül is döntő vallomás:

„A sorsomat bízom rád”.

A hűség próbája

Ha a jellem szóval kapcsolatban elsősorban a férfiak példáját idéztem, megbocsátható, bár tudjuk, hogy a „gyöngébb nem” nem erkölcsi értelemben vett kifejezés. Egyensúlyba kerül viszont a mérleg két karja, ha a hűség dolgában elsősorban a női jellem hiteles képviselői jutnak eszünkbe, a nagyon vonzó női kedvességgel együtt.

Az Odüsszeia főhőse ugyan az ókor nagy tengeri utasa, kalandora: a bátor és ravasz Odüsszeusz, de azért az utókor tudatában felesége, a hűséges Pénélopé is belevésődött. Sok-sok évig várta vissza férjét. Talán hallott is róla időnként bizonytalan híreket, de ő várt, várt, hogy egyszer majd mégis megérkezik. Fia, Télemakhosz volt a támasza ebben a hűséges várakozásban. Pedig a kérők ugyancsak ostromolták. S Odüsszeusz, hosszú bolyongása után, egyszer mégis hazaérkezett...

Mai fiatal lányok tanulhatnak tőle. Meg abból is, ahogyan a keresztény múlt értékelte Pénélopé hűségét. Vannak angol lányok, akik ma is szívesen viselik a Penelope keresztnevet. A múltban pedig annyi igehirdetésben szerepelt mintakép formájában. Olyan rangos nagy igehirdetőknél is, mint Pázmány Péter. Ez újabb bizonyosság arra, hogy a keresztény erkölcs szövetségben van a humánetikával, s a pogány világ igazi jellemeit is értékeli.

Egy fiatal lányról hallottam – bárcsak egyes számban idézhetném –, hogy vőlegényének még a hároméves katonai szolgálata is sok volt számára. Valaki közben megtetszett neki, és szó nélkül feleségül ment hozzá. Amikor a fiú hazajött; csak akkor értesült a fejleményekről. Elsírta magát. Hisz már építgette közös jövőjüket...

A férfi hűség nagy földomlása pedig nálunk is bekövetkezett a materialista és ateista nevelés hatására. Fájdalmasan keserű gyümölcsei ennek az egy gyermekkel otthagytott feleségek és anyák. Milyen sokan vannak! Lélekben látogatást teszek a hűség temetőjében és megállok a képzeletbeli sírfelirat előtt:

*„Örökre a tiéd” – szólt a Nagy Ígéret.
Élt vagy másfél évet”.*

Ilyen a másfél éves „örökkévalóság”... Mi lett belőled, hűség? Kimentél a divatból? Szaporodnak a korán elhagyott házások. A szenvedő alanyok pedig elsősorban a nők. Itt nincs egyenlőség. S a statisztika kénytelen beletörödni. Változó érzelmek, jellem-hiány, erkölcsi kiskorúság, hamis filmsztár-ideálok... Ki tudná felsorolni az okokat.

Az biztos, hogy sokan félnek az elkötelezettségtől. Nem képesek felnőtté válni a felelőség dolgában. Mint a gyerek, majszolnák mindig az élet édességeit. Hogy terhet vegyenek a vállukra azokért, akiket szeretnek, az már felülmúlja képességüket. Sodródnak, mint őszi falevelek a szélben... Érzelmek, vágyaik és szenvedélyeik vannak, de nincs akaratuk és felelőség-tudatuk. Igaz, nem is erre nevelték őket. Így lettek a biológia foglyai.

Sokat sulykolta fiataljainkba a materialista nevelés, hogy minden változik körülöttünk és bennünk. Hérakleitosz görög filozófus szavait idézték a tétel igazolására. Eszerint, ha egy patakba belépünk, mindig más vízben állunk. Csakhogy a patak folyik ugyan, és így vize változik, de a meder és annak kövei szilárdan tartják magukat az áramlásban. Wass Albert emlékezetes versének üzenete ezt mondja ki:

„A víz halad, a kő marad, a kő marad”.

A változó feltételezi a maradandót. Egy gótikus katedrális üvegablakában is az a csodálatos, hogy ólomkeretei szilárd biztonságot adnak. A maradandót jelképezik. A

kereteken belül viszont szabadon változik a színek ragyogása, hajnalban, délben, alkonyatkor...

A hűség mintapélda arra, hogy a változó – fejlődve változó! – erkölcsben milyen maradandó emberi értékek vannak. A hűség szikla, amelyre lehet házat építeni – Jézus hasonlatát mondom –, a hűség hiánya hűtlenségek sorozatához vezethet, ami homokhoz hasonlítható. Homokra pedig kár építkezni. Dunaújváros egyes házai emiatt váltak ingataggá.

A jellem és a hűség értékét nélkülöző embert hasonlítják szélkakashoz, amely a háztetőkön mindig úgy fordult, ahogy a szél fúj. A politikában különösen érzékenyek vagyunk erre. De a szerelemben és a házasságban sem közömbös dolog, hogy férj és feleség mennyire tud ellenállni a kísértő alkalomnak.

Van a Szentírásnak egy mondata, mely tiszta és erős szavakkal fejezi ki az adott szót, az ígéretet, az életszövetséget komolyan vevő ember magatartását, mégpedig felsőfokon.

„Hűséges mindhalálig” (Jel 2,10).

Személyi értékek, erények

Az emberiség múltjában pogány filozófusok és a keresztény erkölcs képviselői gyakran használták az „erény” szót, mint a bűn ellentétét. Csatlakozott ehhez az irodalom is. Ha viszont a mai fiatalok beszédét vizsgáljuk, legfeljebb elvétve találkozunk a szóval, főnévként. Mert jelző formájában – „erényes” – valóban elavult. Meg lehetne kérdezni például egy keresztény kisközösség tagjaitól, a fiúk felé fordulva: „Ki szeretne közületek szíve választottjául egy „erényes hajadont”? Gondolom, leshetnénk a jelentkezőket. Hiszen mindkét szó kiment a divatból, sőt, a képzettársításai sem a legvonzóbbak. Pedig mindkettő személyi értéket fejez ki. Ha viszont azt kérdezi az ember: ki ne akarná, hogy választottja emberi értékekkel, jó tulajdonságokkal rendelkezzen? Gondolom, kevesen szavaznának nemmel (ha egyáltalán akadna ilyen).

Szeretem változatos szóval megnevezni az erény fogalmát. Végül is meg kell értenünk a régiak szóhasználatát vagy az irodalom igényesebb nyelvét is. Ha viszont arra keresem a választ, hogyan is magyarázhatnám el az erény lényegét mai fiataloknak, nem könnyű a feladat. Más neveket is használnom kell. Mindenesetre nagy segítség, hogy a pusztá szó is eszünkbe juttatja származását. Az erény szó hallatán, olvastán ugyanis nem a „fogatlan aggszűzre” kell gondolnunk, ahogyan Max Scheler, a kiváló német erkölcsfilozófus ironikusan megjegyzi, sokkal inkább az „erőre”, sőt az „energiára”. Mert az erény lényege az, hogy az ember gyakorlással s kellő átéléssel olyan belső készségeket, jó tulajdonságokat képes fokozatosan kibontakoztatni magában, melyek növelik embersége értékét. Olyan ez, mintha lelki-szellemi energiákkal töltődne fel. Az erény tehát más szóval „személyi érték”, „erkölcsi jó tulajdonság”. Erre különösen szükség van a szerelemben meg a házasságban, hiszen itt két ember kapcsolatáról van szó, majd a család közösségéről. Azt pedig fölöttébb nehéz egyensúlyban tartani „erények”, vagyis személyi értékek, emberi jó tulajdonságok nélkül. Aquinói Szent Tamás Arisztotelész nyomán úgy tanítja, hogy egyes képességeinket kifejleszthetjük, ha kellőképpen gyakorlunk. Ez vonatkozik a tehetségeinkre – például értelmi képességünkre, vonatkozik az emlékező tehetségre, vonatkozik a zongorajátékra és persze erkölcsi képességeinkre is... Arisztotelész s általában a görög filozófusok különösen fontosnak tartották például azt a négy sarkalatos erényt, melyet minden művelt embernek ismernie kellene. Ezek: *a gyakorlati döntésekben megnyilvánuló okosság, az igazságosság, a bátorság és a mértékletesség, vagyis az étel-ital-nemiség dolgában való önfegyelem*. Mind a négyet átvették a keresztény ókor egyházatyái, ami ismételten jelzi a keresztény erkölcs és a humánitika szövetségét. Ugyanakkor fontos felismerés e négy erénnyel kapcsolatban, hogy a fiatalok számára kifejezetten nagyon időszerű valamennyi a szerelemben, a házasságban pedig kiváltképpen.

Ezeket a nagyon fontos személyi értékeket persze kibontakoztatni és fejleszteni lehet. Aki például erősen beledolgozza magát a matematikába, annak értelmi képessége szinte spontán könnyedséggel működik ezen a területen. Aki komoly belső elmélyedéssel olvassa a Szentírást, abban kibontakozik egy különös otthonosság, hogy az egyes helyeket megtalálja, s a szövegek értelmi összefüggését átlássa. A szerzett intuíció lényege is az, hogy a kifejlesztett belső képesség csúcán olyan szellemi energiák halmozódnak föl bennünk, hogy az „isteni szikra” kipattan. Az erény jó készség, fogalmaz Arisztotelész és nyomában a keresztény erkölcstan.

A biológiában, pszichológiában járatosnak persze eszébe juthat, hogy itt voltaképpen „feltételes reflexek” beépítéséről van szó. No nem egészen. Testi, lelki mivoltunk persze ezt is igényli. De az igazi személyi érték több ennél. Gondoljunk csak arra, hogy feltételes reflexek beépítésével begyakorolhatunk egy „spontán” mosolyt vagy egy udvarias köszönési formát, anélkül, hogy ez igazán belülről fakadna. Az arc mosolya mögött ugyanis nem

mindig van ott a lélek mosolyának fedezete. Az igazi erény a lélek belsejében ereszt gyökeret, és személyes voltunkat járja át. Bernhard Häring, korunk neves morálteológusa egyenesen a jellem keretében kívánja összefoglalni személyi értékeinket, jó tulajdonságainkat. S igaza van.

Hogy mégis egy szokatlan hasonlathoz folyamodom, annak oka van. Korunk fiataljaira erős hatással van a technika. S egy technikai hasonlatot könnyebb megjegyezni. Közelítsük meg tehát az erényt, vagyis emberi jó tulajdonságainkat egy rádióval, egy tévékészülékkel vagy méginkább egy számítógéppel. Tapasztalataim készítenek rá. Sok bajom akadt annak idején a rádiómmal, mert az URH vétele elbizonytalanodott. Barátaim rejtélyes különantennát rebesgettek. De hová tegye azt az ember? Végül új készüléket kellett vásárolnom. Régebben többen is panaszkodtak ismerőseim közül, hogy a műholdas program sok nyugati adás vételét lehetővé tenné, de – egyébként kitűnő – színes televíziójuk sajnos csak hat csatornát képes fogni. A készüléket megint ki kellett cserélni. A számítógépek pedig olyan iramban fejlődnek, hogy minden második-harmadik évben új készüléket kellene vásárolni, ha az ember túlzottan igényes és bírja a pénztárcája.

Mindezzel csak azt szeretném érzékeltetni, hogy az is komoly problémákat okoz az életben – a házasságban meg különösképpen –, ha egy mai Ádám és egy mai Éva híjával van bizonyos, alapvetően fontos emberi jó tulajdonságoknak, vagyis erényeknek. Az embert azonban nem lehet csak úgy „kicserélni”. Holott a hiányos jellemű ember, legyen akár férfi, akár nő, nagyon hasonlít az olyan készülékekhez, mint a kezdetleges tévé vagy szövegszerkesztő. Életszerű a példa akkor is, ha a fülhallgató szalaglejátszót említem, amely felvenni viszont nem tud. Van lány, aki sok mindenhez ért, de például nem tud főzni. Van, aki nehezen érti meg, hogy zenetanár felesége nem lehet zenei ismeret, vagy zenei érdeklődés nélkül. Komoly problémát jelent, ha valaki a házasságban is folytatni akarja fiatalkori hobbiját, akár heti két délutánt és estét is távol töltve a feleségétől vagy férjétől s otthonától. Nagyon sok problémát okoz, ha a férfi alkoholszenvedélye a házasságban sem fékezhető meg. És persze sok gond van abból is, ha valakit elkényeztettek, és megszokta, hogy minden körülötte forogjon.

Sokat jelent a velünk született természet, és a családi, iskolai nevelés a jó képességek kibontakoztatása szempontjából. De ezt az önnevelő fáradozást nem szabad abbahagyni, sőt már a házasságra készülő fiatalok esetében is szükség van egymás kölcsönös segítésére, alakítására. Hiszen *az eljövendő közös élet egyik legfontosabb erénye, emberi jó tulajdonsága, hogy alkalmazkodni tudunk a másokhoz, illetve másokhoz*. Ez bizonyos lemondással is jár, mint a közös élet általában. S ez is egy sajátos belső képesség. Alapvető személyi érték.

Az embernek igen sokféle képessége van, melyet fejleszthet, spontán készséggé formálhat. Mégis, a hivatás és az élethelyzetek, maga a házasság is, szűkebbre vonják a kört, melyen belül bizonyos emberi jó tulajdonságok fontosabb szerepet kapnak. A szeretet pedig valósággal csodákra képes ebben a tekintetben. S legfőbb bizonyossága annak, mennyire nem csupán a gyakorlás számít a jó készségek kialakításában. Milyen áldozatokra, lemondásokra képes egy szerelmes férfi¹⁵ vagy egy szerelmes nő! Az átalakulás micsoda titkát hordozza...

A közös életre készülő buktatókkal teli életszakában kiemelt fontossága van néhány olyan személyi értéknek, amely megérdemli, hogy külön is foglalkozzunk vele. A hűségről már volt szó. Az őszinteség, a férfi lovagiassága, a mindkettőt érintő megtérés éppúgy figyelmet érdemel, mint a bűn és a bukás jellegzetesen fiatalkori kísértései.

Egy házassághoz *a vonzó külső kevés*. Belső értékek nélkül nincs igazi életszövetség. Aki Hollandiában járt, tudja, hogy ebben a gazdag és nagy múltú országban többnyire mennyire

¹⁵ A bibliai Jákob hét évig dolgozott apósának, hogy szerelmét, Ráchelt feleségül vehesse (Ter 29. f.).

igénytelen a házak külseje a praktikus, de néha már unalmas téglaborítással. Aki azonban betekint a tágas ablakokon, meglepődik a belső tér szépségén, a gazdag és jó ízléssel berendezett szobák látványán. A holland ház inkább belsejében hordja értékeit.

Az Evangélium tanításában, Jézus üzenetében könnyű észrevenni a belső értékek szerepét. Olyan kincseket kell gyűjtenünk, melyeket sem a moly nem kezdhet ki, sem a tolvajok nem rabolhatnak el tőlünk. Mennyire időtálló figyelmeztetés!

A személy belső értékeit a görög filozófusok is jól ismerték és méltányolták. Jellemző az az eset, amikor a görög bölcs utazik a hajón. Vihar tör ki, és a parancsnok elrendeli, hogy minden felesleges terhet dobjanak a tengerbe. A kereskedők jajgatnak. Mindenük elvész. A filozófus nyugodt. „Hát te hogyan tudsz ilyen nyugodt maradni?” – kérdezik. A filozófus válasza egyszerű és mehökkentő: „Én minden értékemet önmagamban hordom...”

A hiteles őszinteség

A hiteles őszinteség nem az, ahogyan sok fiatal gondolja. Az etikai megítélés távlata messzebbre terjed a köztudat látókörénél. Szeretjük egyszerűen meghatározni a dolgokat, ezúttal azonban úgy járunk, mint a tapasztalt detektív, aki megérzi, hogy a kézenfekvőnek látszó megoldás – túl egyszerű. Mert hogyan is gondolja sok fiatal? Úgy, ahogyan egy dal megfogalmazta: „Ami a szívemen, a számon...”

Az őszinteség azonban nem ilyen egyszerű dolog. A humánéleti közelítés minden bizonnyal felfedezi, hogy okosság nélkül nincs igazán hiteles őszinteség. A keresztény erkölcsi szemlélet pedig még hozzáadja a szeretetet. Eszerint *a leplezetlenül kimondott szó csak akkor mondható hitelesen őszintének, ha kellő okossággal és a tapintatos szeretettel párosul.*

A leplezetlen szókimondás lehet gonosz élű is, tehát a szeretetet nélkülöző, vagy egyszerűen csak oktalan. Őszinteség az, ha valaki megy az utcán, a szembejövő ismeretlen képét ellenszenvesnek találja, és azt kéréstelenül a másik szemébe mondja?

A fiatal években belső életünkben fokozott szerepe van az érzelmeknek, vágyaknak, indulatoknak. Nem elég azonban érzelmeinkben őszintének lenni; kimondani, amit érzek. *Az embernek magának kell őszintének lennie*, s ebből okos döntésünk s a szeretetünk nem maradhat ki. Az őszinteség tehát több, mint érzelmeink szabad feltárulkozása.

Persze el kell ismerni: a szerelem dolgában, amennyiben az a házasságra irányul, lényeges szerepe van az érzéseknek is, melyek ebben az esetben a lényeghez tartoznak. Nem volna tehát okos, ha egy fiú csak azért vallana szerelmet egy lánynak, mert megsajnálta, vagy így gondolkodnék: „Hadd legyen meg az öröme...”

Érzéseink önmagukban azonban nem perdöntőek. Még a szerelemben is érvényes a „gyűlölöm és szeretem” együttes megnyilvánulása – idegen szóval: az ambivalencia –, az érzelmek váratlan fordulata. „Annyira szeretem őt – vallotta be egy lány –, de akkor hirtelen meggyűlöltem valami miatt. Persze nem tartott soká...”

Nem szabad tehát sem a házasság előtt, sem a házasságban csak úgy nyersen a szemébe vágni a másinak, hogy mit érzünk iránta egy ilyen szeszélyes, áprilisi hangulatban, mert nagyon megbánthatjuk. Ez ugyanis csak meggondolatlan szókimondás, nem igazi őszinteség.

Érdemes elgondolkodni azon is, hogy a szeretetet magát sem lehet csupán érzésnek tekinteni. Nem véletlen, hogy a keresztény értékelés a szeretet lényegét tevékeny jóakaratként fogja fel. S ezzel elvágja mindenfajta félreértés támadását. Az Evangélium szeretetparancsát hallva már sokan megkérdezték: lehet-e egyáltalán az érzelmeknek parancsolni? Nem lehet. *De a szeretet nem csak érzelem, hanem elsősorban cselekedet.* S ezt nem árt megjegyezni a szerelmeseknek sem, a házasoknak pedig még fontosabb, hogy tudják. Az irgalmas szamaritánus Jézus példabeszédében segített azon az emberen, akivel egyébként ellenséges viszonyban volt (zsidó és szamaritánus). Jézus nem az érzelmeit állítja eléink követendő példának, hanem a cselekedetét. Megemlíti ugyan a példabeszéd, hogy „megesett rajta a szíve”, de a végső felszólítás mégis ez:

„Menj és te is hasonlóképpen cselekedjél.” (Lk 10, 37)

Persze, ha a szeretetet érezzük, annál jobb. De nem mindig érezzük. S a fölfokozott érzelmekre egy komoly szándékú életszövetséget építeni nem lehet. A szerelem gyakran lángoló nagy érzés. A lángok azonban még egy erdőtűznél sem tartanak soká. S ne feledd, a hamu alatt is ott szunnyad a parázs. Vannak a szeretetnek csendesebb megnyilvánulásai is, a mindennapok apró csodái, amikor például egy asszony a férje vállára hajtja a fejét, a felnőttkori ösbizalom szövetségi jeleként. Egy költő bevallotta, hogy amikor legbódítóbb volt

az ihlete, akkor írta a leggyöngébb verseit. Érettebb korában többnyire már csendesen érintette meg őt az inspiráció, mégis az volt az igazi. Akkor születtek legjobb versei.

Az őszinteség nem az érzelmek őszintesége az életben, hanem az emberé. Volt olyan fiatalasszony, aki nem látogatta meg beteg édesanyját a kórházban, mert korábban valami feszültség volt közöttük. Úgy vélte, hogy ha meglátogatná a mamát, azzal hazudna. Szembe kerülne érzelmei őszinteségével. Hogy honnan merítette ezt a képtelenséget? Biztosan nem a Bibliából. Hiszen hányszor van úgy, hogy nem kívánjuk az ételt, mégis enni kell. A szeretet „parancsa” tehát arra vonatkozik, hogy bizonyos élethelyzetekben mit cselekedjünk, nem pedig arra, hogy mit érezzünk.

Az őszinteség ellentéte a *hazugság*. Ennek is egészen különleges vészjelzése van a szerelemben és a házasságban. Tudnivaló, hogy hazudni nem csupán szavakkal lehet, hanem jelekkel és magatartással is. Példának visszaidézhetjük a Júdás csókjáról mondottakat. A házasság-szédélgők csalással, hazugsággal veszik rá kiszemelt áldozataikat, hogy a pénzüket megkaparintsák. Amennyiben testi kapcsolatra is sor kerül, az a szemükben csak amolyan kellemes „ráadás”. Lehet azonban játszani a szívvel enyhébb formában is.

A hazugság léggöre tönkretelheti két ember bízatonak induló kapcsolatát. Ha pedig komolyra fordul a dolog, nyomatékos lelkiismereti kötelesség, hogy őszinték legyünk a másikhoz, különösen akkor, ha igazán szeretjük. Bár kiélezett a példa, de nem életidegen. Egy leány nem tagadhatja le udvarlója előtt, hogy egy korábbi szerelmi kapcsolatából gyermeke van. A rejtett testi-lelki betegségeket sem szabad eltitkolni egymás előtt. A katolikus egyház jog szerint érvényteleníti a házasságot az, ha valaki lényeges dologban félrevezette, becsapta a másikat. S ebben különös módon még olyan eset is szerepelhet, hogy a fiú olimpiai bajnoknak hazudja magát. Így akar imponálni a leánynak. Ha a leány részéről ez lényeges motívum volt, a házasság érvénytelensége ezen a címen bíróilag kimondható.

Persze a hazugságnak is megvannak a jól átgondolt buktatói. Rá is vonatkozik az okos döntés és a szeretet törvénye. Ha valakinek nincs joga a tőlem kapott információra, nem vagyok köteles hozzá őszintének lenni. S ki volna olyan végzetesen tapintatlan, hogy fogságból hazajövet fölkeresse az özvegy anyát, aki lelkileg összeomlana, ha megtudná, hogy fogságba esett fia már nem él. Ha valaki nem bírja elviselni a tényeket, s ilyen esetben meghagyjuk őt reményében, az nem hazugság. Mert a hazugság a másik bűnös szándékú félrevezetése olyan dologban, amiben joga van megtudni az igazat, a valóságot.

Az őszinteség és hazugság kérdésében feltétlenül tájékozottnak kell lennünk, általános emberi kapcsolatainkban is, de a szerelem keretében méginkább. S bár mindkét tekintetben enyhébb elbírálás alá esik az *ígéret fogalma*, ne ígérjünk könnyelműen. Az Ígéret szónak bibliai visszhangja van. Dürenmatt ezért is választja egyik kisregénye címéül. Megfigyelhető, hogy különösen a nőknek van kifinomult érzéke a különféle ígéretek számon tartására. Érthető, mert ebben inkább ők a szenvedő alanyok. Nemcsak egy könnyelmű házassági ígéret esetében. Akkor is, ha a család barátja látogatást ígér s nekik kell az előkészületekről gondoskodni. A várt vendég pedig könnyedén veszi a dolgot s nem megy el. Ez sértés. Van egy régi közmondás: „Az ígéret szép szó, ha megtartják úgy jó.”

Ajánlás férfiaknak: fair magatartás, lovagiasság

Lovagiasság? Mi az? Romantikus regények romantikus hőseinek újjáélesztési kísérlete? És a „fair” viselkedésű gentleman? Őt sem volna könnyű átültetni egy magyar városba, legfeljebb a nehezen formálódó demokráciával együtt jelentkező társadalmi rétegeződés kiváltságos kasztjaiba. Mit lehet kezdeni ilyen ideálokkal a majomelméleten és az idealizmus esküdt ellenségeként jelentkező materialista filozófián felnőtt „elveszett nemzedék” soraiban? Nem vakmerő bizakodás ez? Semmiképpen. Amikor cserkész-zászlók tűnnek fel újra az emberi ideálok kopár tájain, amikor újra írjuk a magyar történelmet, az Árpád-házat, és újra földezzük Szent László királyt, s amikor egyre szélesebb körben újra kezdjük tanulni az angol nyelvet, akkor ebben nincs semmi képtelenség.

Ki kell nőnünk alpári stílusunkból. Olyan erkölcsileg lerongyolódott ország lettünk, amelyben a tévé nyilvánossága előtt kórusban lehet szidni az anyákat. Hová lettél, szép magyar beszéd?! A fülem hallatára ragasztotta ránk egy hamburgi látogató a nem éppen vonzó minősítést: „Balkán”. S amikor szelíden tiltakoztam, módosította véleményét: „Hát területileg nem”. Mi lett belőled, Magyarország?! De más téren is közelebb kellene kerülnünk Európához. Egyre gyakrabban emlegetjük például józan önkritikával, mit jelent az, ha egy kezdeményezés nálunk próbálja utánozni vagy visszaidézni az irigyelt Nyugat valamely vonzónak ígérkező divatját. Aztán lesz belőle valami nagyon elrontott dolog, mint az első szépségkirálynő-választással, vagy lesz belőle valami gazdaságilag nem rentábilis szenzáció, mint a Forma-I különben világszínvonalú pályájával a kezdetekben. Erre mondjuk, hogy „magyar módra”. De ezt az önkritikus minősítést érdemes volna szociológusainknak, íróinknak jobban szemügyre venni. A magyar sport hanyatlása tükrében különösen a férfiak ezek vissza hagyományosan sikeres számainkban (futball, vívás).

Ha férfaink átlagszintjének szerelmi kultúráját ehhez hasonló pontossággal fel tudnánk mérni, az eredmény még nyomasztóbb lenne. De semmiképpen nem szeretnék általánosítani, hiszen nagyon vigasztaló jelek is mutatkoznak. És semmiképpen nem akarom azt mondani, hogy ebben mindenestől az egyén a felelős. Merre van a kiút? Vissza kell találnunk az eszményekhez. No nem a filozófiai idealizmusra gondolok. Sokkal inkább a pedagógiaira. A darwinizmus már múzeumba került. Az irodalom és a művészet kiszabadult koncentrációs táborából. A vallási nevelés értékei szélesebb körben bontakozhatnak, mint az elmúlt évtizedekben. Szent István kimutathatóan szerepet játszott a reform kezdeményezésében az országos ünneplés révén. Ideje, hogy László király „vitéz lovagsága” is visszhangra találjon mint magyar múltunk üzenete. Jellemző képe ennek, amikor László a kun lovastól megmenti az elrabolt magyar leányt.

Ami pedig a *fair magatartást* illeti, ez is csupán tanulás kérdése. De hogy egy fiatalember számára is imponáló lehet, az nem kétséges. Csupán a frakkot és a szmokingot kell kiiktatni a képből. Az angol maradhat. Ők gyakran használják a szót: „Ez fair”, „Az nem fair”. Mi pedig lassan lassan ebben is felzárkózunk Európához. Mert mit jelent a nemek vonatkozásában a fair magatartás? Az elméleti fejtegetést meg sem kíséreltem. Inkább egy filmet eleveníték fel, hogy megértsük.

A darab a filmtörténet egyik fenomenális világsikere, s nem a kiglancolt bestsellerek fajtájából. „Hétszer néztem meg” – hallottam egy beszélgetés foszlányaiból. Miért olyan felejthetetlenül szép ez a film? Hiszen csak egy elragadó mese, igaz, felnőtteknek. S olyan tündérmese, amely valóságos emberi helyzetekből és valóságos emberi vágyakból íródott, Hollywood csúcsteljesítményével filmvászonra ültetve. S mindez még mindig nem volna elég. A két főszereplője a megismételhetetlen telitalálat (az újraforgatása meg sem közelíti az eredetit!). Az egyik: Audrey Hepburn, fiatalsága teljes tündöklésében (azonnal megkapta az Oszkár díjat), a másik: a filmvászon ellenállhatatlan hatású fanyar lovagja, Gregory Peck. A

meséje persze mondhatni kiagyaltak tűnik. S ha a tartalmát próbálnám elmondani, úgy járnék, mint az egyszeri diák, akinek az volt a feladata, hogy Petőfi *Talpra, magyarjáról* beszéljen. „A nagy költő – imígyen a diák – azzal kezdi versét, hogy a magyar álljon a talpára, mert most ez nagyon alkalmas...” Nem folytatom, nem is próbálkozom árnyalatokkal. – Hogy miről is szól a film? Egy sosem volt uralkodóház sosem volt hercegnőjéről, aki melleleg a trón várományosa, s aki halálosan unja már a nem létező birodalom képzeletbeli római palotájának nyomasztó légkörét, a minden lépését megköti udvari etikettet, a fogadásokat. Éjszakának évadján kiszökik a palotából, egyszerű polgári ruhában (ismerős a vállalkozás). Egy padon elnyomja őt az álom a hisztérikus jelenetek után kapott erős nyugtatótól, s egy amerikai újságíró segítőkész, de azért fanyarul kelletlen jóakarata folytán kialudhatja kábultságát annak ágyában és kölcsön kapott pizsamájában. A férfi sejti, hogy nem afféle utcalány, még ha az ifjú hölgy kábultságára nem is talál magyarázatot. Főnöke már régóta várja tőle a „nagy sztorit”. S ezt ő a trónvárományos hercegnő udvari fogadásáról írt riporttól reméli. Kiderül azonban, hogy kelletlen vendége maga az álruhás hercegnő, aki feltehetően fesztelenül szeretne egy napot Rómában eltölteni, persze inkognitóban, s persze a palotában felejtett pénztárca nélkül... Hogy micsoda kalandokat élnek át az „örök városban”, miközben a fotós jó barát is csatlakozik hozzájuk egy újságíró életének soha meg nem ismétlődő, képekkel dokumentált sztorijának reményében, az most mellékes.

A lényeg az – ezt persze azok érzékelik, akik látták a filmet –, szóval: a lényeg az, hogy megértsük, mit jelent a lovagiasság, vagy ha úgy tetszik: egy férfi fair magatartása egy nő iránt, aki teljesen a hatalmában van, aki egészen ki van szolgáltatva neki – testével és jó hírével. Az a fanyar zamatú férfibecsület, ahogyan ezt Gregory Peck alakítja, a film kiemelkedő értéke (persze a rendezés szempontjából is). Ahol a szavak csődöt mondanak, ott segítségünkre jön egy vizuálisan megragadható képsor, a végső poénnal. Mert mindkettőjüket elemi módon megérinti a váratlanul ébredt és a helyzetüknél fogva teljesen reménytelen szerelem, az erosz csodaragyogásában, és a búcsúzást jelentő ölelésben, meg abban a könnyes csókban, melyet a hercegkisasszony lovagjának ajándékoz. Olyan egyedülvaló élmény ez, amelyhez hasonlóan soha többé nem lesz részük. És ezt tudják. Az éterien tiszta vonzódás egyszer volt, hol nem volt elragadtatása. Szerelem-szivárvány... És ők ketten lélegzetállító hitelességgel eljátszották azt, aminek ábrázolási kísérleténél a nagy írók is leteszik a tollat. – Persze – hogy is lehetne másképp – a rendkívüli sztori megírásáért beígért különlegesen nagy főszerkesztői díj „ugrik”. A már elkészült remek fotók kíséretében leadandó „bombasztoriból” – a lovagiasság törvényei ezt követelik – semmi sem lesz; illetve egy figyelmes ajándék a hercegnő fogadásán, a szokványos újságírói kérdések végén, egy borítékban („Az igazság szája”, „Gyorshajtás után a rendőrségen” stb.). A fogadáson a hercegnő arcán megjelenik a kivételes szépségű és rutinosan palástolt fájdalmas mosoly, meg a sugárzó köszönet. Kevés a szó. Tekintetük mindent elmond. Az újságíró még ott felejtkezik a fogadóteremben, amikor az már kiürült és szemében felragyognak a nehezen visszafogott és hiteles férfikönyvek... Mi, nézők pedig életreszóló leckét kapunk arról, mit jelent a férfi lovagiassága s a pénz trónvesztése.

Valószínűtlenül szép ahhoz, hogy igaz legyen? Ebben a keretben talán. De reális változatai föl-föltűnnek az életben. Mert a férfi fair magatartása nem halt ki. Nem is halhat ki. Mert valahogy ez teszi a férfit férfivá – túl a biológián.

II. A gonosz tudás fája. A test kísértései

Bűn? Mi az?

A címet még hatásosabban lehetne fogalmazni: Bűn? Hát az meg mi fán terem? Jó a kérdés, mert következetes rá a válasz: a Gonosz Tudás fáján. Ez a felelet ismét a Teremtés könyvének első lapjait idézi meg, ezúttal azonban Ádám és Éva bűnbeesését. Jellemzően ideillő kép, hiszen az emberpár együttesen vétkezik, s bár az elbeszélés mitológiai képeket alkalmaz, az üzenet ma is érvényes. Az emberpár szembeszáll a Teremtő akaratával, amely egyúttal az ember igazi javát, üdvösségét jelenti. A Kígyó sugalmazására a saját önfejlődésüket követik. Esznek a „tudás” fájáról, amely jelképes fa. Azt jelenti, hogy van, ami szabad és van, ami tilos az ember számára. Ez a „tudás” azonban nem a megváltó ismeretet jelenti. Hanem az ember örök kísértését: megtapasztalni, megismerni, ami tilalmas. A bűnt. Hiszen akár közmondássá is tehető a megállapítás: „Tiltott fának édes a gyümölcse.”

Mennyire jellemző ránk, emberekre, hogy a tilalmas valami különleges vonzással hat ránk. A tizenhét éves felülieknek szóló film felkelti a tízévesek érdeklődését. Az egyház maga is rájött már, hogy föl kell hagyni a tiltott könyvek listájával, mert az csak annál jobban fölszigázza az érdeklődést. Fiatalkorban ez a kísértés fokozottan jelentkezik.

A keresztény teológia Ádám és Éva bukásából már kielemezheti a bűn lényegét, melyben az ember szembefordul Istennel. Isten akarata helyett a maga rövidlátása alapján kívánja megítélni, mi a jó és mi a rossz. A teljes autonómia kísértése! Ez persze a mai embernek így nem sokat mond, különösen, ha nem vallásos. De még a mai teológia is rákényszerül arra, ami miatt ezt a kérdést érdemes beiktatni a mindenkori szerelemesek önvizsgálatába. Hiszen a nemiség közvetlen vagy tágabb keretében is megtalálható a bűn nyomasztó árnyéka. De mennyire!

A teológia, vagyis az üdvösség tudománya kezdettől fogva feladatának tekinti, hogy a bűn misztériumát kutassa. De hogyan lehet a bűnt a mai fiataloknak igazi mivoltában megfogalmazni? A régi időkben – például a középkorban – a teológus még megelégedett azzal, hogy a bűnt Isten és ember vonatkozásában világítsa meg. Aki vétkezik, megsérti Istent vagy Isten valamelyik parancsolatát. Korunk teológiájának nagy fordulata, hogy egyre inkább tekintetbe veszi emberi létünket, földi egzisztenciánkat. Népszerű lett „a földi valóságok teológiája”. Ez az a bizonyos „antropocentrikus fordulat”, mely leginkább a neves német jezsuita teológus, Karl Rahner nevéhez fűződik. Ennek szellemében kell *a bűnben is megmutatnunk annak emberi következményeit*; azt a veszélyes ártalmat, amit nekem magamnak, általam pedig embertársaimnak s közvetetten magának a világnak okozok, ha a bűnt súlyosabb formában elkövetem. A bűnben Isten parancsolatát sértem, de önmagamnak és embertársaimnak ártok vele. S a szerelemben, majd a házasságban már minden súlyosabb bűn, amit elkövetek, azoknak is ártalmára van, akiket szeretek. A gátját átszakító bűn így válik boldogságunk árulójává, a földi pokol szállás-csinálójává. A nemiségben is.

Megalkuvás volna ez korunk gondolkodásával? Nem. Egyáltalán nem. Hiszen maga a Szentírás hívja fel a figyelmet erre az „emberi dimenzióra”. A többször is idézett Teremtés könyve tulajdonképpen ezt mutatja meg, olykor mitológikus képekkel (de nem mitológiát tanítva!). Üzenetének lényege: amikor Ádám és Éva szakított Istennel (hogy így fejezzem ki magam), akkor egyúttal megtette az első lépést ahhoz, amit a történelem félelmetes tapasztalata igazol, hogy megbontsa a harmóniát ember és ember között, sőt megbontsa az ember és a természet harmóniáját. Mert nemcsak Ádám és Éva édenkerti képe lett a szerelem és házasság ősképe a keresztény kultúra körében, hanem az is, ami a bűn után következett: a Paradicsomkert vagy más szóval az Édenkert elvesztése (vö. Milton, Madách, Sarkadi Imre),

Kain és Ábel esetében a testvérgyilkosság, a vízözönben a fellázadó természet, Noé bárkájában az állatok mentése, a babiloni torony építésében a technikát megvalósító ember nyelvzavara és összekülönbözése. Mindez az Istentől elszakadt ember kockázatos autonómiájának következménye. S a Biblia tanítása ma is elevenünkre tapint. Ma is érvényes.

A jelenkori teológia tehát már világosan élénk tárja a képet: *a bűnben az ember Isten rendelkezését sérti ugyan – ismételjük –, de ártani önmagának árt. És persze embertársainak.* Josef Fuchs jezsuita professzor egyenesen kimondja: Isten parancsa, törvénye, akarata – emberi nyelven szólva – nem arra szolgál, hogy önkényes tilalomfákat állítson a világban élő és világformáló ember elé (ne felejtjük: az Édenkert „tiltott fája” képletes értelmű!). Isten tehát semmi olyat nem tilt (vö. Tízparancsolat), ami az embernek ne válna – esetleg hosszú távon – ártalmára, kárára, ha tudniillik, semmibe veszi Isten akaratát. Jézus azt mondja: „Tudja a ti mennyei Atyátok, mire van szükségetek” (Mt 6,8). Tehát Jézus szavai által jobban megértjük, miről van szó. Mert mindez hasonlít arra, amikor a felnőtt szülő – az apa vagy az anya – jobban tudja, mire van szüksége kiskorú gyermekének, mint a gyermek. Ez persze nem tetszik a gyermeknek, néha nagyon nem. Van, amikor olybá veszi, hogy a szülei az ellenségei, mert keresztelik vágyait, holott ezek a vágyak – később felnőtt fejjel megérti – a vesztét okoznák. Erről van szó.

Ha súlyos bűnt követek el, elsősorban önmagamnak ártok, és általam másoknak. A bűn misztériuma az, hogy láncreakciót indíthat meg. Arany János Toldijának sorai jutnak eszünkbe:

„Repül a nehéz kő: ki tudja, hol áll meg?
Ki tudja, hol áll meg s kit hogyan talál meg?”

S ha már a kőnél tartunk, jól jellemzi a bűn természetét a magvas mondás: a földobott kő, visszahull annak fejére, aki földobta. S többnyire mások fejére is visszahull.

A bűn másik fájdalmas titka az, hogy nem csupán térben, hanem időben is kifejti romboló hatását. A kereszténység egyik közismert tanítása a Biblia üzenetét fogalmazza meg: az eredeti bűn, vagyis az ember ősbűne tovább terjed és beárnyékolja az egész emberi történelmet. A személyes bűnök által a kezdetben jelentéktelennek tűnő mérgezett forrásból megfertőzött vízű hatalmas folyó válik, amely időnként még áradásokat is okoz, annyira földuzzad. A szomszéd ország bányáiból halálosan megfertőzött Tisza „nagy temetője” a tanú, hogy ez mit jelent. Mi már csak tudjuk. Irtózatos pusztítást visz végbe a világban az, aminek sok fiatal még a nevét is alig ismeri, vagy jelentéktelen dolognak tartja: a bűn. Hogy mekkora a hatalma, azt épp ez a „fekete misztérium” érzékelteti: egyetlen ember bűne emberek megszámlálhatatlan sokaságának szenvedését okozhatja. Ahogyan Madách fogalmazza meg *Az ember tragédiájában*:

„Milliók egy miatt...”

Itt kapunk választ legalább körvonalaiiban *az ártatlanok szenvedésére*. Ha az ember ennyire közösségi lény, akkor érthető, hogy térben és időben a bűn valami olyan hatást fejt ki pusztító sugaraival, akár Csernobil. S mint az atomerőművek okozta katasztrófa, az ártatlanokat sem kíméli. Hiszen még az AIDS-nek is vannak ártatlan áldozatai. Egy családon belül pedig elég egyetlen „fekete bárány” ahhoz, hogy egy egész család ártatlan tagjainak életét is megkeserítse.

Pál apostol nem hiába említi a „bűn misztériumát” (2Tessz 2,7). Lehet ezt egy felelős gondolkodású fiatalnak megmosolyogni? Lehet ezt kézlegyintéssel elintézni és őszinte önvizsgálatunkból kirekeszteni?

Összpontosítsuk azonban figyelmünket most csupán a nemiség olyan jellegzetes bűneire, bűnös útjaira, amelyek legtöbbször a tizenhat éven felülieket kísérthetik meg az esküvőig vezető úton.

Bűnös eltévelyedések a nemiség területén

Különleges figyelmet érdemel ebből a szempontból a partnerek felelőtlen váltogatása vagy a fizetett testi kielégülés bűnös gyakorlata. A kettő – főleg a férfiak oldaláról nézve – találkozhat is egymással.

1. Ami a *felelőtlen partnerváltogatást* illeti, az nálunk az elmúlt évtizedekben a nemi erkölcs megdöbbentő fellazulásával erősen elharapódzott. A szex-hullám pedig még tovább rontotta a statisztikát. Hozzájárult ehhez persze a prostitúció állami tilalma is. Ez látszatra érték, valójában azonban egyfelől előmozdította a prostitúció „földalatti mozgalmát”, másfelől kiterjesztette a partnerváltogatás hatókörét. Mert álszentté válik a legpozitívabb törvény is, ha az embereket más szellemben neveljük.

A felelőtlen partnerváltogatást a szaknyelv promiszkuitásnak mondja (*misceo* – latin szó = keverni). Ennek is különféle változatai vannak. A Don Juan típusú fiatalember életformának tekinti. A házasságra nem is gondol. Cinikus kifejezéssel így fogalmaz: „Minek nekem feleség, amíg másoknak is van?” Neki a „Ne paráználkodjál!” erkölcsi törvénye „tabu”, amit le kell dönteni. A tabukat azonban csak azok számára lehet ledönteni, akik tabuk nélkül is tiszteltben tartják a tabuk által védett értékeket – a nemiségben is! A „felebarát felesége”, a más asszonya, lánya csak préda számára. S minél tisztább egy nő, annál izgalmasabb, ha sikerül meghódítani. Neki az élet olyan erdő, amelyben vadászni lehet. No nem a vicsorgó és életveszélyes vadkanokra (azokat jobb elkerülni), hanem a szelíd őzekre. S őt aztán végképp nem hatja meg egy leterített őzike szemébe merevedett fájdalom...

A hajléktalanok között is vannak, akik egy jó házasság révén biztosíthatják volna jövőjüket. Feleség, gyerekek... Gondolj a jövődre, hogy otthonod legyen, ahol szeretnek és ahol te is szerethetsz és így megtalálod helyedet az életben. Mert Nietzsche már megírta „Elhagyatva” c. versében, mit jelent fedél nélkül maradni, a szó lelki-szellemi értelmében, de fizikailag, testi moventumban is:

*„A varjúraj
város felé surrog tova.
Hó lesz hamar.
Jaj, akinek nincs otthona”.*

A nemi kapcsolatok párváltogatásában lehet persze szerepe a nyomasztó körülményeknek. Fájdalmas asszonyi vallomások szólhatnak arról, ami alapján véve olyan megalázó és szégyenletes, hogy hány fiúval kellett lefeküdni, amíg az egyik feleségül vette. Nem ők a felelősek érte. Elsősorban nem. Ezt a nevelést kapták. Megfosztották őket a tisztultabb szerelem reális idealizmusától.

Egy Isten nélküli világban az anyag számít, a test, az érzékszervek, a vágyak követelése. S van, aki hobbinak tekinti a nemi sikereket (a legveszedelmesebb és kifejezetten bűnös sikerélmény!). Van, aki úgy gyűjti a meghódítottak arcképét, mint a vadász a trófeákat. Mozart Don Giovanni című varázslatos szép operájában Leporello (ma már köznévként használjuk a nevét), a híres Regiszter-áriában sorolja fel gazdája „sikereit”, hisz az ő feladata volt a „trófeák” feljegyzése. Leporello így énekel:

*„Van közöttte minden fajta
Szobalány és szárazdajka
Őzvegyasszony, árvalány...”*

A „meghódítottak” persze mindkét nembeli „listáján” szerepelhetnek. Nemcsak a férfiak, a nők is eldicsekedhetnek vele a hasonszőrűek körében.

Az efféle nemi sikerek azonban visszavágnak. Ezért is fizetni kell. Súlyos összeget, s nem mindig pénzben. Az igazi életörömet, a boldogságot kell odaadni érte. Hiszen már a szó is árulkodó: „meghódítani”. Mintha az imperializmus és a rabszolgatartók szótárából kölcsönözték volna. Büntetése az, hogy az élet megtagadja tőle az igazi szerelmet, boldogságot. Unalom, undor jár a nyomában az efféle életfilozófiának. Az idegek belefásulnak a gyönyörbe. Kiegett tűzhányó látható ott, ahol zöldellő erdők, madarak és virágok gyönyörködtették a kirándulókat.

„Hódítani”, „legyőzni”, hazugsággal, csalással, zsarolással, pénzzel, fenyegetéssel megadásra kényszeríteni valakit, valakiket? Vagy inkább az igazi szerelemben odaadni magamat a másoknak; egymást kölcsönösen, és áradó szeretettel megajándékozni? Ez itt a kérdés. S ha ez a megrendítő csoda a maga pozitívumában nem elég, vallásos keresztény fiatalnak tudnia kell, hogy *a bűnösen felelőtlen partnerváltogatás paráznáinak nincsen helye Isten országában* (vö. 1Kor 6,10). Azok lélekben már a földi élet kárhozottjai között vannak.

2. A másik nagy kísértés sok fiatalember és férfi életében *a prostitúció*. A pénzen megvásárolható testi élvezet, melynek keretében a legaljasabb perverzítások is kiélhetők, hogy a többnyire a nyomorból szabadulni kívánó szerencsétlen lányokat a végsőig megalázzák emberségükben. A pöffeszkedő pénzes kéjenc ilyenkor még ahhoz is elég arcátlan, hogy „jogra” hivatkozzék. „Jogom van hozzá, mert megfizettem érte.” Hogy emberi jogok is léteznek, az persze ilyenkor az emlékezet süllyesztőjébe kerül...

Az álhumanista magyarázkodás követelődző testi szükségletekre hivatkozik. De az embert nem lehet a nyilvános toaettek porcelánkagylójává alázni. Az sem jobb persze, ha egy nő vállalja ezt a szerepet, hacsak nem a nyomor kényszerít rá valakit. Mert arra igazán nem lehet követ dobni. Sőt, olyan kivételes áldozatai is akadnak az emberi nyomornak, mint Dosztojevszkij megrázó erejű regényének, a Bűn és bűnhődésnek ismerős alakja, Szonja, aki a családja létben tartásáért vállalja ezt a megalázó szerepet, áldozati báránnyá. Itt nincs helye a fensőbbes ítéletnek.

Vannak azonban olyanok is – Amerikában éppúgy, mint nálunk –, akiket a prostitúció „profijainak” lehetne nevezni (mondják is). Őket nem fenyegeti a nyomor. Jól megélnének tisztességes munkából is. Pártában sem maradnának, hiszen vonzó a megjelenésük. De ők többet akarnak. Megcélazzák a „fényt”, az „édes életet”. Megváltogatják partnereiket. S ha egy-egy nagy hal akad a horogra – neves politikus például –, a zsarolástól sem riadnak vissza. Mert aki egyszer megkóstolta a pénzt és a könnyű élet ízét, nehezen tud arról lemondani. Ez már súlyos bűn Isten és ember ellen. A szerelem ellen úgyszintén.

Miről tanúskodik az élet? Köthetnek az államok ebben a tekintetben akár nemzetközi egyezményeket is, hogy a prostitúciót visszaszorítsák (New York, 1950). Azt úgy sem lehet megszüntetni. Inkább az embereket, elsősül a fiatalokat kell meggyőzni, hogy miközben fölvonulásokkal protestálnak az emberi jogok nevében a rabszolgaság modern, áttételes formái ellen, ne feledjék: ez is az. A prostitúció is egy modern és kifinomultabb rabszolga-kereskedelem, mely a csábítás technikájával működik. Így kell elkönyvelnie a férfinak, aki rezzentelen arccal igénybe veszi „szolgáltatásait”. S így kell elkönyvelnie annak a nőnek is, aki a könnyű élet reményében üzleti alkalmazottja kíván lenni ennek az emberi testtel kereskedő iparágnak.

A nemi erőszak iszonyatos bűne

Egy magyar kisváros egyik üzeme két kilométerre sem volt a város szívéből. Az igazgató legközvetlenebb munkatársaival túlórázni kényszerült. Alkonyodott már, amikor kiderült, hogy a busz elment, a legközelebbire pedig sokáig kellene várni. Kikísérte egyik női alkalmazottját az úthoz, megállított egy teherautót, és megkérte annak vezetőjét meg a társát, hogy legyenek szívesek bevinni a lányt a városba, amerre mennek, mindössze másfél kilométerre, mert a szülei biztosan aggódnak. Azok aztán „bevitték.” S hogy közben mit műveltek vele, arról jobb nem beszélni. Ájult volt, amikor kirakták egy elhagyott utcaszegélynél. S a szülők megnézhatték, hogy milyen állapotban van. Gyűrűjét lehúzták, fülbevalóit kiszaggatták, s mindketten állati vadsággal megerősszakolták...

Kedves, szimpatikus tanítónő a faluban. Várandós állapotban. Egy kis tanítványa szüleit kellett meglátogatnia, és közben beesteledett. Félt hazamenni egyedül. Egy férfit látott ugyanabba az irányba menni. Megkérte, hogy vele mehessen, mert fél. Jóra bízta magát. A férfi leteperte a várandós tanítónőt az út menti árokban, és kegyetlenül megerősszakolta...

A horrorfilmekbe illő szörnyűségeket folytatni lehetne, de ahhoz külön filmsorozat kellene.

Mi az égbekiáltó bűn a nemi erőszakban? Az, hogy rettenetes visszaélés az emberi szabadsággal más szabadságának rovására. Kétszeresen érthetetlen, ha olyan fiatal a merénylet, aki egyébként szent értéknek tekinti a szabadságot. Még súlyosabb ennél az, amit a merénylet a szeretet ellen vét. Az említett esetekben a férfi lovagiasságának teljes hiánya, és brutális ellentéte a bűncselekmény, a felelőtlenül félremagyarázott darwinizmus dzsungeltörvényeivel a tudatban. A fosztogatónál is mélyebbre süllyedő ember humánumból kivetkőzött magatartása. Az áldozat részéről pedig olyan súlyos lelki sérülések, amelyek bizonyos esetekben gyógyíthatatlan klinikai beteggé teszik a szerencsétlen nőt, hozzátartozóik olykor végsőkig menő, életre szóló gyűlöletét és bosszúvágyát kiváltva. Ez a nemi erőszak.

Mit érezhet egy édesapa, amikor így kell látnia a lányát, testi-lelki kifosztottságban! Mit érez egy hűgát, nővérét nagyon szerető fiútestvér! Mit érezhet a meggyalázottak szerelmese, vőlegénye, férje!

Vannak regények, filmek, dokumentumok, amelyek valamit megsejtetnek minderről. Mert a tettesekben élő hamis tudat súlyosan kártékony. Sokan ugyanis azt hiszik, hogy csak fizikai sérülést okoznak, amit viszonylag könnyen gyógyítani lehet. Nem gondolnak a nagyon súlyos következményekkel járó lelki sérülésre, amely képes örökre tönkretenni a szerelmet az áldozat lelkében. Képes legyőzhetetlen undort és viszolygást ébreszteni még a megszentelt emberi kapcsolat, a házasság iránt is. Megrendítő kép, amikor gyógyíthatatlan lelkibetegként tekint ki egy fiatal lány a klinika ablakán, szemében a beletáplált iszonyattal vagy az eltompult közönnyel! Mi mindent lehetne látni a nemiség bűneinek elképzelt kiállításán... Iszonyatos ez a bűn, s többnyire iszonyatosak a következményei az elkövetőre nézve is. Mert akit elkapnak – legalábbis egyes országokban – férjek, fiútestvérek, személyesen és szerelmükben érintett fiatalemberek, az megátkozta még a pillanatot is, amelyben ilyen vakmerőségre vetemedett. Mert amilyen a bűn, olyan a büntetése; emberek között többnyire még súlyosabb, ha a bosszúvágy motiválja. És ilyen esetekben tartós az emlékezés. Soha nem lehet nyugta az elvetemülteknek. Az amerikai filmek egyik világszerte ismert „kemény legénye”, Charles Bronson, egyik filmjében rettenetes bosszút áll felesége megerősszakolóján. Égő parázsra ülteti és odakötözi egy fához. Még a művelt Nyugaton is előfordul, hogy a bűnöst megfosztják férfiasságától. S ebben képtelen a törvény megállítani a bosszúálló önbíráskodást. Mert Isten poklánál nyomasztóbb az ember által megteremtett pokol. Pedig a

büntetés olykor nem a főbűnöst éri el, csupán az elkövetőt, aki talán nem is az első számú felelős. De azért felelős.

„Bármit teszel, vedd figyelembe annak következményeit” tartja a latin mondás. Ha a nemiség elleni bűn álarcot ölt, vonzónak mutatkozik. Sokakat megejt a jelszó: „Éld ki az ösztöneidet!” De ezt csak mások szabadságának és tönkretételének árán lehet.

Így fest hatásaiban ez az égbekiáltó bűn – álarc nélkül.

A züllés útjai

Különös, de korunkban alig említjük már, hogy egy jobb sorsra érdemes fiatal – elzüllött. Apáink, nagyapáink korában gyakran használták a szót. Pedig akkor még nem voltak divatban a különböző kábítószeresek. De az alkohol és a „rossz nők”, sok szépen fejlődő fiatal fát derékba törtek. „A lóp virága...” Még film is készült ezzel a címmel a negyvenes években. Pedig már akkor is avultnak, szecessziósoknak hatott a kifejezés. A századelő Budapestjének éjszakai mulatói, bárhölgyei, a romlott társak unszolása azonban alig változott, ha a lényegre tekintjük. Pontosabban: tíz évvel a nagy politikai fordulat után, egy pénzügyileg eladósodott, a demokráciát még csak építgető, ugyanakkor Kelet-Nyugat, Észak-Dél irányában átmeneti forgalmat bonyolító országban tovább terjed a prostitúció, kilépve a „földalatti mozgalom” korábbi állapotából. És egy hazája sorsát szívében hordozó magyarnak nagyon fájdalmas érzés, ha megszületik az előítélet – Budapesten vagy a Balatonnál, hogy „olcsók a magyar lányok”, bármennyire elhibázott az általánosítás. Ma már üzlet a prostitúció. Nem „virágzó”, inkább „lópvirágzó”. Főleg a pénzes külföldieket szórakoztató iparág. S a háttérből irányító „menedzsereknek” nem érdeke, hogy a szép lányok a boldog házasság révébe érkezzenek. Nekik a minél kapósabb „áru” kell... Aztán az utcákon feltűnő, kallódó fiatalok... Szívszorító látvány egy tizenötéves tinédzser, amint összekuporodva koldul. Kopaszra nyírt fején a meghagyott hajcsík árulkodik, hogy milyen példaképek juttatták ide. A Gonosz miféle praktikái bonyolítják pusztító akcióikat a szabad állam védőszárnnyai alatt... S ott vannak a még életerős hajléktalanok, akik közül sokakat megmentett volna egy tisztességes házasság. De a filmek nem ezt tanítják, hanem azt, hogy hány nővel dicsekedhet a fiú, s hány fiúval a tizenhatéves lány... Sápadt és elég jól öltözött fiatal jön hozzám. Ő is kéreget. „Két napja nem ettem” – mondja. Nem tudom, igaz-e. De nincs szívem visszautasítani. „Nem vagyok drogos” – mondja és reménytelen szemekkel néz rám. Hinnem kell neki. Egy elkallódott, jobb sorsra érdemes fiatal, olyan országban, amelyben sokan még egy épkézláb és viszonylagos érdekházasságig sem jutnak el. Egy modell a destruktív filmek és pornókazetták fiatal nézőinek áldozataiból...

Az út különösen az első szerelem és a házasság között veszélyes, mert a távolság meghosszabbodott. S a kísértés egy fiatalembert ma is erősebben vállon ragadhat, mint egy lányt. Bár ki tudja?! S fájdalmas látvány, hogy hazánk gyönyörű fővárosa hogyan züllesztí saját gyermekeit s hogyan lesz az ország nagy temetője. Elég a statisztikára pillantani...

Ami azonban innen-onnan hallott elszomorító eseteknél többet mond, az egy fájdalmasan sajátos magyar jelenség. Biológiai jól megkevert, tehetséges ország vagyunk. Ennek bőséges bizonyosságai vannak tudományban, művészetben, sportban. Az azonban szembetűnő – egy időben pedig már egyenesen aggasztó volt –, hogy mennyi nálunk a gyorsan kiégő tehetség. Fölmerülnek, aztán elmerülnek a süllyesztőben. Magyaros szalmaláng? Nem hiszem. Sokan vannak közöttünk a züllés áldozatai, akikért mi is felelősek vagyunk. Mindannyian. Igen, úgy tűnik, baj van erkölcsi állóképességünkkel. Meg persze a környezet is nyomasztóbb, a kicsinyes, irígy, a tehetségnek inkább keresztbe tevő, mint azt segítő összjáték. S aztán, a szórakozási lehetőségek „nívója”... Olyan dolgok ezek, amelyek a nemiséggel az élet egészében függenek össze, s egyformán érintik fiaink és lányaink sorsát. Egy tehetséges fiatal színészt éppúgy tönkretelhetnek, mint egy fiatal labdarúgót. A könnyen felajánlott női kegyek, majd a csábításnak ellenállni képtelenek keserű vége, ezzel a ki nem írt jelmonddal: „Mindig lejjebb...”

Lehet, hogy elfogult vagyok, amikor a tehetségükben olyan szívós, kemény akaratú és céltudatos sportolók jutnak eszembe, mint Balczó András, Papp László, Portisch Lajos. Valamennyien keresztények. És nem csupán papíron. Nyilván össze lehetne állítani a listát a gyakorlatilag nem vallásos, de humanista, vagyis humanetikailag jól megalapozott

élversenyzőkről is. A sportot csak azért említem, mert annak keretében valahogy jobban mérhetők az életpályák hosszan ragyogó vagy gyorsan lehullott csillagai. S azért is, mert egy sportolónak ismernie kell a komoly és tervszerű önfegyelmet; mondjuk ki a szót: az aszkézist. Micsoda viták, hogy a szex mennyire „földobja a sportolót” teljesítményében. Mese habbal. Egy harmonikus házasság, a feleség szerető jelenléte és drukkolása, a nyugalmas otthon, az persze komoly támaszpont és erőforrás. De az energiapazarlás, a kétes hírű nők meg az ital? Hát az nem.

Micsoda profán liturgia lenne, ha egy közösségben az olimpiák minden negyedik esztendejében megcsinálnánk az ünnepélyes elszámolást, mi lett a korán kiégett tehetségek sorsa. Egy hatalmas teremben összegyűlő embertömeg. Középen égő gyertyák. A gyertyák alatt pedig nevek. A villanyokat leoltják. Tulajdonképpen halotti szertartás is lehetne, de élőkről van szó, sőt többnyire fiatalokról. Valaki felolvassná a neveket, és hozzátenne pár szót: X. Y... emberileg és erkölcsileg, ígéretes tehetségével együtt kiégett 24-25-26 éves korában, az Úr 1900 x-edik vagy már a 2000. év valamelyik korai esztendejében. Nem halt meg, de azért siratják: felesége, férje, szülei, barátai, egyes esetekben talán az egész ország. Olyan, mint egy rémálom. A tartalmában azonban valóság. Nyomasztó, fájdalmas valóság.

Pedig milyen egyértelmű a Szentírás figyelmeztetése, amikor a Bölcsességi könyvekben a fiatal életek veszélyeit idézi:

„A bűnbe esett embernek tekervényes az útja” (Péld 21,8). Ozeás próféta keserű szavakkal mondja: „Népem elpusztul... Esznek majd, de nem telnek be soha, kéjelegnek, de gyermeket nem szülnek, mert elhagyták az Urat és kicsapongásra adták magukat” (4,6-11). A példabeszédek könyve szerint „elzüllik, aki iszákos” (23,21).

Ágoston megtérésének az adott indítást, hogy amikor – mai kifejezéssel élve – padlón érezte magát, és találomra felnyitotta a Szentírást, erre a mondatra esett a tekintete: „Éljünk tisztességesen..., ne evésben-ivásban és részegeskedésben, ne kicsapongásban és tobzódásban” (Róm 13,13). Magára ismert. Akkor lépett a megtérés útjára.

Igen... az ital meg a nők; az olcsó nők, akik pénzügyi szempontból viszont annál drágábbak... A lányok kísértése pedig „a pénzes pali” (főleg ha dollárral vagy Euróval fizet)...

Igen... az egyenes útról eltérítettek mellékutai... Hányan nem térnek vissza onnan! Az ösvény egyre bizonytalanabb, a talaj pedig egyre süppedékesebb. Hová jutottál? Még visszafordulhatsz! Nem menj tovább!

Van, aki meghallja, van, aki nem. Balzac regényeiből vagy emlékeinkben föltűnedező filmkockákból pedig kísért a megrendítő kép, ahogyan egy embert elnyel a mocsár. Jelképesen is. A táj kihalt. A háttérben magabiztosan lépkedő vízimadarak és a láp virágai. De a premier plánban egy ember süllyed egyre lejjebb. Arca már elmerült az iszapban. Csak a két kéz látható még. Az ujjak görcsösen könyörögnek segítségért, de hiába. A mocskos szürke massa bezárul a fuldokló fölött. Néhány buborék jelzi még a tragédiát. Aztán vége...

Nem volt kezében még a Biblia? Akkor emlékezz a francia sanzon figyelmeztetésére (Yves Montand énekelte):

*„Veszélyes úton jársz,
hogy el ne vétsd, jól vigyázz!”*

Pornográfia és nudizmus

1. Az osztrák morálteológus, Hans Rotter, akinek két könyve magyar nyelven is megjelent már, részletesebben foglalkozik *a pornográfiával*, és következetesen a brutális emberi agresszivitással társítja azt. Nem alaptalanul. Hiszen filmek, színművek és videokazetták versengve ontják ilyen jellegű termékeiket, elsősorban a fiatalok érdeklődésére – és pénztárcájára – számítva. Divatot csinálnak, ami nagy hatalom a még kiforratlan ízlésű és kritikai érzékű ember számára. Megállapítása abban is találó: *a pornó* igazi veszélye az, hogy az emberről alkotott képet hamisítja meg, és a nemiség eltorzított értelmezésével annak igazi értékét züllesztí árucikké.

A baj nem az, hogy egy kép mezítelenül mutatja be az embert, hanem az, *ahogyan bemutatja*. Hiszen azt sem lehet helyeselni, hogy régebbi naiv lelkitükrök, melyek a gyónást segítették, így fogalmaztak: „Szemérmertlent néztem.” Szemérmertlent azonban nem lehet nézni, mert az emberi testnek nincsenek „szemérmertlen” részei. Nézni csak „szemérmertlenül” lehet. S ez már a paráznaság egyik jellemzője. Ugyan ki botránkoznék a műtőasztalra fektetett mezítelen testen? A művészi akt sem tartozik a pornó körébe. *A mezítelen test akkor válik igazán erkölcsi problémává, ha bálványt csinálnak belőle*, ha kéjes vágyak martalékeként és üzleti indítékkal például sztriptíz keretében mutogatják. Amikor megalázzák benne az embert, felcsigázzák a nemi vágyakat, olykor egészen az elvadult agresszivitásig. Mert a pornóárús a legalantasabb ösztönöket célozza meg, miközben nyereszkeskedni akar. És sokak szemében a pénz mindenre megadja a feloldozást.

Hogy ebben ott van valamiképpen az emberi jogok sérelme is, aligha tagadható. Nem kisebb tekintély, mint a neves filozófus, Hans Georg Gadamer vallja, hogy *az embernek joga van intim szférájának megőrzéséhez*. Másfelől a nyilvánosság tiszteletben tartása veti föl a jogi kérdést: még mit engedhet meg magának valaki ezen a téren? Hiszen a „közszemérem” sértését tiltja az államok joga. Egyesek azonban arra hivatkoznak, hogy az relatív. Ami nagyszüleink idejében szemérmertől volt a nyilvánosság előtt, attól mi már messzire vagyunk. S jön a prűderia vádja. Van azonban egy régi latin közmondás: „Megvan a dolgok mértéke.” Olyan ez, mint amikor valaki a nyílt utcán teregeti ki a szennyesét.

Ha pszichológiailag vizsgálnák azokat, akik felnőtt fejjel hobbiként keresik a pornót, minden bizonnyal jelentős százalékban beteges, perverz fantáziájú, esetleg a nemiségben kiéhezett személyekre bukkannának (voltak is már ilyen vizsgálatok). Azt sem lehet tagadni, hogy bizonyos esetekben a házaseset pszichiátriailag ajánlott serkentőjeként is szerepelhet (de a páciens itt sem egészséges). Ha pedig fejlődő fiatalokról van szó, nevelési szempontból kifejezetten ártalmas. Aligha kétséges, hogy a pornóval szemben is kialakul az emberekben bizonyos immunitás. Ez azonban legfeljebb enyhítő körülmény. Reményt nyújt arra, hogy megunják, és akkor elveszíti érdekességét. Igazában azonban épp ennek kapcsán döbbenünk rá testi mivoltunk végességére. Mert a levetkőztetett emberi testet már nem lehet tovább vetkőztetni. Így a pornóimádat az ember egyik tragikus öncsalása. Mert szellemünk antennája révén a végtelenre vagyunk betájolva. Az ember mindig többet akar elérni a végtelenbe nyúló tekintetével. Az emberi szellemi kiváltsága az, hogy nyitott a végtelenre. Ezt már Arisztotelész megírta. S a pőrere vetkőztetett test döbbsent rá bennünket testi mivoltunk végességére. A mezítelen testet már nem lehet tovább vetkőztetni.

2. A pornográfiával bizonyos rokonságban van a nudizmus, melynek követői „*naturistáknak*” is nevezik magukat. Igen jelentős a különbség viszont abban, hogy a civilizált társadalmak megkövetelik az ilyen csoportban strandolóktól az elkülönített és erre a célra kijelölt fürdőhely használatát. Ők maguk sem fogadnak be kíváncsiskodó betolakodókat.

A nudizmus mozgalma Németországban kezdődött (1925). Hitler egy sajátos nacionalista egészségügyi ideál szolgálatába állította. Olyan irányzatként indult és bontakozott tehát, amely a zsidó és keresztény hagyománnyal tudatosan szembehelyezkedett. A Biblia ugyanis azt tanítja, hogy a bűnbeesés után Ádám és Éva eltakarta mezítelenségét. Az ember bűnös állapota – ezt számtalanszor tapasztaltuk – vágyainkban is nyomot hagyott. Ezt fejezzük ki a teológia nyelvén úgy, hogy *az ember nem él már az édenkerti ártatlanság állapotában*. Ebből legfeljebb egyes primitív törzsek és a négyéves gyermekek őriznek emlékeket.

De mi már nagykorúak vagyunk – mondják egyesek. Nekünk már nem árthat, ha mezítelen testet nézünk. Már utaltam rá, hogy ez öncsalás. Egy szobrász is nagykorú, és épp elégszer rajzolta, mintázta a mezítelen női testet mint modellt. Mégis hányszor előfordult, hogy modelljét a szeretőjévé tette. Még pedagógusok is akadnak, akik visszaélnék a rájuk bízottakkal, amíg bírósági ügy nem lesz a botrányból.

Ne engedd, hogy szabadságod a bűnözés szabadságává aljasodjon. Az emberi tisztesség tizenhét éven felül is kötelező. Pál apostol azt mondja: „Minden szabad nekem, de nem minden válik javamra” (1Kor 10,23).

A kábítószer kísértése

A kábítószeres mesterséges mennyországa mindig végzetes erővel vonzotta az embert. Különösen a fiatalokat. Régen azonban vagy egyes országokra, vagy egyes emberekre korlátozódott, legalábbis sajátos formájában. Ilyen volt Kínában az ópium, az indiánoknál a marihuána levele, de ilyen primitívebb közösségekben – nálunk is – a mák főzete. Tágabb értelemben persze a legáltalánosabb kábítószer a szeszes ital, különösen tömény formájában, de a szex maga is kábítószerre válhat. Fekete Gyula így jellemzi ezt az összetartozást: „A kábítószer élvezete az agresszív erőket szabadítja föl, az értelem ezeknek a rabszolgája lesz, s a test, a lélek elhatalmasodó követelő éhségének képtelen ellenállni.”

Hasonlóak a tünetek az alkoholbetegeknél is; hiszen az alkohol szintén narkotikum, a szelidebb fajtából. Elbódít, feledtet, kikapcsol, mint a morfium, heroin, kokain, hasis; kevés belőle némelyek szerint orvosságnak is elmegy (ezt ugyan lehet vitatni), tehát maradjunk annyiban: kevés belőle, mértékletes élvezete nem ártalmas. Ám itt is bekövetkezhet az a bizonyos – a szakma nyelvén szólva – ellenállhatatlan készítés a kínzó-követelő szükséglet, végezetül pedig – mint a drogok esetében – a testet-lelket elroncsoló kór.

Tudjuk, az alkohol ellen is megpróbáltak radikális tilalmakkal védekezni (USA), de a törvényes tilalom gyengének bizonyult, csak vallási tilalmakkal párosítva – például az iszlám felségterületén – szabott gátat az alkohol diktatúrájának.

Világszerte nő a szabadidő. Vele együtt nő az igény a szórakozásra, az elbódító, feledtető, kikapcsoló időtöltésekre. Nagyon is természetes, hogy a szórakozások világában – társas összejöveteleken, diszkókban, rockkoncerteken, tömegeket mozgató vidám rendezvényeken, mulatóhelyeken – fogy legtöbb legális alkohol és illegális drog, mely mindig új híveket és áldozatokat toboroz.

Ma a civilizált államok fiatalságának egyik legpusztítóbb veszélye a kábítószer. Olyan kísértés, melynek kezdetben még lehet ellenállni, később egyre nehezebb, a végén már szinte képtelenség.

Mi vonzza az embert ehhez a méreghez? Hiszen nyilvánvalóan az. Vallási szempontból nézve az emberben élő boldogságvágyra utal, amely türelmetlen és egyre türelmetlenebb: itt, most, mindjárt akarja a mennyországot, ha kell, mesterségesen előállítható formában. Itt és most akarja a misztikai élményt, a lélek elragadtatását, ha kell – rendelésre. De milyen mennyország az és miféle misztikai élmény, amit az emberi üzérkedés pultjánál kapni lehet? Miféle gyümölcsöt kínál a külalakját állandóan változtató Óskigyó, a Gonosz, miközben a „tudás” és a „megtapasztalás” címén árulja készletét?

Jó lenne egyszer interjút készíteni a Sátánnal?¹⁶ Mert ő az, aki a mindenkori Ádámot és Évát újra és újra megkísérti. Hiszen még a bűvészet hírességei is elárulják olykor egy-egy titkukat, mint nálunk Rodolfó, összekacsintva a közönséggel, és ügyes fogással csak ennyit mondva: „Vigyázat, csalok!”

A lélek legnagyobb és láthatatlan szélhámosa – a megszemélyesült Gonosz – azonban nem testesül meg a kedvünkért. Nem áll kötélnek. Vigyáz a trükkjeire. De minek is próbálkoznánk. Hiszen többnyire olyan átlátszóak ezek a trükkök, akár a hollandiai vásár egyik korszerű játécsapdája. Tanúja voltam. Furfangos üvegkalitkák egymás mellett. Kocka alakúak. Rendszerüket ravaszul agyalták ki. Alul káprázatos karórák csalogatják a szemet. „Elvétve” akadnak persze köztük selejtek is. Egy gulden a kísérlet (mondjuk 100 Ft). Gombnyomásra lehet működtetni azt a kampót, amely a kívánt ponton leereszkedik és

¹⁶ A Sátán a Biblia „bukott angyala” és a „sötétség fejedelme”. Alakja bevonult az irodalomba. (Milton: Elveszett Paradicsom, Goetha Faustja, Madách Lucifere.) A nem hívő számára a gonoszság megszemélyesített szimbóluma.

csápjaival összezárul, hogy felmarkoljon egy karórát, ha tud. Mindez azonban úgy van megszerkesztve, hogy csak a selejtes karórát lehet vele igazán megkaparintani; a filléres holmit...

A Gonosz tapasztalt kísértő. Tudja, mi kell az embernek. Ismeri gyenge pontjainkat. Egyénekre szabja a kísértés formáit. Meg persze korosztályokra. Még a legnagyobb szélhámosok is tanulhatnak tőle. Pedig ők sem mennek a szomszédba ötletért. Hiszen sikerült már eladniuk naiv turistáknak többek között a Szent Pál-székesegyházat Londonban, a szabadságszobrot New Yorkban (hogy csak az ismertebb darabokat említsem). Nálunk, Magyarországon nem mertek ilyen nagy vállalkozásba belevágni. Azt azért megcsinálták, hogy egy pesti lakást hat különböző vevőnek adtak el...

Alapjában véve rettenetes rombolást végez a világ fiataljainak soraiban a kábítószer. Körzetében olyan bűnök teremnek, mint a nemi erőszak, az AIDS, a legválogatottabb testi-lelki betegségek, a kínzás, a gyilkosság és öngyilkosság. A kábítószer hatásának és mögötte a Gonosz manőverének anatómiáját azonban mégis a századelő jelenti számomra. Illés Endre félelmetes erejű kritikai tanulmányt írt a kivételesen sokoldalú, valóban zseniális képességekkel rendelkező Csáth Gézaról.

Az esszé az Írók, színészek, dilettánsok című kötetben olvasható¹⁷. S különös szuggesztivitása, hogy Csáth naplójából idézve bontja ki egy fiatal élet tragédiáját, és mutatja meg kórbonctani pontossággal, mit művel a kábítószer és a mögötte meghúzódó életfilozófia (a Kígyó).

Csáth Gézát a magyar irodalomból ismerjük, főként néhány remekbe szabott novellája révén. Egyikből film is készült, és nemzetközi sikert aratott. Kosztolányi Dezső rokona volt. A magyar irodalom kivételes ígérete azon kívül, hogy írt, még egyéb képességei szárnyát is átlagszinten felül bontogatta: „rajzolt, festett, hegedült, zongorázott, zenét szerzett” – jegyzi meg róla Illés Endre. Orvosnak indult, s minden jel arra mutatott, hogy a magyar orvostudománynak is kivételes képességű művelője lehetett volna, különösen az elmekórban. És mi lett belőle? 1919 nyarán két revolverlövéllyel megölte a feleségét, majd magával is végezni akart. Ez azonban csak akkor sikerül, amikor menekülés közben beveszi a magánál tartott, gyorsan ölő mérget. Teste „egy-két perc halálos kínjai és görcsei után” megmerevedett.

Mi volt a pálya kezdete? „Ragyogóan indult, merészen emelkedett, majd ugyanolyan gyorsan be is süppedt ez a fénylő élet”, miután egészen fiatalon emberi ronccsá lett a szecesszió magasabb körökben divatos kábítószerének hatására. Morfium...

Két összetevőt jól föl lehet ismerni ebben a korán tönkretett életben. Csáth Géza nyilvánvalóan különleges idegérzékenységgel rendelkezett. Világnézetében pedig következetesen materialista volt. Mint Illés Endre jellemzi: „Szigorúan az anyagra esküdött; és az anyag foglya maradt haláláig.”

1909-ben – tíz évvel öngyilkossága előtt – esszét írt az ópiumról. Az „isteni boldogságot” adó gyönyört és a lét esszenciáját kereste. Azt vélte általa megtalálni. Mindene megvolt, amit ember csak megkívánhat, miközben körülötte a századelő Magyarországnak tengődő számkivetettjei. Élvezte a munkáját mint orvos. Örült, hogy gyógyíthatott. Élvezte – mint írja – a tejet, a húst, mindent”. De neki ez nem volt elég. Első novelláskötete, „*A varázsló kertje*” igazi meglepetésnek számított. Karnyújtásnyira volt tőle a nagy irodalmi siker. Hiszen a színpadon is feltűnést keltett a Janikával és a Hamvazószerdával. De neki ez sem volt elég. A „lét esszenciáját” kívánta megtalálni a kábítószerben. Morfinista lett. Évezredek és generációk fölfokozott élvezetét kívánta megtapasztalni „egy nap alatt”. „Kiszámította”, hogy

¹⁷ Lásd még: Mestereim, barátaim, szerelmeim II. Budapest, 1979. Az esszé címe: A varázsló halála. Ebben mondja el a zseniális tehetségű Csáth Géza tragikus sorsát.

kellő felügyelettel évmilliók élvezetét sűrítetheti egybe. Minden évet, amit megél, egymillió évvel is megszorozhatja, és akkor élete végén nyugodtan hajthatja fejét „az örök megsemmisülés jeges párnájára”.

A morfium hatására emberkerülő lett, hogy zavartalanul élhessen szenvedélyének. Irodalmi ambíciója, „ihlete” fokozatosan kialudt, ami nagy szenvedést okozott neki. Semmi kedve már az íráshoz, de kényszeríti magát. Naplójában így mondja el gyötrelmes kijózanodását: „Vétkezni is, ártani is, és még nem is élvezni...” A kábítószer fecskendője eleinte még „hús-harminc percig tartó eufóriát (fölfokozott gyönyörérzést) ad, aztán ismét jön a legszánalmasabb, legnyomorultabb közérzet”. A Gonosz benyújtja számláját. Elképesztő árat kell fizetni a szemfényvesztés áldozatának. Mert a rövid élvezet után jön a kibírhatatlanul hosszú érzelmi sivatag, amelyben orvosi pontossággal adja meg a saját lelki röntgenképét:

„1. Minden emberi cselekedet, iparkodás, szorgalom, munka kivetni és gyűlölni valónak tűnik fel.

2. Minden beszéd fárasztó és buta.

3. Minden terv kivihetetlen és rettenetes.”

4. Minden nagyszerű, szép és nemes dolog elérhetetlen és céltalan.”

S mindennek megadja az egy mondatos összefoglalását is: „*Mérhetetlenül undok, megvetni való élet ez.*”

Mi lett az évmilliók összesűrített gyönyörének káprázatából? Olyan emésztő szenvedés, amely ellen kilátástalan már a küzdelem: „*Semmi morfium. Semmi pótszer. Semmi alkohol. Semmi nikotin. Csinos szenvedésekre van kilátás, de mindegy. Most már szenvedj, kutya, ronda, szemét ember, szenvedj és rágd a falat*” – írja naplójában (1913). Mintha Dante pokolköreinek egy modern kárhozottja tenne vallomást.

No és a szexuális örömök? Csodálkozik, hogy felesége még egyáltalán kitart mellette és nem csalja meg, hogy nem undorodik a teljes szakításig – mint írja – „vannadt pofámtól, szellemtelen beszédemtől, impotens, munkanélküli életemtől”. S még hozzáteszi, kellő indoklásul (utalva a WC-vel kapcsolatos problémáira): „*Azt hiszem, büdös is vagyok...*”

Ide jutott ez a fénylőnek induló élet. Kosztolányi Dezső nemcsak író társa és barátja volt, hanem rokona is. Többször meglátogatta Csáth Gézát. Tanúja volt, milyen leírhatatlanul sokat szenvedett utolsó éveiben: „Vértanú testén nem volt egyetlen fillérvnyi helyecske sem, melyet föl ne tépett volna az oltótű. Tályogok keletkeztek rajta, és szíjjakkal kötötte át megdagadt lábát, hogy valahogyan vánszorogni tudjon.” Évmilliók élvezetét akarta nagy felfedezőként összesűríteni magában a morfiumos túvel. S lett belőle a kábítószer agyongyötört, negatív vértanúja.

Ha mai narkósokkal összehasonlítjuk, nem nagy a különbség. Ugyanaz az egyre követelődőbb szenvedély, amely mindenre képes, hogy hozzájusson a kívánt adaghoz. Ugyanolyan a kezdeti élvezetek után következő rettenetes kiábrándulás, bizonyos esetekben a teljes tragédia. És persze másokat is magával rántva. Kokain? Meszkalin? Morfium? LSD? A végeredmény ugyanaz.

A kábítószer csak festett mennyországot tud adni. Ideig-óráig. Aztán csatolja hozzá a valódi poklot. Az igazi mennyország élményét nem injekcióstűvel adják, s nem pultnál rendelik, mint a szeszes italt. Isten országa köztünk és bennünk veszi kezdetét. De ezt az országot a szeretetben tapasztaljuk meg. A szeretetben és abban a három jelben, melyet Pál apostol nevez meg: igazságosság, béke és öröm (Róm 14,17).

A fiatalok körében gyakran hallani a kérdést: „Megérte?” Föl kell tennünk ezt a kérdést a kábítószer kísértésével kapcsolatban is. De a végeredményt idézve. S hogy emlékezetesebb legyen, miért ne lehetne a „Miszter Alkohol” mintájára ezt is megszemélyesíteni? Miért ne lehetne „Miszter Narkót” és „Madam Narkomániát” is megkérdezni, és megkérni, hogy mondja el, de nagyon őszintén, milyen üzletnek tartja a kábítószeresek vásárlását? Mert a

válasz csak ez lehetne: a legképtelenebb, a legbutább és a legőrültebb üzlet, mármint a vásárlók részéről. Az árusok pedig majd átérezhetik, mit jelent meggazdagodni, mások tönkretétele árán. Különösen amikor pusztító árujokkal a még kiforratlan tinédzserekre leselkednek. Micsoda vásár! A rászédett, kísértésbe vitt fiataloknak pedig tudniuk kell, hogy drogfüggővé válva minél többet fizetnek, annál biztosabb, hogy tönkreteszik vele az életüket s nem ritkán mások életét is. Mert másokat is magukkal sodornak. „Nem beszél, Mистер Narkó?” Majd én segítek. Elmondom Ön helyett az üzlet lényegét: „Fiatal barátom. Akarsz testileg-lelkileg tönkremenni? Szeretnéd, hogy a sorsod Csáth Gézához hasonlítson? Akkor fizess. De sokat, és egyre többet. Megkapod érte a korai pusztulást, fiatal életed hajótörését, a bűnért a bűnhődést.”

Csáth Géza csak egy a sok közül. Megérte neki? És neked megéri?
Megéri???

*Ott ólalkodott az iskolák környékén,
táskájában a drogokkal.
A tinédzsereket várta.*

A KROKODIL

Sebes erdőtűz pusztít a magasban.
A nap tüzel. A lég lángokban áll.
Minden vízcseppet felszív a mohón vad,
a katlan-forró afrikai nyár.

A Szerengeti bokrai zihálnak.
Vízért liheg a fű, a fa, a sok vad.
Vizet, vizet a tikkadt szomjasoknak.
Vizet, mert minden élőlény kiszárad.

A hőség égő függönye alatt
Feltarkállik egy gazella-csapat.
Mind megnyugodnak, hogy a révhez érnek,
kint nyoma sincs a sokkoló veszélynek.

De a krokodil órák óta ott vár.
Meg sem mozdul a sekély víz alatt.
Nem fenyegeti gyilkos fogsorával
a fej-közelben cirkáló halat.
A gazellákat várja. Inni jönnek,
s nem látnak mást, csak egy reves fatörzset,
mely megfeneklett szürkés-zöldes-kéken
a Szerengeti árnyékos vizében.

Csak inni, inni! Nincs más. Már nem éber
a hőtől tikkadt gazella-tinédzser.
Hol szomjúságtól remegnek a lábak,
ott nincs menekvés, nincs elővigyázat.

*Mint a víz alól felcsapó rakéta,
a krokodil gyors. Megvan már a préda.
S a Szerengeti legszörnyűbb falánkja
a gazellát a vízmederbe rántja.*

Elvégeztetett... Nem divat a gyász itt.
Megszokták, hogy egy gazella hiányzik.
Gúvadt szemekkel mustrálják a békák
a felkavart víz véres buborékát.

„Korunk pestise”: az AIDS

A XX. század utolsó negyedében a szexuális szabadosság és a kábítószeres fogyasztásának rohamos terjedése olyan méretű veszélyt jelentett, főként a fiatalokra nézve, hogy a józan figyelmeztetésnek már alig volt foganatja. Ekkor – mint tudjuk – valami egészen váratlan dolog történt. Miközben az orvostudomány szinte fellélegzett, hogy a nemi betegségek gyógyítását viszonylag megoldotta, egyszerre olyan – eddig teljesen ismeretlen – betegség jelent meg a láthatáron, amely egészen megdöbbentette első felismerőit. A nagyon súlyos kimenetelű és biztos halált jelentő betegség eredetét kutatva kiderült, hogy az elsősorban homoszexuális férfiaknál és a kábítószereseknél észlelhető. Az is hamarosan világossá vált, hogy egyre terjed. Az afrikai eredetű vírusnak azóta több változatát különítették el (például HIV 1, HIV 2). Ma már tudjuk, hogy ez a pestishez hasonlítható, nagyon veszélyes fertőzés elsősorban a nemi kapcsolatok útján terjed, mégpedig főként a homoszexuálisok „rizikócsoportjain” belül. Második helyen szerepel terjesztésében a kábítószer injekciós fecskendője (ha azt nem cserélik), mert a vér által is terjed. Azóta átlépte a határzónát. Heteroszexuális kapcsolatok útján is továbbadható. Az AIDS-fertőzött apa vagy anya pedig születendő gyermekét is megfertőzheti.

Lappangási ideje alattomos (2-5 év), így nem lehet azonnal észrevenni laboratóriumi AIDS-vizsgálat nélkül. Ezért Amerikában a házasságra készülők kötelező AIDS-vizsgálatát már akkor szükségesnek tartották. A külföldre utazóknak, vagy az onnan érkezőknek viszont kötelezővé tették az AIDS-vizsgálatot. Magyarországnak – bár itt a fertőzött egyelőre még jóval kevesebb – már hasonló intézkedéseket kell tenni. Az európai csatlakozásnak nyilván ebben is megvannak a feltételei.

Nem csupán a fertőzés jelent azonban nyomasztó veszélyt. A kezelési költsége is rendkívül magas (amíg a biztos halál bekövetkezik). Az USA-ban évi kb. 50.000 dollárba is kerülhet egy beteg kezelése. Elképzelhető, mit jelent ez egy gazdaságilag leromlott országnak, mint a miénk.

Korunk „vírusbombája” (így is nevezik) új megvilágításba helyezi a nemi eltévelyedések három fő típusát (többnyire deviáns – a társadalmi normától eltérő – formáját): a homoszexualitást, a prostitúciót és a felelőtlen nemi partnerváltogatást, amit promiszkuitásnak nevezünk.

Az ifjúság nevelésében erre ma állandóan felhívják a figyelmet (pedagógia, tömegtájékoztató). Jellemző, hogy ebben a kérdésben a humánetikai megítélés általában csak a fertőzés terjedését megakadályozó gumióvszerben bíz, bár tiszteletben tartja a magasabb motivációt is. A keresztény egyházak a házasságra készülők körében méltán emelik ki, hogy a fölkészülésben a becsülettel vállalt nemi tisztaságnak vissza kell adni hagyományos rangját. Általánosságban pedig a humánetika legtöbb képviselője kiemelt fontosságúnak tartja a partnerhűséget (házasság előtt és után is).

Mivel az AIDS első számú terjesztői a *homoszexuálisok*, érdemes kitérni erre a jellemzően deviáns nemi hajlamra is, amely azonos neműek egymás iránti vonzalmát jelenti. Ez a vonzalom rendszerint nemi kapcsolatokhoz vezet (akár aktív, akár passzív formában). Motivációja különféle. Van, amikor normális nemi hajlamú mintegy szükségmotivációból választja (például raboknál, hajósoknál). Van, amikor az emberrel születik és testalkatilag is jelentkezik. Aztán nem ritka az sem, hogy a fiúknál viszonylag jelentős százalékban kibontakozó kétirányú nemi hajlandóság, más szóval „bisexualitás” ebbe az irányba fordul (esetleg mindkét irányban tevékeny).

A homoerotikusokat tehát nem lehet és nem is szabad egyetlen típusba sorolni, sem alkatilag, sem az erkölcsi felelősség szempontjából. Vannak ugyanis olyanok, akik nagyon megszenvedik állapotukat. Szabadulni szeretnének belőle, de nem tudnak. Akadnak, akik

öngyilkosságra is gondolnak. *Van, aki erkölcsi kötelességének érzi, hogy egy partnerra korlátozza kapcsolatát.* Van aztán, aki évente száznál több partnerral is kapcsolatba kerül, ami az AIDS terjedése szempontjából különösen veszélyes. Őszinte vallomások tárják fel – épp az AIDS-betegek között –, hogy sok esetben nem csupán testi kielégülésről van szó, hanem szeretetet éreznek a másik iránt, akkor is, ha már semmi testi kapcsolat nem lehet közöttük. Áldozatot képesek hozni érte. Nem lehetünk tehát farizeusok módján könnyelműen ítélkezők. Hiszen a normális szexuális hajlamúak olykor rendkívül erős ellenszenvet éreznek a homoszexuálisok iránt.

Pál apostol azok bűnét ítélte meg súlyosan, akik „a természetes szokást természetellenesre váltották föl”, és „férfi férfival üzött szégyenletes dolgot” (Róm 1,26). Gondoljunk a görög kikötővárosok erkölcsi körülményeire, melyek hasonlítottak a mai Hamburghoz. Súlyos erkölcsi felelősség a nemi hajlamukban még nem egészen kialakult fiatalok elcsábítása (az öreg „jó barát”), amely aktivizálja a rejtett homoerotikus hajlandóságot, és házasságokat is tönkretelhet.

Egy AIDS-fertőzött portréja

A keresztnéve: Robert. Huszonhárom éves¹⁸. Kiváló tehetségű fiatalember. Diagnózisa: AIDS-pozitív. Pályája Ikarosz lehullását idézi, a görög mitológiából.

Hogyan jutott ide? Hiszen jóakarátú, vallásos fiúként fedezi fel magában, tizenhárom évesen, hogy homoerotikus hajlamú. Szülei legérzékenyebb életkorában válnak el. Úgy érzi, hiába minden imádság, hogy nemi hajlama normális irányba forduljon. Később elfordul Istentől. Egyetemista korában egy deviáns hajlamú idős férfi közeledését elfogadva annak homoszexuális partnerévé vált. A férfi AIDS-fertőzött. Amikor megtudja, hogy ő is fertőzött lett, felgyülemlik benne az elkeseredés és a düh Isten ellen, a világ ellen, önmaga ellen. Amikor bekerül a klinikára, értesíti szüleit betegségéről. A szülők megrendülten veszik tudomásul, de egyikük sem háborodik fel. Csak a szülői szeretet mélységes együttérzését élik át. A kétségbeesés gyötrelmes élménye után ez jelenti számára az első reménysugarat. Aztán pedig az, hogy egy katolikus jó barátja – szellemi értelemben! – hasonlóképpen reagál. Nem fordul el tőle, amikor betegségéről értesül. Többször meglátogatja. Beszélgetnek az élet maradék értelméről, a szenvedés értelméről, Isten irgalmáról, aki nem akarja a bűnös halálát, hanem megtérését (vö. Lk 7,36-50). Megvilágosodik előtte a cél: életben maradni, amíg lehetséges. Mindent megtenni, hogy segítsen azoknak, akik hasonló veszélyben vannak. Katolikus hitre tér. Az Evangéliumból merít erőt, hogy vállalja sorsát, úgy, ahogyan azt Viktor Frankl megírta az élet értelmét keresőknek. Így éri el őt a korai halál, egészen fiatalon...

¹⁸ J. Schwind: Betrifft: AIDS. München, 1988. 15. o.

III. Vissza a szeretethez!

Van kiút! A megtérés kihívása

A gonoszság titkához talán az is hozzátartozik, hogy az ember sokféleképpen eltévedhet, de igaz út csak egy van. A züllés, a nemiség csábító mellékutai sokakat az öngyilkosság szakadékanak pereméig juttattak. Onnan visszajönni nem könnyű. De lehet! Ha valaki fiatalon például úgy érzi, hogy a sorsa kiütötte, hogy „padlóra került”, ne feledje: onnan is van lehetőség arra, hogy fölkeljen. A tékozló fiú példabeszéde mélyen megérinti az esendő és az atyai háztól eltévelyedő embert. A fiatalokat pedig különösképpen. Ennek bizonyossága, hogy még dalt is írtak róla. Benne sokan önmagukra ismernek.

A hívő fiatal ismeri és talán imádkozza is a zsoltár szavait:

„A mélységből kiáltok, Uram, hozzád...”

Világszerte megszervezik a telefonszolgálatot, hogy mentőkötelet dobjanak azoknak, akik, mint Madách Ádámja, a mélység peremén állnak, készen arra, hogy levessék magukat. Öngyilkos fiatalok búcsúlevele tanúskodik a legjellemzőbb okról:

„Nem volt értelme az életemnek...”

De az életnek mindig van értelme. Nem mindig könnyű ugyan megtalálni, de akkor is van. Az egyház közösségében persze könnyebb azt meglelni. Fiatal életek válságos helyzetéből a megtérés, egyedül a megtérés a kivezető út. „Fölkelek és atyámhoz megyek”...

A megtérésnek középponti szerepe van a próféták írásaiban. Jézus ebben is beteljesíti a próféták szavát. A megtérést úgy is felfoghatjuk, mint vízumot Isten országába. Ennek a megtérésnek van egy életre szóló üzenete, és vannak egészen különleges, megrázó élményei. Ilyen volt Pál apostolé – akkor még Saul volt – a damaszkuszi úton. Ilyen volt Szent Ágostoné is, akihez sok fiatalember közel állónak érezhetné magát. A *Vallomások* azonban igényes olvasmány, komoly elmélyedést követel. Ezért írtam meg Ágoston megtérésének drámáját, *Nyugtalan a mi szívünk címmel* (1999). Ez a cselekményes részt emeli ki. Tehát egy mai fiatal is kézbe veheti és olvashatja. Hiszen benne van az anya féltő tekintete, az élettársá lett szerető, a szekta és a baráti kör kis közössége. És Ambrus püspök igehirdetése. Általa pedig a Biblia megtérésre sarkalló, életmentő üzenete.

Az ember azonban nem csupán a vallásosság keretében érdekelt abban, hogy a megtérés kérdésével szembenézzen. Személyes voltunk egészen alapvető jellemzője ugyanis az, hogy képesek vagyunk a gyökeres megváltozásra. Ez nem kevesebbet jelent, mint a ránk nehezedő determinista tanok érvénytelenségét. A kérdés tehát mélyebben érint bennünket, mintsem hogy azt csupán a vallásosság körzetébe utaljuk. A megtérés képessége az ember egyik legnagyobb kiváltsága. Olyan kitüntetés, melyet visszautasítani vétek. Mert nem kevesebbet jelent, mint éppen azt, hogy *van kiút*. Ha keresztény hittel közelítünk a megtérés titkához, a Szentírást kell forgatnunk. Abban pedig olyan nagy visszhangja van Isten irgalmának, hogy az embernek soha nem volna szabad kétségbe esnie.

Jézus a tékozló fiú példabeszédében mondja el ezt. A példabeszéd pedig olyan gazdag és sokrétű üzenetet hordoz, amit alig vagyunk képesek megfejteni. A tékozló fiúban nemcsak az örök ember van jelen, hanem elsősorban minden idők fiatalja. Ez a fiú pontosan olyan, mint sok mai fiatal. Minél előbb szeretné megkapni a jussát, hogy világgá menjen, és a teljes önállóság megkívánt életformájához eljusson. Aztán könnyelmű életvitellel eltékozolja

mindenét. Olyan nyomorúságos körülmények közé kerül, hogy még a rábízott sertések ételéből is ellopkod. Mélyponton van. Onnan hangzik föl belső kiáltása: „Fölkelek, és visszamegyek atyámhoz.” Hol vannak már a víg napok?! Az alkohol... a nők... a haszonleső cimborák, akiknek csak addig kell, amíg a pénze tart... Hányszor, de hányszor megismétlődött mindez a történelemben, és ismétlődik ma is, különféle variációkban. De a lényeg mindig ugyanaz...

Jóval a második világháború után mondta el egy orvos fiatal éveinek nagy válságát. A negyvenes években Erdélyből jött Budapestre, ahol fölvtették az Orvostudományi Kar hallgatójának. Özvegy édesanyja és két nővére minden erejével támogatta őt. A lehetőségek azonban szinte megszédítették, Budapest fényei elkápráztatták. Hazafias fiatalok, családok vendégszeretete kényeztette. Az idő szaladt. Egyszerre azon vette magát észre, hogy anyja és nővérei keservesen összegyűjtött és órá áldozott pénzét elherdálta, vizsgáit pedig le sem tette. Amikor rádöbbsent, micsoda szörnyűséget követett el, elhatározta, hogy öngyilkos lesz. Szinte bódultan ment be egy templomba, látta, hogy a pap ott ül a gyóntatószékben. Bement, hogy halála előtt még könnyítsen a lelkén. Mindent elmondott a gyóntató atyának, és teljes kétségbeesésében azt is megmondta, hogy mire készül. A gyóntató atya hangja azonban nagyon határozott volt. „Nem lehetsz gyáva! Nem tetézheted súlyos hálátlanságodat még ezzel is. Visszamegy az édesanyádhoz, és elmondasz neki mindent! Aztán döntse el ő, hogy mit határoz...” Az atya szuggesztív erejű szavai és a kegyelem hatott. A székely egyetemista fiú hazautazott. Nagyon nehéz volt odaállni az anyja elé, és visszafojtott könnyekkel elmondani mindent. Az édesanyja csak ránézett, hosszan. Olyan író még nem született, aki azt a tekintetet szavakban visszaadni képes lenne. És a lánytestvérei arca... „Visszamegy, és jóvátesszed, amit Isten ellen és ellenünk vétettél” – ez volt az anya válasza. A fiú visszament. Rettenetes szorgalommal pótolta nagyon súlyos mulasztását. Orvos lett. Aztán minden igyekezetével azon volt, hogy jóvá tegye, amit vétett, hogy segítse anyját, meg a lánytestvéreit...

Egy modern tékozló fiú története. Csak a körülmények mások. A lényeg ugyanaz. S van benne még valami, amire érdemes nagyon odafigyelni. Ezt a „valamit” úgy lehetne kifejezni, hogy *aki Istenhez megtér, annak az emberhez is meg kell térnie*. Aki házasságban él, annak meg kell térnie a feleségéhez, férjéhez, gyermekeihez. Különben csak becsapná magát.

Hát ezért van olyan nagy jelentősége a megtérésnek, s az általa jelzett kiútnak. A humánétika dimenziójában a nem hívőnek is szüksége van rá. Mert a szerelemben és a házasságban egyaránt nélkülözhetetlen.

Van gyónás, amit a gyakorlatilag nem vallásosak is jól ismernek. Amikor férj a feleségnek, feleség a férjnek – vallja meg, amit ellene vétett. Ki kell tudni mondani szívből, akármilyen nehéz is, hogy: „Bocsáss meg. Mindent jóvá teszek.” A kibúvót kereső öngyilkosság emberi gyávaság. A másik ellen és a többiek ellen elkövetett súlyos vétekért vállalni kell a vezeklést. Mint Raszkolnyikov tette a *Bűn és bűnhődésben*. De ennek is két oldala van. A sértett is tudjon megbocsátani! Ahogyan a Miatyánkban imádkozzuk:

*„Bocsásd meg a mi vétkeinket,
miképpen mi is megbocsátunk
az ellenünk vétkezőknek...”*

MEGTÉRÉS

Kiélni vagy beteljesülni? Ez a kérdés.
Még a padlón volt. Kiütötték.
Majd felocsúdott. „HOL HIBÁZTAM?”
„Hová züllött le régi formám
s a kezdet célja?” „MERRE INNEN?”
A Pénz? Az Asztal?
Ágy? Fölényes
Pozíció? Rang?
Megszokásból
fogant reflexek?
Új divat tán?
Kiélni vagy beteljesülni? Ez a kérdés.
„Mert nem akartad az Áldozatot.
Mert csak Magad, csak Önmagad akartad.”
Úgy találták meg, mint a roncsot.
Homoksápadt volt. Mozdulatlan.
Barátai már eltemették,
de romjaiból ÚJRA FÖLKELT.
Lélegzetet vett. Két szemét
is kinyitotta. A szíve is vert.
Nyújtózkodott és járnival próbált,
mint aki új életre gyógyul.
Ágyat vetett. Kitakarított.
Régi ruháját kicserélte.
NEM ISMERTEK RÁ, akik látták.
Kiélni vagy beteljesülni? Ez a kérdés.
Sok lépés vezet az Örömgig a Gyönyörtől.
Sok lépés a feszültségből font Harmóniáig.
Sok lépés, amíg újra szerkeszt a Fegyelem
és parttalanná tesz a célhoz ért Szabadság,
a Fénybe oldott Újjászületésben,
nehézségi erőn és véleményeken túl,
túl a „Hol?” szívós kategóriáján,
a lendületben,
a szolgálatban,
az odaadásban,
az életmentő Szeretetben,
a tágasságban,
az Örömben,
A BETELJESÜLÉSBEN.

Végső ajánlás a házasságra készülőknek: „Nagykorúvá lenni a szeretetben!”

Ha a nemiség kérdését nem a tilalmak oldaláról, hanem az értelmes és szeretetben megvalósuló, valóban emberhez méltó, hiteles életközösség szempontjából közelítjük meg, a házasság előtti „nehéz évekre” is ezt a normát kell alkalmaznunk. A szeretetben kibontakozó emberi nagykorúság egy teljes élet feladata, melyhez többnyire csak közelíteni tudunk, melynek útján nem könnyű ellenállni a mellékutak kísértésének vagy a buktatóknak.

A házasságra való előkészület nem merülhet ki abban, hogy egy fiú és egy lány szexuális tapasztalatokat szerez. Az elmúlt évtizedek materialista nevelése nyomán a nemiség ügyeletes szaktekintélye az orvos volt. Aztán jött a pszichológus és a szexuál-antropológia szakembere. A keresztény nevelés képviselői csak a legvégén jöhettek szóba. Lassanként azonban megérlelődik társadalmunkban az a fölismerés, hogy *a nemi felvilágosításnak a teljes emberre kell irányulnia*, s hogy az „informálás” korántsem elegendő. „Formálásra” van szükség elsősorban. Így mondja ezt a Francia Püspöki Kar Családi Bizottságának nyilatkozata, teljes joggal. Újra és újra rá kell ébrednünk tehát a nagy igazságra: ebben a felkészülésben *a szexuális érettségnél fontosabb, alapvetőbb, messzibbre ható a növekedő ember, a kibontakozó személy erkölcsi érettsége*. Ezt az „érettséget” persze dinamikus értelemben, az állandó fejlődés távlatában értjük. Döntő fontosságú tehát az erkölcsi értékek szólítása, hiszen a statisztikák lépten-nyomon olyan igényeket mérnek föl a nemiség körzetében, mint a szeretet, a szerelem, a hűség, a megbízhatóság, a becsület, az őszinteség, melyek alapvető erkölcsi-emberi értékek. Ami pedig a negatívumokat illeti, érdemes idézni újra a Magyar Püspöki Kar körlevelét. A házasság „legszemélyesebb vállalkozásáról” ezt írja: „Esélytelenül vágnak neki azok, akiknek személyisége éretlen vagy önző, individualista, képtelen a másokkal való bensőséges és tartós kapcsolatra” (4. p.).

Az első önálló döntéstől, aztán az első szerelemtől fölgyorsítja lépteit a nagykorúsodás folyamata. Az esküvőig el kell jutni a mai Ádámnak és a mai Évának is olyan fokra, amely, emberi léptékkal mérve, megtermi azt a fölkészültséget, azt a személyi „fölszerelést”, amely alkalmassá tesz a házasságra. Mert a tényeket tekintve bizony sokan elmaradnak a szeretetnek még viszonylagos nagykorúságától is (amire pedig belső ösztönzést kaptunk a szerelem ajándékában).

Amikor 14-16 éves fiúk között az számított elismerésre méltó, „férfias” cselekedetnek, ha valaki egy naiv kislányt csellel rávett arra, hogy „lefeküdjék vele”, ez egyértelműen az odüsszeuszi görögség időszakát idézi meg, s nagyjából háromezer éves lemaradást jelent az erkölcsi szemlélet terén. Ugyanezek a fiúk – ma már múlt időben írom – jelszóként emlegették a „fejlődést”, s gyanakodva bírálták a magnó márkáiban az ötéves lemaradás termékeit is. Ennyire nem tudunk lépést tartani a technikával?

Vagy mit szóljunk ahhoz, amit kényszerrel, olykor nekivadult erőszakkal követtek el az ösztön nevében olyan fiatalok, akik számára – mint mindannyiunk számára – szent dolog a „szabadság”? S az emberiség milyen távoli múltját idézi az, amikor nyolc, tíz fiatal támadott meg egyetlen védtelen lányt a tengerparton, hogy a hordák őskorát feltámasztva a nemi erőszak áldozatává tegye az ártatlanokat... Irtózatos, mi minden történt és történik ma is ezen a téren a világban...

Persze a lányok sem maradnak le a „csel” alkalmazásában, különösen ha úgy érzik: nincs más lehetőség. A női praktika a születendő gyermeket képes felhasználni arra, hogy a fiút s annak szüleit kész tények elé állítsa. A szándék jó, de az eszköz? S ha nem válik be, jöhet az abortusz?

Miféle érettségre vall az, hogy nálunk is vannak tizenhárom év körüli leányanyák, amely joggal aggasztja a statisztikát felmérő orvosokat, nevelőket? Nem ők a hibások ebben

elsősorban. Volt-e részük egyáltalán valamiféle – a nemi erkölcsöt is érintő – nevelésben? Aligha.

Azt is viszonylag kevesen tudják, hogy a házasságra készülőknek elsősorban nem azt kell kipróbálni, hogy a nemi kapcsolatban egymáshoz illenek-e. Sokkal inkább azt, hogy természetükben mennyire illenek össze; aztán a kulturális igényükben, erkölcsi értékelésükben, beleértve a két család várható egyetértését is. Vajon hányan ismerik Trobisch nagy élettapasztalaton és szakismereteken alapuló tételét? Eszerint: „...a szerelem nem a szexualitásból nő ki. Ellenkezőleg: a szerelemnek kell a szexualitásba belenőnie.”

Sok mindent meg kell tanulnia a házasságra készülő fiatalnak. Erich Fromm *A szeretet művészete* című könyvében nagy meggyőző erővel vallja, hogy a szeretetet is tanulni kell (13-15. o.) Mert a nemiség olyan, mint a zene vagy a sport. Mindkettőben szükség van a tehetségre, meg egy bizonyos spontaneitásra. De ez önmagában kevés. Kell hozzá az a tudatos képzés, az a tanulási folyamat is, ami az adottságokat kibontakoztatja, megérleli. A célhoz legtöbbször küzdelmes utakon jutnak el. Amit a normák ezen a küzdelmes úton jelentenek, többnyire útjelzés, iránymutatás.

Megéri-e azonban az egyház s általában a keresztény nevelés ennek a nagyjából 18-25 évig tartó időszaknak nemi problémáit és az érintettek többnyire jó szándékkal tévedező útkeresését? Megéri-e azokat, akik szerelemmel szeretik egymást, és a házasság előtti néhány évben már úgy járnak együtt, hogy ez a testi önátadással van egybekötve? Hiszen ismertek azok a körülmények, melyek főleg a főiskolás és egyetemista fiatalokat nyomasztották. A normát tartani kell, de szükség van a toleranciára is.

A mai erkölcselógusok és nevelők ezt az utat határozottan elkülönítik a felelőtlen partnerváltogatástól. Elismerik adott esetben a házasság felé menetelő szerelmesek jó szándékú tévedését vagy kényszerhelyzetét. Az egyház tanítása szerint megkülönböztetik a vétkes és vétlen tudatlanságot. *Ilyen esetekben – ismerve világunkat – nem zárható ki a „végtelen tudatlanság”*. Ha azonban katolikus fiatalok gyónni, áldozni kívánnak, tudniuk kell, hogy ez az út mégsem a helyeselhető út. A gyóntató atya tehát ilyenkor arra figyelmeztet, hogy mielőbb rendezzék életükben, ami még elrendezetlen. S ebben a leány helyzete a hátrányosabb. Azt is jó tudni, hogy ma már viszonylag gyakori, hogy főiskolás fiatalok kötnek házasságot. Ez – például pedagógusjelölteknél – kifejezetten előnyös lehet a későbbi közös elhelyezkedés szempontjából.

Ha tehát visszapillantásul fölidézzük a nemi erkölcs lényegét, és alkalmazzuk a házasságra készülők szempontjaira, döntésére, a képlet adva van: *arra kell törekednem, hogy ami nekem jó, az a másoknak is jó legyen. Ami pedig ma mindkettőnknek jó, az jó legyen holnap is és holnapután is, teljes közös jövőnk dimenziójában.*

A fájdalmas ellenpélda nem ritka az életben. Sokan megértik az etikai életszabály első részét, amit egy régebbi dal így fogalmazott meg: „Ugye te is akarsz, ugyanúgy, ahogy én...” Ami nehezebb, az a „holnap” dimenziója. Mert a dal azt is megfogalmazta, hogy az éjszaka gyönyöre után mit hoznak majd a „nappalok”... Gyermeektelen házasságok indulnak el az élvezetek motivációjával, és amikor a védekező praktikák következtében már nem születhetett meg, akit később olyan nagyon vártak, megkeseredik a gyönyör íze, hiszen el sem juthatott az igazi örömhöz... Magyarország népessége pedig drámai gyorsasággal csökken. Minden esztendőben egy városnyi lakos tűnik el hazánk térképéről, a szabad szerelem destruktív propagandája, a kártékony filmek és az abortuszok következményeként. Egy ország, amely a szex és az agresszivitás nemzetgyilkos divatja következtében a „halál kultúrájának” szenvedő alanya lett.

Ha ebbe belenyugszunk, magunk fölött mondjuk ki a halálos ítéletet. Ti jöttök utánunk ebben a testileg, lelkileg meggyötört és nekünk mégis a sorsunkat jelentő szép Magyarországon. Ti veszitek át az olimpiai lángot. Rátok függesztjük várakozó tekintetünket.

Felnőtté és hazánkért is felelős emberré lenni a szeretetben, házasságra készülő fiatalok! Az Egyház élő közössége és több más vallási közösség, de minden jóakartú felnőtt és jövőnkért felelős állampolgár kíván a maga módján segíteni nektek ebben. Mégis – nehogy hármassal vádoljatok – a már idézett Theodor Bovet-ra bízom a befejező szavakat, aki *civil, aki protestáns és aki svájci*. Ő a szerelem és a házasság kérdéseinek elismert szakembere, és ezt üzeni nektek:

„A szeretethez tartozik mindaz, ami a partner számára nemcsak kellemes, hanem valóban jó; ami segíti, gazdagítja és lehetővé teszi, hogy még inkább önmagává váljék. A szeretet megtanulása a szeretet kialakításának megtanulása egyben; így válik az emberpár kapcsolata mind mélyebbé, érettebbé és gyümölcsözőbbé. Ez pedig azt jelenti, hogy a szexualitás egyre inkább a szeretet szolgálatába szegődik.”

Szívemből kívánom!

Függelék

A Tízparancsolat

(a katekézisben leegyszerűsített és értelmezett formában)

Én vagyok a te Urad, Istened.

1. Uradat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj!
2. Isten nevét hiába ne vedd!
3. Az Úr napját szenteld meg!
4. Atyádat és anyádat tiszteld!
5. Ne ölj!
6. Ne paráználkodjál!
7. Ne lopj!
8. Ne hazudj, és mások becsületében kárt ne tégy!
9. Felebarátod házastársát ne kívánd!
10. Mások tulajdonát ne kívánd!

Keresztény élet című katolikus katekizmusból. Szent István Társulat, (Budapest, 1977)

A Tízparancsolat teljes szövege a Bibliában két helyen található:

Kiv 20,2-17 (2Móz 20,2-17).

Mtörv 5,6-21 (5Móz 5,6-21).

A szentírási idézetek a Szent István Társulat által kiadott BIBLIÁT veszik alapul (Budapest, 1973).

A szerelem tesztpróbája

- Ketten: *Valami ősi érzék
kiválasztott magamnak.
De lényedből utamra
kinyílt-e már az ablak?*
- Menyasszony: *Emlékszel, mit ígértél:
jövöm jövődbe zárod,
s mint összehajló gyertyák
adjuk tovább a lángot?*
- Vőlegény: *Mondd, föl tudsz nézni énrám?
Anyád, apád se vet meg?
S kitárul majd az ajtó,
ha megvallom: szeretlek?*
- Menyasszony: *Megbocsátasz az úton,
ha kell, hát hetvenhétszer,
ha bátor álmaimnál
erősebb gyöngeségem?*
- Vőlegény: *Hozzám kötöd a sorsod,
kezed kezembe fonva,
a lángok ünnepére
s a tört hétköznapiakra?*
- Ketten: *Valami ősi érzék
kiválasztott magamnak.
Az életedhez társként
akarsz-e? Én akarlak.*

A család az Egyház tanításában (történeti áttekintés)

Dr. Nemes György piarista atya írása

Jézus az utolsó vacsorán megígérte a „más Vigasztalót”, a Szentlelket, aki tévedhetetlenül vezeti az Egyházat. Ám az Egyházban is gyarló emberek vannak, az Egyháznak is van emberi arculata. Az Egyház részben állandó, az igazság birtokosa, amelyen a „pokol kapui sem vesznek erőt”, részben változó, azaz a változó világban újra meg újra keresi a megszólalási lehetőségét. Ez a történelem folyamán mindig így volt, de fokozottan így van ez a mai szekularizált világban, ahol csakugyan a „só és kovász” szerepét tölti be. A II. Vatikánum meg is fogalmazta a korszerűsödés igényét, amelyet szakkifejezéssel *aggiornamentonak*, vagyis „ablaknyitásnak” nevezett. *„Az aggiornamento azonban nem azt jelenti, hogy mi válunk olyanná, mint a világ, hanem a világot tesszük olyanná, amilyenné Jézus kívánja tőlünk”* (XXIII. János).

A házasság és a család problémája természetesen mindig időszerű volt. Mint azonban az előzőekből kiderült, indokolt, hogy századunkban még jobban feléje fordult az érdeklődés. Az erkölcssteológiai munkák nagy része foglalkozik ezzel a témával. Az utóbbi száz évben emellett fokozottan feléje fordult az Egyházi Tanítóhivatal érdeklődése. Az elmúlt több mint száz év pápai megnyilatkozásai nagyon sok témakört érintettek, de a leggyakoribb témák a következők voltak: a *szociális kérdés*, és a *házasság*. Ennek a jelenségnek sok oka lehet, de a legfőbb talán az, hogy a család helyzete is sokat változott, elsősorban az ipari társadalom kialakulásával.

Amikor a Tanítóhivatal megnyilatkozásaira figyelünk, két szempont vezet. Az első: mire reflektálnak a pápai megnyilatkozások, azaz milyen veszélyekre utalnak, illetve milyen eligazítást adnak. A másik: a zsinat szellemében milyen tanítást ad számunkra az egyik legújabb megnyilatkozás, a **Familiaris consortio** (1981). Ez nem új tudományos nézeteket közöl vagy hagy jóvá, nem új erkölcsi direktívákat ad. Inkább összefoglaló jellege van. Szintézis, egy évszázad útkeresésének az eredménye.

Az Egyház tehát úgy nyugtalan, mint az iránytű. Mindig más helyzetben van, de mindig keresi az igazságot. Különösen megfigyelhető és tanulságos ennek a keresésnek a megfigyelése a házasságról szóló tanítás történetének vizsgálásában.

A teológusok többsége XIII. Leótól számítja a modern pápák sorát. XIII. Leó figyelembe veszi a kor jelenségeit és lelkipásztori buzgósággal reflektál rájuk, ugyanakkor minden változást a meglévő struktúrákon belül akar végrehajtani. A házasságról szóló enciklikáját kezdő szavairól **ARCANUM DIVINAE SAPIENTIAE** címmel emlegetjük (1880). A pápa küzd a házasság szekularizációja ellen. Ez a küzdelem, ha a világtörténelmi távlatot tekintjük, eredménytelen volt, hiszen éppen akkor kezdődött meg minden téren az elvilágiasodás. A pápa tanítása, hogy a házasság, főként a keresztények között kötött házasság kizárólag az Egyházra tartozik. Elítéli tehát a polgári házasságot és a válást. John O’Riordan morálteológus kimutatja, hogy a pápa két tendenciával áll szemben: a vallástól független, autonóm társadalmi morál kialakulásával és a nők társadalmi egyenjogúságának előmozdításával. Természetes, hogy az utóbbit nem gögből teszi, hanem, mert félti a női hivatást. Ebben a korban még nem mindenben ismeri fel az Egyház a ténylegesen káros jelenségeket (pl. az elvállastalanodás), és a rövid távon kellemetlen, de szükségszerű történelmi folyamatok közötti különbséget. Egy példa erre: a pápaság akkor még leghatározottabban ellensége volt az olasz egységmozgalomnak, amely végül a pápa világi uralmát megszüntette. Ezt már 1929-ben másként látta az akkori pápa, és a Lateráni Egyezményvel létre is jött a szimbolikus területű Vatikán Városállam. De a polgári házasság megítélése is változott azóta.

A következő jelentős dokumentumot XI. Piusz pápa adta ki 1930-ban **CASTI CONNUBII** kezdőszavakkal. Az enciklika hangneme még nem a mai, de nem vitatható, hogy igen nagy lelkipásztori buzgóság és az evangélium iránti elkötelezettség csendül ki belőle. Összefoglalja a házasság méltóságáról szóló tanítást, kifejti a házasság javait, majd rátér a kor megítélésére és elítélésére.

A II. Vatikánum olyan fontosnak tartja a házasság és a család témáját, hogy a **GAUDIUM ET SPES** konstitúcióban a különösen égető problémák között tárgyalja. A tanítás lényege, hogy a legfontosabb a nagylelkű áldozatkészség, amellyel megvalósítható a „bensőséges házastársi élet- és szeretetközösség”, ... a „Teremtő műve”, amelyet „Krisztus Urunk bőségesen megáldott..., amely az isteni szeretet forrásából eredt, s Krisztus és Egyháza egyesülésének mintájára jött létre” (48). A nők szerepével kapcsolatban már nem beszél rangkülönbségről, hanem inkább a szerepek (illetve a hivatások) különbségéről, s nem az asszony engedelmisségét hangsúlyozza, hanem azt, hogy az anya „otthonának élhessen ..., de úgy, hogy az asszony jogos társadalmi felemelkedése is biztosítva legyen” (52). Ezt hangsúlyozza később II. János Pál pápa is.

A VI. Pál pápa által 1968-ban kiadott **HUMANAE VITAE** enciklikát hosszú előkészítő munka előzte meg. A pápa hangsúlyozza a házastársi szeretet fontosságát és a szülői felelősséget. Központjában a születésszabályozás áll. A családtervezés megengedett eszközének azonban csak a női ciklus termékeny és terméketlen periódusához való alkalmazkodást tartja megengedhetőnek, a fogamzásgátlást nem. Ebben a véleményben a következő kiadvány is azonos álláspontot képvisel.

Az 1981-ben megjelent **FAMILIARIS CONSORTIO** kezdetű apostoli buzdítás tágabb előzménye az egész évszázad, közvetlen előzménye pedig az a püspöki szinódus, amelynek témája „a keresztény család feladatai a mai világban”.

A dokumentum célját talán az utószó alapján lehetne legjobban összefoglalni. A buzdítás lelkipásztori üzenet, „amely arra irányul, hogy mindenki lelkét felébresszük a keresztény család problémáinak – amelyek nehezek ugyan, de vonzóak – figyelmes vizsgálatára”.

A pápai körlevél ismertetésekor nem kerülhető meg bizonyos összehasonlítás a *Casti connubii* enciklikával.

A **vegyes házasság** megítélésénél az előbbi körlevél így ír: „...nagyon vétenek, akik vakmerően vegyes házasságokat kötnek, amitől az Egyház anyai szeretete és féltő gondja súlyos okból óvja övéit...”. Az utóbbiban viszont ez áll: „A vegyes házasság sajátos nehézségekkel jár, mégis több olyan tulajdonsággal rendelkezik, amelynek ápolása és támogatása mind belső jelentőségük, mind az ökumenikus mozgalomra való hatásuk miatt hasznos.”

Vegyünk még egy összehasonlítást! A régebbi enciklika a következőket írja a „**próbaházasságról**”: „... vannak, akik az effajta förtelmeknek törvényes elismerését és polgárjogát követelik. ... Ezek a művelt népeket is a vad népek barbár szokásaihoz süllyesztenék.” És mit mond a mostani megnyilatkozás? A lelkipásztorok „okosan és tisztelettel közeledjenek az így együtt élőkhez, hogy türelmes és szeretetteljes felvilágosításuk a keresztény családok tanúságtételével együtt utat nyithasson kapcsolatuk rendezéséhez.” Mindkét megszólalás hű az evangéliumhoz, de míg az egyik elítél, addig a másik meggyőz. Tudomásul veszi a mai ember ösztönös szorongását a végső elkötelezettségtől. Ez utóbbihoz sokszor a nehéz szociális helyzet is hozzájárul. A rendellenességet nem mondja helyesnek, hanem – szóval és tanúságtétellel – rámutat a helyes cselekvés útjára.

Több kényes, nehéz példát is említ a pápa. Különösen érdekes a következő részlet „A család apostolkodása az irgalmasság testi és lelki cselekedetei által sugárzik tovább más családok felé, különösen a szegények, a betegek, az öregek, a nyomorékok, az árvák, az özvegyek, az elhagyott házastársak, a leányanyák és azok felé, akiket nehéz helyzetüknél fogva az abortusz veszélye kísért.” Rendkívül bátor és evangéliumi szembe fordulás ez a mai,

sokszor éppen a keresztény erkölcsöt is emlegető közvéleménnyel, amely a bűnt (pl. a parázñaság) kevésbé bélyegzi meg, mint a következményt (pl. a leányanyaság), és ezzel szinte predestinál újabb bűnökre (pl. abortusz, elhamarkodott házasság, hazudozások, stb.).

Az enciklika foglalkozik az elváltak és újra házasodottak problémájával is. Ezzel kapcsolatban olvassuk: „... *buzdítjuk a pástorokat és az egész hívő közösséget, hogy támogassák az elváltakat: gondoskodásukkal és szeretetükkel óvják meg őket az Egyháztól való elszakadás érzésétől, hiszen megkeresztelt emberek, részesei lehetnek az Egyház életének ..., hallgassák az Isten igéjét, vegyenek részt a szentmisén, működjenek együtt az igazságosság megvalósításáért, a gyermekeket a keresztény hitben neveljék, éljen bennük a bűnbánat lelkiülete... Az Egyház imádkozik értük, megerősíti őket, s mint irgalmas Anyjuk, támogatja őket a hitben és a reményben.*” Erre a gondolatra utal vissza az 1983-ban megjelent **RECONCILIATO ET POENITENTIA** kezdetű enciklika is.

A házasság jogi vonatkozásait tartalmazza az 1983-ban megjelent új Egyházi Törvénykönyv (*Codex Iuris Canonici*), dogmatikai és erkölcsi tudnivalóit pedig kifejti a Katolikus Egyház Katekizmusa, amely 1992-ben jelent meg.

A mai erkölcsoteológiának két jelentős irányzata van: „*az erősebben világ felé forduló..., és az erősebben szentírási tájékozódású*”¹⁹. A pápa „*mélysegesen emberi és evangéliumi beszéde*” ezt is szintézisbe foglalja. Felhív arra – ez a lelki olvasmányoknak is alkalmas apostoli buzdítás –, hogy a család két nagyobb közösségnek a kis modellje: az Egyháznak és az emberi társadalomnak. A felhívás konklúziója, hogy **az emberi nem jövője a családtól függ**. Ezért a keresztények működjenek együtt minden jószándékú emberrel, akik felelősséget éreznek a család iránt.

1999-ben jelent meg a Magyar Katolikus Püspöki kar körlevele **A BOLDOGABB CSALÁDOKÉRT** címmel, a hívekhez és „*minden jóakarató emberhez*”. Ennek befejező sorai: „*Ahogy a II. Vatikáni Zsinat meghirdette a szegények melletti kiállást, úgy szólítunk fel mindenkit a házasságok és családok védelmezésére és erősítésére. Azért is, mert napjainkban ők sodródtak a leginkább válságos helyzetbe, ők tehát a mi korunk 'szegényei', de azért is, mert ők a legnagyobb kincsei a társadalomnak és az egyháznak: a család megújításával remélhetjük a megújulást korunk emberétől és társadalmától. II. János Pál szavai szerint 'a család az egyház első és legfontosabb útja', a társadalom emberiességének az alapja. Amikor a házasság és a család védelmében szeretnénk mozgósítani minden jóakarató embert, elsősorban híveinket, akkor ezzel társadalmunk legigazibb javát kívánjuk szolgálni.*” (153)

Úgy tűnik, hogy az Egyházi Tanítóhivatal és a helyi egyházak megfogalmazásában a tekintélyi érvelést, illetve az érvelés hiányát végképp felváltotta a hívőt nagykorúnak tekintő, meggyőző érvelés.

Tőlünk függ, figyelünk-e rá!

¹⁹ vö. Boda László: A keresztény nagykorúság erkölcsoteológiája 7.o.

Felhasznált irodalom

- A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele A boldogabb családokért! Címmel (Budapest, 1999).
- A testben való ember (Auer, A., Teichtweier és mások). Bécs, 1978.
- Abiven, G. – Abiven, M.: Élet kettesben. Bécs, 1978.
- Boda László: Emberré lenni, vagy birtokolni? Benne: harmadik témakör: a nemiséggel kapcsolatos keresztény felelősség. Budapest, 1994, Szt József Kiadó, 2. kiadás.
- Bovet, Th.: Felette nagy titok. Bécs, 1983.
- Bovet, Th.: Így tudtad te is? (Ford.: Nyiredy M.) Bécs, 1985.
- Buda Béla: A szexualitás modern elmélete. Budapest 1974.
- Böckle, F. (Hag.): Menschliche Sexualität und kirchliche Sexualmoral. 2. kiadás, 1977.
- Éltre szólóan szeretni. Jegyesekkel beszélgetünk 1. Bécs, 1973.
- Elsässer, A.: Die sittliche Ordnung des Geschlechtlichen. Aschaffenburg, 1973.
- Friedrich, G.: Sexualität und Ehe. Stuttgart, 1977.
- Fromm, E.: A szeretet művészete. Budapest, 1984.
- Grabner-Haider, A.: Recht auf Lust? Wien, 1970.
- Imberdis, P. – Perrin, X.: Vallomások, vélemények, válaszok. Bécs, 1985.
- Lengyel Antal (szerk.): Házasság előtt. Budapest, 1972.
- Meves, Ch. – Illies, J.: Lieben – was ist das? Wien, 1971.
- Rotter, H.: Fragen der Sexualität. Innsbruck, 1979. Schmitz, Ph.: Der christliche Beitrag zu einer Sexualmoral. Mainz, 1972.
- Sexualität ohne Tabu und christliche Moral. Gespräche der Paulus-Gesellschaft. Mainz, 1970.
- Strätling, B.: Sexualethik und Sexualerziehung. Donauwörth, 1970.
- Szilágyi Vilmos: Pszichoszexuális fejlődés – párválasztási szocializáció. Budapest, 1976.
- Trobisch, W.: Kettesben? Bécs, 1980.
- Valsecchi, A.: Nuova vie dell etica sessuale. Brescia, 1972.
- A Tinédzser Éva, A Krokodil, a Megtérés és A szerelem tesztpróbája* című verseket a szerző írta. (Néhány verse az Új Emberben, a Lyukas órában és más folyóiratokban jelent meg.)